

Srbija i svet

Zbornik radova

Srbija i svet

■ Zbornik radova ■

Beograd, 2010.

SRBIJA I SVET
Zbornik radova

IZDAVAČ:

Evropski pokret u Srbiji
Kralja Milana 31/II
Tel: 011/3640-174
Fax:011/3640-202
office@emins.org
www.emins.org

ZA IZDAVAČA:

Maja Bobić

UREDNIK:

Borivoj Erdeljan

KOORDINATORKA PROJEKTA:

Svetlana Stefanović

LEKTURA I KOREKTURA:

Marija Todorović

DIZAJN:

Dunja Šašić

ŠTAMPA:

Mladost grup, Loznica

Beograd, 2010.

TIRAŽ:

600

Zbornik radova predstavlja skup izlaganja na javnoj debati „Spoljna politika Srbije – bilateralni i multilateralni odnosi” održanoj 24. novembra 2010. godine povodom petnaestogodišnjice delovanja Foruma za međunarodne odnose. Naslovi i oprema tekstova su redakcijski. Izražena mišljenja predstavljaju stavove autora i ne odražavaju neophodno i zvanično stavove Evropskog pokreta u Srbiji, niti Fondacije Fridrih Ebert.

SADRŽAJ

<i>Borivoj Erdeljan</i> , UVOD	5
<i>Živorad Kovačević</i> , Forum za međunarodne odnose Evropskog pokreta u Srbiji - ISTRAJNOST U KRITIČKOM VIĐENJU	7
<i>Mirko Tepavac</i> , Delovanje Foruma - SLIKA VREMENA	9
<i>Tanja Mišćević</i> , Evropska unija - ZASTOJI I PODSTRECI	11
<i>Ivan Vujačić</i> , Sjedinjene Američke Države - MENE U ODNOSIMA	17
<i>Predrag Simić</i> , Francuska - NOVI TEMELJI	23
<i>Ognjen Pribičević</i> , Nemačka - DUNAV I POKRAJINE	29
<i>Žarko Petrović</i> , Rusija - ČIST RAČUN	35
<i>Dragana Mitrović</i> , Kina - UKLANJANJE PREDRASUDA	39
<i>Dragan Đukanović</i> , Jugoistočna Evropa - RESETOVANJE SA SUSEDIMA	45
<i>Branko Lukovac</i> , Crna Gora - REDOSLED REŠENJA	51
<i>Dušan Simenonović</i> , Nesvrstani svet - PROPUŠTENE PRILIKE	55
<i>Pavle Jevremović</i> , Ujedinjene nacije - KRIVUDAV PUT	59
<i>Milan Karađaća</i> , NATO - KROZ LAVIRINT	63
<i>Vojin Dimitrijević</i> , Ljudska prava - KOBNA INERCIJA	69
<i>Simeon Pobulić</i> , Ekonomija - OTVORENE KARTE	73
<i>Momčilo Pantelić</i> , Mediji - NEDOVRŠENA SLIKA	79
<i>Jova Ilić</i> , Kreiranje politike - PODELA ULOGA	81
FOTO-DOKUMENT	87

Mirko Tepavac, doajen Foruma za međunarodne odnose i čitavog Evropskog pokreta, poodavno je napisao: „Često smo pred izborom, ali suviše dugo neodlučni pred pravim izborom – ili moderna Srbija u Evropi ili nepromenjena u zagušljivoj toplini patrijarhalnog ognjišta.“

Forum za međunarodne odnose nastoji, kao i čitav Evropski pokret u Srbiji, uporno, smireno i stručno, da otkloni sve nedoumice, neupućenosti i predrasude, zablude i ponavljanje grešaka u koracima ili u odlukama; nekad, jednostavno, u nas nedovoljno poznavanje svetskog kaleidoskopa.

„Takva istrajnost je nepoznata u našim analima“, uveren je Živorad Kovačević, prvi predsednik Foruma, jedan od njegovih utemeljivača.

Obeležavajući svoju petnaestogodišnjicu i punoletstvo Evropskog pokreta, Forum za međunarodne odnose je na novembarskom skupu predstavio lepezu pogleda na sve što Srbiju dotiče i što joj opredeljuje mesto u današnjem svetu. Govornici su jasnim rečima i preciznim dijagnozama zatvorili krug, dotičući susede, Balkan i Jugoistočnu Evropu – region kome pripadamo, međunarodne organizacije i naše snalaženje u njima, domete na polju integracija, izgleda da sa što manje zastoja i sopstvenog saplitanja dospemo do krajnjeg cilja – članstva u Evropskoj uniji, odnose sa najuticajnim silama i značajnim partnerima, neiskorišćene „prazne prostore“, nasušne ekonomske i neophodne bezbednosne interese, medije i ponašanje u spletu ljudskih prava, po kojima se u dobroj meri važe ili proverava iskrenost politika država.

Uz to, poučno je upozorenje Mirka Tepavca, kao posebna obaveza u usmeravanju delovanja Foruma: „Diplomatija nije iznad državne politike, ali je profesionalno odgovorna da doprinosi njenoj pouzdanoj i pravovremenoj obaveštenosti. Nije mogla promeniti nerealna, ksenofobična javna raspoloženja, ali im svakako nije morala ni pogodovati. Kao da joj je bilo važnije da bude popularna, nego da bude racionalna. Bila je, mora se priznati, neprevaziđeno zauzimljiva i požrtvovano aktivna. Povećala je ‘važnost’ Srbije, ali nije povećala razumevanje za njene ciljeve i interese.“

Ovaj Zbornik je u punom obimu (ograničenje na petominutno izlaganje uživo bilo je neizbežno) poruka i podsticaj Foruma za međunarodne odnose, poslanica raznolikosti, u misiji da bolje razumemo svet, a i svet nas. U tome je – čini se – i najveća vrednost skupa i najbolji izbor za zasluženi trenutak slavlja i buduće podstreke.

Razumevanje i vredna podrška Fondacije Fridrih Ebert i direktora beogradske kancelarije Mihaela Erhkea bila je dragocena pomoć, bez koje bi uspeh bio znatno teže ostvariv.

Borivoj Erdeljan

ISTRAJNOST U KRITIČKOM VIĐENJU

Živorad Kovačević

Svake srede od 18 do 20 časova, već petnaest godina, okuplja se grupa zainteresovanih da raspravlja o aktuelnim i dugoročnim temama iz oblasti međunarodnih odnosa i spoljne politike. Takva istrajnost je nepoznata u našim analima, pa i šire. Prve dve godine delovali su kao Odbor za spoljnu politiku Građanskog saveza Srbije, a onda su odlučili da osnuju nestranački Forum za međunarodne odnose i pridružili se Evropskom pokretu u Srbiji. To je bilo zacelo najkompetentnije telo za spoljnopolitička pitanja: diplomati koji nisu hteli da budu Miloševićevi diplomati - bivši ministri, ambasadori i analitičari, zatim velika grupacija profesora i vrsnih poznavalaca međunarodnog prava, međunarodne politike i privrede i međunarodnih vojnih odnosa, najistaknutiji spoljnopolitički novinari, nekadašnji dopisnici iz inostranstva i komentatori, poznati advokati sa međunarodnom praksom, itd. Pripadali su različitim političkim opcijama ili najčešće nijednoj, ali su im zajednički bili kompetentnost i nepristajanje na naopaku politiku režima, posebno prema susedima, Evropi i svetu.

Forum je izašao u javnost sa Programskom izjavom, koja je naišla na veliku pažnju nezavisnih medija. U njoj se pored ostalog, kaže: „Delujući u prilog približavanja Srbije i SR Jugoslavije integracionim procesima koji obuhvataju ceo naš kontinent, Forum će posebnu podršku pružiti svim onim naporima koji su usmereni prema izgradnji poverenja i plodne, svestrane saradnje na prostoru bivše Jugoslavije, Balkana i Jugoistočne Evrope – regiona kome pripadamo i čija evolucija u pravcu stabilne bezbednosti, dobrosusedskih odnosa i otvorenih granica predstavlja dugoročni zajednički interes svih naroda koji u njemu žive. Kroz otvoren i demokratski rad Forum će se suprotstavljati svim idejama i pojavama uskogrude isključivosti, šovinističkih opterećenja i hegemonističkih aspiracija, koje su i dosada bile osnovni uzrok udaljavanja i zaostajanja za pozitivnim promenama koje su obeležile kraj stoleća na našem kontinentu.“

Pomenimo imena samo onih koji nisu više među nama da bi se videlo kakva je to silna grupacija bila, kompetentna, jasna u opredeljenjima, artikulisana: Dragoslav Avramović, Budimir Babović, Nikola Burzan, Stojan Cerović, Milivoj Despot, Ilija Đukić, Dejan Janča, Milovan Jauković, Mihajlo Mihajlov, Stevan Nikšić, Milivoje Maksić, Aleksandar Nenadović, Konstantin Obradović, Ranko Petković, Novak Pribićević, Dušan Simić, Dušan Štrbac, Desimir Tošić i Ivan Veselinović.

U Forum se biralo prema posebnoj proceduri, na osnovu predloga najmanje dva člana. Za svaku sednicu određivan je uvodničar iz redova Foruma ili domaći ili strani gost. Mnogi istaknuti inostrani političari i analitičari bili su gosti Foruma. Članovi Foruma su redovno pisali za nezavisne medije. Sve je nosilo lični pečat, ali je crvena nit nepristajanja na naopaku spoljnu i unutrašnju politiku režima bila zajednička. U dva maha, Forum je pokušao da kontinuirano informiše javnost o svojim kritičkim

gledanjima na spoljnu politiku putem redovnih glasila, ali su se, nažalost, prvo *Spoljno-političke sveske*, a zatim i časopis *Međunarodni forum*, svaki sa po sedam izašlih brojeva, ugasili, zbog nemogućnosti daljeg finansiranja.

U januaru, 1997. godine, Forum je ponudio javnosti Predlog platforme za alternativnu spoljnu politiku. Platforma je naišla na veliko interesovanje javnosti, preneli su je u celini nezavisni mediji, predstavljena je u velikom broju gradova u Srbiji, stavile su je na raspravu stranke demokratske opozicije. Uz predlog platforme dati su analitički osvrti članova Foruma o pojedinim aspektima naše spoljne politike.

Taj poduhvat je ponovljen na leto, 2000. godine, tako da smo bili u stanju da odmah posle 5. oktobra, iznesemo naše stavove o tome kakva bi trebalo da bude spoljna politika nove demokratske vlade. Dvadesetak članova Foruma je u posebnim priložima analiziralo pojedine aspekte našeg budućeg spoljnopolitičkog delovanja i odnose sa velikim silama, susedima i međunarodnim organizacijama i grupacijama. Stavovi iz platforme su bili prihvaćeni u formulisanju nove spoljne politike.

Današnjom debatom, Forum po treći put nudi svoje kritičko viđenje bilateralnih i multilateralnih odnosa Srbije i načina kreiranja i vođenja spoljne politike.

SLIKA VREMENA

Mirko Tepavac

Nije bilo lako petooktobarskoj Srbiji da izađe iz haosa Miloševićevih nacionalističkih velikodržavnih projekata, koji su podrazumevali oružano nasilje i ratni zločin. Setimo se samo omalovažavanja međunarodnih sankcija koje su potpuno izolovale državu, privredu i građane, nebuloznih ponuda konfederacije sa Grčkom, saveza sa Belorusijom, ruskim Savezom nezavisnih država sa kojima se i ne graničimo, sukoba sa bližim i daljim susedima – na kraju i sa najbližom nam, Crnom Gorom.

Nova spoljna politika obećavala je kategoričan diskontinuitet. Naišla je na izuzetno veliku predusretljivost celog sveta, a najviše EU i Amerike. Sva vrata su se širom otvorila. Nova diplomatija je za kratko vreme uspešno povezala pokidane konce, a pomoć Srbiji – politička, materijalna i diplomatska – bila je srazmerno veća nego i jednoj drugoj zemlji razdružene Jugoslavije.

Nažalost, pokazalo se da diskontinuitet nije bio ni trajan ni radikaln. Ponovo se dokazala već mnogo puta dokazana istina; politika koja se odlučno ne prekine, neizbežno se nastavlja. Zavereničko ubistvo premijera Đinđića, bilo je u funkciji sprečavanja pravog preokreta. Poremećena državna politika je zatim promenila više strateških i taktičkih prioriteta: *I Istok i Zapad* – ali bolje Istok nego Zapad; *Evropske integracije* – ali ne *evroatlantske*. *I Kosovo i Evropa* – ali *ako gubimo Kosovo ne treba nam ni Evropa*. *Spasavanje Kosova u naslonu na Rusiju*, pa prekid diplomatskih odnosa i sa najbližim prijateljima. *Verbalno priznavanje celovitosti BH* – a faktičko podržavanje Dodikovog separatizma. Onda iznenada i ona famozna *Četiri stuba*. I najzad, neprijatno, neočekivano iznenađenje stavom MSP, naš hitri predlog rezolucije Generalnoj skupštini OUN, bez EU, pa spasonosna zajednička rezolucija sa njom. A sve su pratili vrući pridevi; „*Srbija će uvek!*“, „*Srbija nikad neće!*“, što nije prikladno razumnoj državnoj politici, pogotovo ne, diplomatiji. Sve je to pogodovalo ksenofobiji i antizapadnom raspoloženju, mada je baš Evropska unija, zajedno sa Amerikom, značajno asistirala tranzicionim potrebama Srbije. Pa i danas pouzdanije garantuju razvoj i bezbednost Srbije, nego što to može bilo ko drugi, a pogotovo ona sama. I ko zna kakav bi razvoj događaja još bio moguć, dejstvom onih nesavladanih suprotnih sila, koje zagovaraju neke druge oslonce.

Krizno stanje srpske politike, dublje je i složenije nego ono koje je donela svetska kriza, sa neizvesnostima koje još sasvim ne isključuju ni neke neočekivane obrte. Politika prema Kosovu, uveliko nasleđena od Miloševićeve – a umnogome nastavljena i posle njega, zapremala je celokupan prostor državne politike, ne samo spoljne. I baš tu, i valjda baš zato, pokazala se kao najneuspešnija – i diplomatija i država.

Iz svega toga, proizilazi i dijagnoza: *Naša kriza je konceptualna*, to je kriza *opšte*, a najviše *spoljno političke* orijentacije. Stanje otežavaje hronične institucionalne

nejasnoće. Gde se danas zaista formuliše spoljna politika Srbije, ko je vodi i ko za nju odgovara: Predsednik republike? Vlada? Stranka kojoj „pripada“ resorni ministar?

Svaka politika pouzdano se meri samo rezultatom. Realna slika sveta i mesto Srbije u njemu – hronično nedostaju srpskoj državnoj politici i diplomatiji u većem delu post-oktobarskog perioda.

* * *

Diplomatija nije iznad državne politike, ali je profesionalno odgovorna da doprinosi njenoj pouzdanoj i pravovremenoj obaveštenosti. Nije mogla promeniti nerealna, ksenofobična javna raspoloženja, ali im svakako nije morala ni pogodovati. Kao da joj je bilo važnije da bude popularna, nego da bude racionalna. Bila je, mora se priznati, neprevaziđeno zauzimljiva i požrtvovano aktivna. Povećala je „važnost“ Srbije, ali nije povećala razumevanje za njene ciljeve i interese.

Forum, čije petnaestogodišnje delovanje danas obeležavamo, počeo je u vreme kulminacije Miloševićevskog arogantnog, neznalačkog, para-patriotskog sukoba sa celim svetom.

Prava slika Foruma u okviru EPuS, je slika vremena u kojem je delovao. Možda je opravdan prigovor da se Forum nije dovoljno oglašavao u javnosti o tekućim pitanjima. Međutim, težište delovanja Foruma bilo je na njegovim publikacijama (*Spoljnopolitičke sveske*), javnim debatama, zapaženim istupanjima njegovih članova na međunarodnim i domaćim skupovima, u časopisima i novinama, učešću u njegovom radu naših i stranih diplomatskih predstavnika. Forum je bio kritičan ali i konstruktivan. Ko danas ponovo pročita *Predlog platforme za alternativnu spoljnu politiku*, štampan još marta, 1997. godine – može se uveriti da je Forum umnogome anticipirao razvoj koji se kasnije dogodio. Na formulacijama *alternativne spoljne politike*, uveliko se zasnovao i program delovanja prve post-oktobarske diplomatije. Najzad, ne mali broj članova Foruma zauzelo je zapažena mesta u diplomatiji posle 5. oktobra, 2000. godine. Možda je preterano, ali nije netačno ako se kaže, da je u to vreme Forum bio svojevrsno ministarstvo spoljnih poslova „u senci“.

Nadajmo se da je naša, sada izgleda odlučnija, orijentacija na približavanje Evropskoj uniji, i povećana spremnost na prihvatanje njenih standarda organizacije društva i države – najzad pouzdana i konačna. Ne zato što nema drugog izbora, nego što nema boljeg.

ZASTOJI I PODSTRECI

Tanja Mišćević

U oktobru, 2010. godine, navršilo se deset godina od kada je Srbija, tada kao federalna jedinica SRJ, na samitu EU-Zapadni Balkan, postala deo tek nastalog Procesu stabilizacije i pridruživanja, nove politike EU prema državama regiona Zapadnog Balkana. Ovaj pristup je trebalo najpre da omogući Uniji da se upozna sa državama koje su tek nešto pre toga izašle iz ratnih sukoba, građanskih nemira i međunarodnih intervencija, a zatim da im pomogne da se stabilizuju, krenu u procese reformi i jednoga dana postanu članice EU. Zapravo, članstvo u EU i evropeizacija Srbije su bili okosnica programa Demokratske opozicije Srbije, koja je vodila i političku elitu i građane u promene 2000. godine.

Zato i iznenađuje zaključak koji bi mogao biti izveden da je prošla čitava jedna decenija, a da se Srbija nije puno pomerila! Postaje nam očigledno da je Srbija na začelju procesa evropske integracije u regionu Zapadnog Balkana – Hrvatska je na vratima članstva, Makedonija spremna da počne pregovore, Crna Gora i Albanija da dobiju status kandidata... Srbija je u proces ušla kao poslednja, i tokom ovih godina neprestano se suočavala sa značajnim unutrašnjim političkim problemima, koji su uticali da iako poseduje kapacitete ne može da krene brže ka članstvu u EU. Veliki teret za Srbiju su svih ovih godina bila i statusna pitanja (formiranje državne zajednice i nefunkcionalnost tih odnosa, pitanje Kosova i Metohije) koja su oduzela i dosta vremena i političkih kapaciteta za proces evropske integracije, jer u takvim uslovima nije bilo dovoljno prostora da se unutar političkih elita u Srbiji razvije pravi politički konsenzus za ovaj proces. I ne samo to – Srbiji je ubijen premijer, izborni procesi su gotovo neprestani, a kao da to nije dovoljno, sada snažno osećamo i efekte svetske ekonomske krize.

No, ova tvrdnja o sporosti u procesu evropske integracije morala bi ipak biti posmatrana i iz drugog ugla. Problem sa ovim procesom jeste način na koji ga posmatramo. Ako ga posmatramo samo kao kretanje ka članstvu Srbije u EU, onda opet ocena ne može biti pozitivna: do EU posle zaključivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, a zatim i njegovog stupanja na snagu, preostaje nam da Srbija dobije status kandidata, da započne pregovore o članstvu i na kraju zaključi sporazum o stupanju u članstvo. Dakle, postizanje članstva se može podeliti u pet koraka, a mi smo tek zakoračili ka drugom!

Ako pak proces evropske integracije Srbije posmatramo kao postizanje unutrašnjih reformi koje treba da promene ekonomiju, pravo i društvo, i tako dođemo do stanja normalne, razvijene, stabilne i napredne države koja može bez problema da funkcioniše unutar EU (termin kojim se ovaj proces najčešće označava jeste evropeizacija), ocena bi bila mnogo pozitivnija. Srbija nije kao što je bila na kraju 2000. godine! To, na žalost, nije uočljivo na prvi pogled, običan čovek to ne vidi, i treba ulaziti u

detaljnije analize da bi se promene konstatovale. Takođe, dodatni problem jeste i utisak da su sve promene polovične, da nisu izvedene do kraja, ili započete sa namerom da se nikada ne sprovedu.

Naime, iz stanja totalitarnog režima, uništene ekonomije i niskog standarda, procesom evropske integracije trebalo bi Srbiju pretvoriti u društvo u kome postoje stabilne demokratske institucije koje počivaju na načelu vladavine prava, sa tržišnom ekonomijom u kojoj je osnovni postulat konkurencija. Istovremeno, to su uslovi koje treba ispuniti za članstvo u EU, poznati kao kriterijumi iz Kopenhagena. To se postiže najpre stvaranjem zakonodavnog, pravnog okvira, potom sprovođenjem (stupanjem na snagu) i primenom usvojenih zakona (mogućnost da pred sudovima fizička i pravna lica zaštite pravo koje zakonski okvir garantuje) – ovo se naziva procesom usklađivanja, odnosno harmonizacije sa pravom EU. Ovaj proces je u Srbiji počeo još 2003. godine, kao dobrovoljan, jer zapravo obaveza nastaje tek kada država počne da primenjuje Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (da podsetimo, to se dogodilo tek februara, 2009!). Od tada je svake godine Vlada Srbije pravila svoj Akcioni plan harmonizacije, koji je brojao na godišnjem nivou oko četrdeset zakona iz raznih oblasti (uglavnom ekonomija, finansije, trgovina, usluge, poljoprivreda, jer su to prve oblasti gde dolazi do usklađivanja). Nažalost, procenat ispunjavanja ovog plana nije bio velik – nije se dogodilo da za pet godina koliko su oni pravljani više od desetak zakona bude usvojeno na godišnjem nivou. Ali, da bi bili opet krajnje precizni, reč je o sistemskim zakonima, kao što su zakoni o spoljnoj trgovini (uključivanje u svetske trgovinske tokove), o konkurenciji (borba protiv monopola), o putnoj ispravi (ukidanje viza), o Ombudsmanu (zaštita ljudskih prava). Naravno, ne treba zaboraviti da je Srbija dobila i novi Ustav 2006. godine, koji je bio neophodan za njenu konstitucionalizaciju – no, takođe ne treba zanemariti i zamerke na neka od njegovih rešenja (vlasništvo nad mandatima, nezavisnost nosilaca pravosudnih funkcija).

Upravo da bi bio popravljen taj nizak učinak (ispod 10%), u usvajanju zakona neophodnih za usklađivanje, 2007. godine, je usvojen Nacionalni program integracije, kao dugoročni plan kako do 2012. godine, ispuniti sve obaveze prema procesu evropske integracije. Taj plan sadrži jasan spisak potrebnih zakona, podeljenih po godinama, neophodne institucije koje treba stvoriti za njihovo sprovođenje, kao i sredstva koja treba za sve to izdvojiti. I počelo je jako dobro sa njegovim sprovođenjem – procenat ispunjenosti u prve dve godine nije bio nikada ispod 60%, a dobili smo i neke od veoma važnih zakona i institucija. Od izmene zakona o konkurenciji, Agencije za borbu protiv korupcije, bezbednosti u saobraćaju, kontroli kvaliteta proizvoda, o informisanju, do velikog broja zakona koji regulišu pitanja zaštite životne sredine i zaokruživanja reforme sektora bezbednosti. Posebno je bila uspešna zakonodavna aktivnost koja je pratila ispunjavanje uslova za stavljanje Srbije na belu Šengen listu i ukidanje viza za njene državljane.

Međutim, nije važan samo procenat usvojenih zakona – mnogo važnije i značajnije je kako se ti zakoni sprovedu i daju nama, građanima, mogućnost da se na njih pozovemo. Nažalost, suviše je primera da ovde nema velikog napretka od vremena kada smo govorili „zakoni su nam dobri, ali se ne sprovedu“. Čini se da ne preovlađuje svest da je zapravo samo to prava mera našeg uspeha, ne samo u kretanju ka EU, već i u promenama Srbije. Nije dobar ni ozbiljan pristup reformi ako se tek usvojeni zakoni proveravaju na Ustavnom sudu i dožive neuspeh, ako se menjaju tako da izmene svoju poentu i

promene standard koji je trebalo da donesu, ili ako nezavisna tela imaju ozbiljne zamerke zbog njihovog usvajanja. To sve, kao posledicu, ima negativan stav i EU, ali i građana Srbije: EU daje lošu ocenu o procesu reformi i usporava (i onako već spor) proces, a građani sve manje veruju u institucije države.

Nakon što je 22. decembra, 2009. godine podneta molba za članstvo, u oktobru, 2010. godine, Savet ministara je naložio Evropskoj komisiji izradu upitnika za davanje statusa kandidata za Srbiju. Upitnik je 24. novembra, stigao u Srbiju i na njemu se već veoma aktivno radi. Nije zgoreg podsetiti, međutim, da aplikacija za članstvo ne znači dobijanje bilo kakvih privilegija, već samo novi posao: međutim, to je prava prilika da potencijalni kandidat napravi uvid u stanje u svim oblastima delovanja države, jer to mora da bude predstavljeno EU. Naime, davanjem odgovora na Upitnik koji ima veliki broj pitanja (oko 2500 osnovnih pitanja, i veliki broj podpitanja) po prvi put i država i sama EU dobija sliku o stanju u svim oblastima u kojima država deluje: i stanju legislative i problemima njenog sprovođenja. Po prvi put se taj unutrašnji analitički pregled pravi za oblasti kao što je zdravstvo, obrazovanje, energetika, ekologija, bezbednost. To je od velike koristi kako za državu, tako i za EU.

Nakon dobijanja statusa kandidata, a cilj je da Srbija taj status dobije do kraja 2011. godine, očekuje se i datum za otvaranje pristupnih pregovora, koji su ključni i suštinski metod za ostvarivanje cilja – postizanja evropskih vrednosti. Pregovarački proces podržava one koji unutar države žele da od vladavine prava i ljudskih prava naprave svakodnevnu realnost u svim porama života i svim delovima države. To je jedini metod koji EU daje ozbiljnu snagu u pravcu reformi u zemlji. Zato je proces isto tako važan kao i rezultat: on je dugotrajan i težak, gde su sami pregovori – ili reforma države – zapravo isto tako važni kao i krajnji cilj, biti punopravna članica Unije. Međutim, ovo je proces za koji se ne zna kada će biti završen, bez automatskog ili garantovanog rezultata. Koliko će dugo trajati samo pregovaranje najviše zavisi od same države i njenih reformi. S druge strane, koliko će pregovori biti teški zavisi od zajedničkog razumevanja – unutar EU o tome šta je zaista moderna država kandidat; u državi kandidatu o tome šta zaista podrazumeva članstvo u EU. Zato je suštinski važna komunikacija unutar države kandidata i između te države i EU, a posebno značajno mesto u čitavom procesu ima uključivanje građanskog društva.

Tokom pregovora o članstvu u EU se zapravo ne pregovara o pristupanju. EU ne pregovara o suštini niti o uslovima pristupanja, već se umesto toga država kandidat, kroz proces pregovaranja, prilagođava na vrednosti, pravo i politike EU. Ono što može biti predmet pregovora nije da li, već kako i kada će se država prilagoditi na *acquis communautaire* EU, čijih 90% ne može biti predmet pregovora. Samo određeni prelazni periodi (kao na primer koji se odnose na slobodno kretanje radne snage) i finansijske odredbe (npr. koje se odnose na strukturne fondove i poljoprivredu) mogu biti predmet pregovora.

I dok je u slučaju ranijih pristupanja bilo dovoljno za EU da država kandidat u dovoljnoj meri ostvari uslove za pristupanje da bi otvorila pregovore o pristupanju, novi model pregovora sa državama Zapadnog Balkana sasvim jasno pokazuje da država kandidat za članstvo mora da u potpunosti ostvari uslove pre nego što EU može uspešno da zatvori pregovore. To, dakle, podrazumeva i viši nivo spremnosti i duže vreme samog pregovaranja.

Tri su osnovna zaključka koja mogu biti izvedena iz desetogodišnjeg procesa evropske integracije Srbije, i poslužiti kao pouka za dalji razvoj i unapređenje odnosa sa EU. Prvi se odnosi na činjenicu da iako proces već dugo traje, o njemu zapravo jako malo znamo. Stepennepoznavanja i nerazumevanja ovog kretanja je velik, ne samo među građanima već i među političkom elitom. Kod građana se to može videti u istraživanjima javnog mnjenja – iako njih 64% kaže da su za članstvo u EU, više od polovine ne želi da se zbog toga menja, da radi na sebi, uči i pokušava da bude konkurentan. A to zapravo znači da nismo spremni da iskoristimo mogućnosti koje nam pruža uključivanje u ogromno tržište, što jeste EU. Što se političke elite tiče, nepoznavanje same EU i uslova za njeno članstvo, stvara situaciju da se svakoga dana donosioci političkih odluka iznenađuju novim i novim uslovima. Nema novih uslova, kriterijumi su isti za sve, ali ih moramo malo posmatrati i van onih koje smatramo političkim uslovima – onda bismo videli da se standardi moraju uvoditi u sve oblasti u kojima deluje država ne samo na centralnom, nego i na lokalnom i regionalnom nivou, od ekonomije, zdravstva, socijalne politike, do industrije, životne sredine, bezbednosne politike. Neophodno je što pre postati svestan tih uslova, kako bi ih što pre razumeli kao svoju potrebu i kako bi razumeli obim tog posla – čekaju nas stotine novih zakona i hiljade podzakonskih akata koji su potrebni Srbiji da bi mogla normalno da funkcioniše.

Drugi važan zaključak je nužnost postojanja političke volje za proces evropske integracije. Dva su primera koja pokazuju kako je upravo ona važna za unapređenje procesa evropske integracije – jedno je saradnja sa Tribunalom u Hagu, a drugo vizna liberalizacija. Dugo je uslov saradnje bio problem za Srbiju, jedan od onih koji je njen proces integracije značajno usporavao – dovršetak te saradnje je i dalje uslov, ali nema više nikoga ko će reći da Srbija ne želi da saraduje sa Tribunalom. Naprotiv, njena dobra „neatraktivna“ saradnja u razmeni dokumenata i dostupnosti svedoka sada je primer za države koje su u procesu evropske integracije značajnije ispred nas. Drugi primer jeste dobijanje bezviznog režima - ovo iskustvo nam je pokazalo da kada se vidi jasan politički interes (ukidanje viza) postoji i jasan konsenzus da posao mora biti urađen, pa oko toga dolazi do saglasnosti i između pozicije i opozicije, pa je onda moguće za par meseci uraditi ono za šta su ranije bile potrebne godine! Zaključak je da se ništa ne može učiniti ako za ovako složen i obuhvatan posao nema volje, konsenzusa političke elite koja potiče od nacionalnog konsenzusa, građana koji kažu da žele da vide Srbiju u Evropskoj uniji.

Konačno, proces integracije u Evropsku uniju ne treba posmatrati samo kao cilj sam po sebi, već i kao sredstvo za ostvarivanje unutrašnjeg mira i stabilnosti, jačanja demokratije i vladavine prava te ekonomskog prosperiteta i sveukupnog napretka u državi. Članstvo u EU treba da bude tek potvrda da je Srbija uradila svoj posao i postala napredna i stabilna evropska država, za šta, nadamo se, postoji politički konsenzus. Tako, zapravo, ono što je Srbiji neophodno jeste ubrzavanje procesa evropske integracije, a time i ubrzavanje procesa unutrašnjih reformi i promena. No, čak i tako posmatrano, ni jednog momenta ne mislimo da će to ubrzavanje reformi, odnosno procesa evropske integracije Srbije biti lako - i dalje će biti predmet političkog pregovaranja i različitih koncepcija, nerazumevanja i problema, kako s naše strane, tako i sa strane EU. Dosadašnja iskustva država koje su pre nas prošle ovaj put pokazuju da je odluka o stupanju u članstvo uvek politička odluka, ali da će Unija uvek pozitivno odgovoriti i

biti otvorena prema onoj državi koja dobro radi svoj unutrašnji posao na ispunjavanju kriterijuma. Da ne govorimo da će države koje spremnije uđu u EU na najbolji mogući način iskoristiti to svoje mesto da zaštite sopstvene interese, što ne mogu one koje tek moraju da se privikavaju na okruženje razvijenih država. Takve poruke se neprestano upućuju i od evropskih zvaničnika – pitanje je da li je došlo vreme da ih na dobar način razumemo i iskoristimo?

MENE U ODNOSIMA

Ivan Vujačić

Odnosi Srbije i SAD tokom poslednje dekade odvijali su se na fonu burnih događaja koji su imali duboke, svakako dugotrajne, a verovatno i trajne posledice na ove dve zemlje.

U SAD, posle terorističkih napada od 11. septembra, 2001. godine, došlo je do preostrojanja celokupne bezbednosne, a u funkciji toga, i spoljne politike. Vojna reakcija i izuzetno lako obaranje talibanskog režima u Avganistanu, stvorilo je uverenje da su vojno držanje teritorije, ekonomski oporavak i izgradnja institucija relativno neproblematični zadaci koji bi kombinovano, generalno posmatrano, trebalo da dovedu do samoodrživog društvenog razvoja. Drugim rečima, uz adekvatnu postojanu vojnu, ekonomsku i civilnu pomoć u izgradnji institucija moguće je sprovesti takozvanu modernizaciju barem u tolikoj meri, da se ta društva pacifikuju i učine samoodrživim. Početni uspeh u Avganistanu u rekordnom roku uz pomoć Severne alijanse unutar ove zemlje i relativni inicijalni red i mir otvorili su put za sličan poduhvat u Iraku. Doduše, u Iraku, SAD su imale i druge ciljeve povezane sa Bliskim Istokom koji su nešto složeniji da bi se u njih dublje ulazilo na ovom mestu. Početni uspesi, a kasnije sve veći problemi u vezi Iračkog rata, te kasnije i problemi u Avganistanu, doveli su gotovo do potpune preokupacije administracije ovim sukobima, pa i do delimičnog razilaženja sa tradicionalnim saveznicima (Nemačka, Francuska). Odsustvo vidljivog povoljnog završetka vojnog angažovanja na način na koji ga je američka vlada sama definisala dovelo je do sve veće polarizacije i otpora u biračkom telu. Ako tome dodamo još i ekonomsku krizu s kraja 2008. godine, koja još nije prevaziđena, možemo oceniti prošlu dekadu kao ne naročito povoljnu za SAD.

Na našim prostorima, u prethodnoj dekadi, pređen je dug put od početne euforije zbog rušenja Miloševićevog režima, od još nezavršenog mukotrpnog procesa tranzicije do ekonomske krize. Kriza je dalje zaoštrila nerešene probleme privrednog sistema. Sve ovo se odvijalo u vreme dramatičnih političkih događaja od kojih je svakako najtragičniji ubistvo premijera Zorana Đinđića. Pored toga postojale su teškoće u vezi kreiranja, a zatim i funkcionisanja državne zajednice SCG u očekivanju razlaza dve države. Stalni spoljni pritisak u vezi saradnje sa Haškim tribunalom kao uslovom za dalje evropske integracije je u pojedinim trenucima opterećivao političku scenu na način koji je dodatno otežavao reformske procese (pred izbore 2003. godine, prilikom prekida razgovora o SSP 2006). Na kraju, ali najvažnije, pregovori o statusu KiM koji su bili ubedljivo dominantna politička tema u Srbiji i njenoj spoljnoj politici okončali su se 2008. godine, unilateralnim proglašenjem nezavisnosti KiM. Gotovo trenutno diplomatsko priznanje KiM od strane SAD i vodećih zemalja EU, su morale delovati u pravcu početnog zahlađenja odnosa sa ovim zemljama. Imajući sve ovo u vidu, lako

ćemo doći do zaključaka da je protekla dekada bila izuzetno teška i za Srbiju. Svi ovi procesi su se odvijali uz naglašeno polarizovanje političkih partija i biračkog tela kroz izborne cikluse: tri izbora na nivou parlamenta, tri ciklusa izbora za predsednika (od kojih je prvi propao) i dva ciklusa lokalnih izbora.

Bilo bi zaista neverovatno da ovakve unutrašnje i spoljne okolnosti ne deluju na spoljnu politiku i SAD i Srbije.

Kada je SAD u pitanju, to se pre svega ogledalo u pomeranju fokusa sa Evrope na druge regione njihovog neposrednog vojnog angažovanja (Irak, Avganistan), na percipirane potencijalne pretnje proliferacijom i upotrebom oružja za masovno uništavanje (Iran, Severna Koreja), na trajne neuralgične tačke (Bliski Istok). Posebna karakteristika ovog pomeranja fokusa spoljne politike je sve veće oslanjanje na unilateralizam zbog percipirane neefikasnosti međunarodnih foruma (OUN) i na ad hoc koalicije (naročito u intervenciji u Iraku) kako bi se obezbedila međunarodna podrška. U celom ovom zaokretu, SAD su po mom uverenju propustile da od Ruske Federacije načine trajnog saveznika u borbi protiv islamskog ekstremizma i terorizma, jer je to prirodno polje saradnje dve zemlje u sopstvenom i obostranom interesu. Naprotiv, početna saradnja je postepeno erodirala i spustila odnose dve zemlje na najniži nivo od kraja Hladnog rata.

Srbija je sa svoje strane bila posvećena ponovnom uspostavljanju odnosa sa svetom, oporavku svoje privrede, tranziciji, te procesu evroatlantske integracije, pa i evroatlantskih integracija. Ovo je bila, u većoj ili manjoj meri, platforma svih koalicionih vlada. No, Srbija je na leđima nosila i teret devedesetih i to nerazjašnjene odnose u federalnoj državi i potencijalni raspad te države, KiM kao *de facto* protektorat pod zvaničnim okriljem OUN i NATO trupama, saradnju sa Haškim tribunalom i politiku uslovljavanja od strane SAD i EU u vezi sa tom saradnjom, da spomenemo samo najvažnije. Pomenuti problemi su istovremeno bili spoljnopolitički i unutrašnjepolitički i obeležili su dekadu, a neki od njih nisu rešeni do današnjeg dana. Spoljna politika Srbije počela je da se se menja sa percipiranjem pregovora oko statusa KiM kao procesa čiji je ishod unapred odlučan i koji će se neminovno okončati jednostranim proglašenjem nezavisnosti KiM, te gotovo momentalnim diplomatskim priznanjem od strane SAD i vodećih zemalja EU. Ne sme se prenebregnuti da je revizija spoljne politike i pre svega oslonac na Rusku Federaciju povodom pitanja KiM doneta uz konsenzus čelnika najvažnijih političkih partnera (DSS i DS) kako u doba kohabitacije, tako i u periodu dve koalicione vlade.

Sve ovo je bitno uticalo na odnose Srbije i SAD. Ovi odnosi su, čini mi se, tokom poslednje dekade prošli kroz nekoliko faza koje bih uslovno podelio na:

1. fazu uspona saradnje i uzajmih odnosa (2000–2004);
2. fazu saradnje i istovremenog zaoštavanja (2005–2008);
3. fazu zahlađenja i tihe konfrontacije (2008–2010).

Naravno, ova podela je uslovna i gruba. Odnosi se ne mogu tako jasno i čisto podeliti, jer je u svakoj od ovih uslovnih faza bilo i pozitivnih i negativnih pomaka. Pa ipak, mislim da je izvesna uslovna podela korisna, jer grubo odražava ono što se suštinski dešavalo.

U prvoj fazi, dominirala je želja za normalizacijom i podizanjem saradnje i odnosa na viši nivo. Pod normalizacijom podrazumevam otklanjanje nasleđa koje je proisteklo iz devedesetih godina. Otpisivanje dugova Pariskom klubu i podrška u me-

đunarodnim finansijskim institucijama bili su prvi veliki konkretni potezi od strane SAD koji su bili usmereni, kako u pravcu normalizacije prilika u Srbiji, tako i u ka podizanju saradnje na viši nivo. Odmrzavanje sredstava preduzeća i zamrznutih sredstava Narodne banke SFRJ, te dolaženje do sporazuma sa ostalim zainteresovanim stranama bilo je nešto složenije, jer se na ovom polju pojavljivalo više različitih interesa i potencijalne pravne začkoljice i interpretacije. No, početkom 2003. godine, i ovi problemi su prevaziđeni.

Ukidanje statusa nacije koja ugrožava nacionalne interese SAD – National Emergency Clause je bio ukinut uredbom predsednika Buša, ali je do toga došlo tek u proleće, 2003. godine. Približno u isto vreme, predsedničkom uredbom je ukinuta zabrana izvoza oružja u Srbiju i Crnu Goru, čime je naša zemlja faktički skinuta sa liste takozvanih država otpadnika (rogue states). Ne sme se zaboraviti da je u periodu koji je neposredno prethodio (jesen, 2002. godine) došlo i do zaoštavanja odnosa usled izvoza određenih delova opreme Iraku od strane naših firmi. Ova afera je pretila da uruši tek postignutu saradnju, ali je uz obostrani napor iskorišćena za uspostavljanje boljih mehanizama kontrole izvoza oružja i podizanja nivoa uzajamnog poverenja.

Moguće pravne komplikacije i tumačenja su sprečavale obnavljanje normalnih trgovinskih odnosa sve do jeseni, 2003. godine. U pojedinim trenucima bilo je dovedeno u pitanje i samo obnavljanje normalnih trgovinskih odnosa zbog potencijalnog dodatnog uslovljavanja Srbije saradnjom sa Haškim tribunalom od strane Kongrasa SAD. Zalaganjem administracije SAD i agilnošću naše diplomatije do ovoga nije došlo. Kao nastavak ovog procesa, usledilo je na jesen, 2004. godine, dobijanje Generalne šeme preferencijala (General System of Preferences) koje omogućava izvoz u SAD oko 4000 proizvoda iz Srbije i Crne Gore bez carinskih dažbina. U vezi sa ovim, bilo je izvesnih problema koji su se odnosili na neke aspekte naše regulative koja se ticala genetski modifikovane hrane.

U ovoj fazi došlo je i do najvećeg priliva američkih investicija u Srbiju. Ulazak US Steel, BAT i Philip Morris, da spomenem samo najveće, učinilo je firme američkog porekla najvećim stranim investitorima u Srbiji tom periodu.

Tokom ovog perioda prvi put je formiran srpski kokus u Kongresu SAD koji je obogatio sadržaj odnosa dve zemlje i dao im jedan novi kvalitet. Posete većeg broja stafera Kongresa i kongresmena, kao i pet senatora u novembru, 2004. godine, predstavljaju važne događaje u izgradnji odnosa Srbije sa zakonodavnom granom vlasti SAD. Istovremeno, formiranje ovog tela doprinelo je boljem informisanju senatora i kongresmena o situaciji u Srbiji. Imajući u vidu da je dugi niz godina preovladavala negativna slika, formiranje kokusa je doprinelo bitnom poboljšanju imidža Srbije na Kapitol Hilu.

Naravno, bilo je i značajnih problema koji su se pre svega odnosili na saradnju sa Haškim tribunalom i do odsustva sertifikacije od strane državnog sekretara u vezi ove saradnje, što je dovelo i do obustave zvanične američke pomoći. Ovo je vremenom prevaziđeno odlaskom veće grupe optuženih u Hag.

U martu, 2004. godine, izbilo je nasilje na KiM koje je dovelo je do burnih reakcija domaće javnosti i diplomatske akcije u okviru OUN i prema SAD. Bez obzira na robusno delovanje američkih trupa, pokazale su se značajne slabosti u koordinaciji i reakciji delova KFOR. Mada je oštro osuđeno nasilje albanskog stanovništva nad Srbima i drugim etničkim zajednicama, stvoreno je nepoverenje u pogledu valjanosti pristupa me-

đunarodne zajednice na terenu. Kod srpske strane stvoreno je dodatno nespokojstvo koje traje do današnjih dana, a u okviru državnih struktura vraćanje ovog problema u prvi plan. Posledice ovih događaja kod američke strane su dovele do promene načelne politike o standardima pre statusa ka politici operacionalizacije standarda.

Sve u svemu, ovaj period, (2000–2004) se može smatrati periodom koji je tokom protekle dekade (2000–2010) bio najuspešniji sa aspekta podizanja nivoa odnosa dve zemlje.

U drugom periodu (2005–2008) koga sam nazvao fazom saradnje i zaoštavanja, ostvarena je saradnja na više nivoa. Pre svega, saradnja sa Haškim tribunalom se relativno stabilno odvijala, što je dovelo do prijema Srbije u Partnerstvo za mir krajem 2006. godine. Ovo je bio cilj svih dotadašnjih vlada, kako savezne tako i republičkih od trenutka ponovnog uspostavljanja diplomatskih odnosa 2000. godine. Na osnovu prijema u Partnerstvo za mir došlo je i do produbljivanja vojne saradnje na više planova od kojih je jedan od najznačajnijih partnerstvo Vojske Srbije sa Nacionalnom gardom države Ohajo.

Osim toga, došlo je do bratimljenja Beograda sa Čikagom i Srbije sa državom Ilinois. Ova bratimljenja pružaju brojne mogućnosti koje do sada nisu dovoljno iskorišćene iz čitavog niza razloga.

Ipak, ovaj period bio je obojen pregovorima o statusu KiM koji su u velikoj meri inicirani i vođeni u formatima na koje su uticale SAD. Kako je ovaj period odmicao, širila se percepcija o SAD kao o svemu drugom samo ne nepristrasnom arbitru u ovom procesu. Štaviše, SAD su se iskazale kao najveći i najglasniji promoter nezavisnosti KiM. Bez obzira na intenzivnu diplomatsku aktivnost od strane Srbije i to na najvišem nivou (predsednik i premijer), postajalo je očigledno da su pregovori strukturirani na takav način koji garantuje njihov neuspeh i vodi ka jednostranom proglašenju nezavisnosti. Na ovom mestu nema dovoljno prostora da se analiziraju uzroci ovakvog stava SAD, ali je činjenica da je on vrlo brzo postao jasan u diplomatskim krugovima, a nešto kasnije u prilično ogoljenoj formi i u javnosti.

Ovakav stav SAD, nužno je vodio zahlađenju odnosa i okretanju rukovodstava Srbije ka traženju drugih tačaka spoljnopolitičkog oslonca, pre svega u Ruskoj Federaciji. Sama činjenica da se Ruska Federacija pred kraj ovog perioda osećala snažnijom, te da je imala zahlađene odnose sa SAD, činilo se kao garancija, ne bez osnove, da će status KiM ostati nerešen u okviru Saveta bezbednosti OUN. Ovo je pružalo izvesne nade srpskom rukovodstvu da će i posle jednostranog proglašenja nezavisnosti biti moguće obnoviti pregovore u nekom momentu.

Mora se, međutim, istaći i to da se zahlađenje odnosa u prvom redu manifestovalo kroz povlačenje ambasadora iz onih zemalja koje su priznale nezavisnost KiM u kratkom roku po njegovom proglašenju. Zauzimanje stava da će se kroz diplomatsku akciju tražiti podrška za rezoluciju OUN koja će od Međunarodnog suda pravde tražiti mišljenje o legalnosti samoproglašene nezavisnosti usledio je posle izbora (2008) do kojih je došlo, između ostalog, i zbog shvatanja dela dotadašnje koalicije da je ovaj pristup isuviše mekan.

Posle izglasavanja navedene rezolucije u Generalnoj skupštini OUN oktobra, 2008. godine, ambasador Srbije je, posle dugih konsultacija, vraćen u SAD. Bez obzira na to, suštinski smo ušli u treću fazu koju sam nazvao fazom zahlađenja i tihe konfrontacije

(2008–2010). Konfrontacija je bila tiha, iako je ni jedna zemlja nije tako zvanično nazvala. Naprotiv, uobičajena američka fraza o tome - da se slažemo da se ne slažemo - rado je prihvaćena kako bi se izbeglo otvoreno sukobljavanje.

Konfrontacija je bila posledica diplomatske borbe za ograničavanje broja zemalja koje će u narednom periodu priznati KiM, te za novu rezoluciju u Generalnoj skupštini OUN kojom bi, po mišljenju srpske strane, bili omogućeni novi pregovori. Ta konfrontacija nije bila samo sa SAD, već u još tišoj formi sa vodećim zemljama EU. Očigledno je da su veće nade polagane u odsustvo jedinstvenog stava EU iz razloga nepriznavanja nezavisnosti KiM od strane pet zemalja članica.

Mišljenje Međunarodnog suda pravde o pitanju legitimnosti jednostranog proglašenja nezavisnosti KiM koje je na leto, 2010. godine, javno saopšteno, može se okarakterisati kao sve, sem povoljno za Srbiju. Srpsko rukovodstvo je, ne obazirući se na tu činjenicu, proglasilo mišljenje suda nevažnim. Obezbeđena je skupštinska podrška za nastavak konfrontacije sa SAD i vodećim zemljama EU, kroz nadglasavanje u Generalnoj skupštini OUN o podnetoj srpskoj verziji teksta rezolucije o mišljenu MSP. Tek posle usaglašenog teksta rezolucije od strane svih članica EU (uključujući i one koje nisu priznale KiM) i poseta ministara spoljnih poslova značajnih evropskih zemalja (Velike Britanije i Nemačke), došlo je do radikalnog zaokreta u srpskoj spoljnoj politici.

Zaokret je otvorio i mogućnost nove faze u odnosima sa SAD. Atmosfera u kojoj se odvijala poseta državnog sekretara Hilari Klinton (oktobar, 2010. godine) bila je neporedivo bolja od one za vreme posete potpredsednika SAD Džozefa Bajdena (2009. godine). Atmosfera je zračila optimizmom, uz isticanje podrške SAD težnjama Srbije ka evrointegracijama. Drugim rečima, zaokret u politici Srbije u vezi povlačenja svoje verzije rezolucije u Generalnoj skupštini OUN i podrška u poslednjem času verziji rezolucije EU o istom pitanju, te pristajanje na dijalog o tehničkim pitanjima sa Prištinom, stvorilo je mogućnost prevazilaženja politike tihe konfrontacije sa SAD i vodećim zemljama EU.

Mislim da će u narednom periodu naglašenija biti saradnja sa EU u vezi sa procesom daljih integracija Srbije. Samim tim, imajući u vidu dugoročnu strategiju podrške SAD ujedinjenoj i demokratskoj Evropi bez potencijalnih ozbiljnih konflikata unutar nje same, moglo bi se predvideti da će odnosi sa SAD doživeti novi uspon.

NOVI TEMELJI

Predrag Simić

Francusko-srpske odnose u XX veku snažno su obeležili savezništvo u Prvom svetskom ratu i podrška koju je Francuska pružila novostvorenoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca u međuratnom razdoblju. Iako su se istorijske putanje dve zemlje udaljile posle 1934. godine, i naročito, posle Drugog svetskog rata, mit o francusko-srpskom prijateljstvu i „specijalnim odnosima dve zemlje“ uticao je na veze dva naroda u drugoj polovini XX veka, a u mnogo čemu je prisutan i danas. O tome, na određeni način, svedoči i činjenica da u srpskoj historiografiji postoji veoma obimna građa o francusko-srpskim odnosima do Drugog svetskog rata, a da o posleratnim francusko-jugoslovenskim odnosima ima veoma malo objavljenih radova. Štaviše, čak i danas se redovno objavljuju zbornici radova francuskih i srpskih istoričara o odnosima dve zemlje koji se, po pravilu, obrađuju do sredine tridesetih godina¹. Neobjavljeni zapisi pojedinih posleratnih jugoslovenskih ambasadora u Francuskoj (na primer, Ivana Vejvode i Mite Miljkovića) govore da je ovaj mit snažno bio prisutan i u političkim odnosima dve zemlje u drugoj polovini XX veka uprkos tome što su u ovom razdoblju ti odnosi bili ozbiljno narušavani, na primer tokom Alžirskog rata ili Građanskog rata u bivšoj Jugoslaviji.

Praznine u istoriji francusko-srpskih odnosa posle Drugog svetskog rata ispunili su novi mitovi koji su vremenom prihvaćeni u javnosti kao istina. Jedan od najpoznatijih mitova glasi da general Šarl de Gol nikada nije posetio Jugoslaviju zbog toga što Tito nije odgovorio na više njegovih pisama u kojima je tražio pomilovanje za Dražu Mihajlovića koji je, navodno, bio njegov kolega sa studija na francuskoj vojnoj akademiji Sen Sir. Istorijske činjenice govore drugačije: Šarl de Gol i Draža Mihajlović završili su vojne studije približno u isto vreme, uoči Prvog svetskog rata. De Gol je odista diplomirao na Sen Siru dok je Draža Mihajlović završio Vojnu akademiju u Beogradu, a u Francuskoj je boravio samo jednom, 1936. godine, i nema podataka da se tokom ovog šestomesečnog boravka sreo sa de Golom. Bivši jugoslovenski ambasador u Francuskoj, Ivan Vejvoda, navodi da je Milošu Miniću, tužiocu na procesu Draži Mihajloviću, postavio pitanje da li je tačno da se de Gol obraćao Titu s molbom da poštedi život Mihajloviću i da je Minić odbacio ovu tvrdnju.

Drugi mit glasi da je Tito želeo da prekine nit francusko-srpskih odnosa i da je u tom cilju oružje alžirskim pobunjenicima poslao na brodu „Srbija“ koji je na Sredozemnom moru presrela francuska mornarica. Nastojeći da se približi arapskim zemljama i privuče ih u Pokret nesvrstanosti Tito je odista snažno podržavao alžirski Front

---

¹ Izuzetak su nedavno objavljene knjige dr Mileta Bjelajca „Diplomatija i vojska“ (Medija centar „Vojska“, Beograd, 2010.) i dr Dragana Petrovića „Francusko-jugoslovenski odnosi u vreme Alžirskog rata“ (IMPP, Beograd, 2009.) kao i jedan broj članaka objavljenih u domaćim stručnim časopisima.

nacionalnog oslobođenja (FLN) i Jugoslavija je među prvima priznala nezavisnost Alžira, što je dovelo do kratkotrajnog zahlađenja odnosa sa Francuskom početkom šezdesetih godina. Drugi brod koji je nosio oružje alžirskim ustanicima francuska mornarica je presrela i zaplenila zvaao se „Slovenija“. Treći mit glasi da je, početkom sedamdesetih godina, francuski predsednik Valeri Žiskar Desten, ponudio Jugoslaviji da uđe u Evropsku zajednicu u okviru tzv. Južnog širenja (Grčka, Portugalija i Španija), a da je Tito ponudu odbio rečima: „Zar želite da napustimo nesvrstanost?“ Ni za ovu legendu do danas nisu pronađeni dokazi u arhivama iz tog vremena.

Posleratna istorija dve zemlje navodi, međutim, na drugačije zaključke. Poražene i okupirane u Drugom svetskom ratu, Jugoslavija i Francuska su se posle rata našle na suprotnim stranama „Gvozdene zavese“. Lični animozitet Tita i de Gola Ivan Vejvoda objašnjava drugim razlozima. Jugoslavija je iz rata izašla kao socijalistička zemlja i za nju je Francuska bila samo jedan od ideoloških protivnika. Na osnivačkoj sednici Informacionog biroa komunističkih zemalja u Šklarskoj Porembi u Poljskoj, krajem, 1947. godine, Milovan Đilas i Edvard Kardelj oštro su kritikovali francuske i italijanske komuniste zbog „kolaboracionizma sa buržoaskim režimima“ čiji je izrazit primer u to vreme bio i režim Šarla de Gola u Francuskoj. Odluku da sedište Informbiroa bude u Beogradu, stari francuski komunist Žak Diko je prokomentarisao rečima da će „Pariz i Rim ubuduće morati da sprovedu odluke koje će se donositi u Beogradu“. Iako će podrška Jugoslavije alžirskim ustanicima krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina dalje narušiti odnose dve zemlje i dovesti do povlačenja ambasadora 1963. godine, stvaranje francuske Pete Republike i nezavisna de Golova politika će ih do kraja šezdesetih ponovo približiti. O ovome uverljivo govori i defile vojnika JNA na paradi u Parizu povodom Dana francuske republike krajem šezdesetih godina.

Pad berlinskog zida, raspad Istočnog bloka i kraj komunizma u Evropi doneli su novo iskušenje za francusko-jugoslovenske odnose. Francuska je 1991. godine, pokušala da spreči raspad Jugoslavije (i, verovatno, kraj Versajskog sistema država na kontinentu) što je dovelo do kratkotrajnog zaoštavanja sa Nemačkom u izuzetno osetljivom trenutku razvoja evropske integracije. Prilikom posete jugoslovenskog saveznog premijera Ante Markovića Parizu, maja, 1991. godine, ostalo je zabeleženo da je poseta bila „izraz tradicionalnog prijateljstva dve zemlje. Nastala tokom Napoleonove epohe i stvaranje Ilirskih provincija, ova tradicija je obogaćena prijateljstvom po oružju tokom Prvog i Drugog svetskog rata ... Francuska je uverena da samo Jugosloveni mogu putem političkog dijaloga, lišenog unutrašnjih provokacija i spoljnih uticaja, odrediti oblik buduće države. Ova jedinstvena država, bogata razlikama, partner je koga Evropa očekuje.“²

Nemačka je mislila drugačije. Nemci su od samog početka promena u Istočnoj Evropi verovali da jedino oni shvataju njihovo značenje i na Jugoslaviju su gledali iz vlastitog ugla: pravo naroda na samoopredeljenje za Nemce je u to vreme bio jedini kriterijum koji je Evropa trebalo da sledi u Jugoslaviji. Ovo utoliko pre što su se na jednoj strani nalazile Slovenija i Hrvatska za koju su Nemačku vezivale istorija, religija i tradicija dok su se na drugoj strani nalazili Srbi koje je nemačka desnica uvek smatrala

---

² *Bulletin d'information du Ministère des Affaires étrangères*, Paris, 24 mai 1991.

vinovnikom problema na Balkanu. Dok su ujedinjenju Nemačke na ruku išli istorijski, politički i kulturni razlozi (*es wächst zusammen, was zusammen gehört*) u Jugoslaviji su videli samo razlike, „incident istorije“ koji se nije mogao očuvati mirnim putem. Bavarska CSU je već u junu kritikovala politiku nemačkog ministra Genšera prema Jugoslaviji na Berlinskoj konferenciji KEBS kada su na sastanku u Petersvergu kraj Bona početkom avgusta, 1991. godine, sve nemačke partije stale na stranu Slovenije i Hrvatske. Genšer je shvatio poruku i njegova politika prema Jugoslaviji se promenila.³ U Parizu se verovalo da bi umnožavanje „nesposobnih jugoslovenskih plemena“ (Miteranov izraz) povećalo uticaj Nemačke i dovršilo pokušaj bavarskog političara Franca-Jozefa Štrausa, s kraja sedamdesetih godina, da razbije Jugoslaviju uključujući njene delove (Sloveniju i Hrvatsku) u Radnu zajednicu Alpe-Adrija koja je vratila na evropsku scenu avet *Mitteleurope*. Kada mu je Genšer krajem avgusta rekao da Nemačka namerava da prizna Sloveniju i Hrvatsku, tadašnji francuski ministar inostranih poslova Rolan Dima je odgovorio: „Učinite li to, vi ćete vratiti francusko-nemačke odnose dvadeset godina unatrag“.⁴

Neuspeh Londonske konferencije o Jugoslaviji i rasplamsavanje rata u Hrvatskoj krajem 1991. godine, nisu ostavili Francuskoj mnogo izbora i ona je krajem godine povukla dva kontroverzna poteza. Prvi je bilo formiranje Arbitražne komisije EZ koju je predvodio poznati francuski ustavni pravnik Rober Badinter i ona je došla do zaključka da većina jugoslovenskih republika ispunjava uslove za međunarodno priznanje. Druga je bio predlog da „sve jugoslovenske republike koje to žele“ podnesu zahtev EZ za priznanje. Razlog za ovaj zaokret u politici Francuske prema Građanskom ratu u Jugoslaviji verovatno je bilo približavanje konferencije u Mastrohtu kada je EZ od međunarodne organizacije trebalo da preraste u političku uniju zbog čega je morala da postigne konsenzus sa Nemačkom u pogledu Jugoslavije. Francusko-nemačke razlike u odnosu prema Građanskom ratu u Jugoslaviji izgladene su tek u proleće, naredne godine, kada su novi ministri inostranih poslova dve zemlje, Klaus Kinkel i Alen Žipe, predložili „Kinkel-Žipeovu inicijativu“ za rešenje rata u Bosni i Hercegovini na osnovu koje je 1995. godine, američki diplomata Ričard Holbruk uspeo da postigne prekid vatre i mirovni sporazum na konferenciji u Dejtonu.

U međuvremenu, menjala se i Francuska. Kraj Hladnog rata i proces globalizacije tokom devedesetih godina promenili su svet i doveli u pitanje same temelje republikanske i degolističke tradicije u Francuskoj. „Francuski izuzetak“ (*l'exception française*) sve češće je bio pod udarom kritika, kako iz inostranstva tako i u zemlji, koje su govorile da je otpor ove zemlje procesu globalizacije, odnosno, „mondijalizacije“, uzrok njenih problema, pre svega zaostajanja u odnosu na glavne partnere i konkurente u Evropi, Americi i Aziji. Iz Sjedinjenih Država i Velike Britanije sve češće su stizale kritike da „francuski izuzetak“ udaljava ovu zemlju od njenih partnera i slabi front zapadnih zemalja pred izazovima savremenog sveta. Među njima, Francuska je bila naročito izložena kritikama da njen odnos prema građanskom ratu u Jugoslaviji i, naročito, Mi-

---

³ Michael Libal, *Limits of Persuasion: Germany and the Yugoslav Crisis 1991–1992*, Praeger, Westport, Conn. and London 1997.

⁴ Pierre Haski, *Les Douze arrivent à saturation*, Libération, 8 octobre 1991.

loševičevoj Srbiji postaje prepreka politici prema balkanskoj krizi koju su vodile SAD i druge zapadne zemlje. U samoj Francuskoj u ovim kritikama tokom devedesetih godina prednjačili su tzv. novi filozofi (Bernar Anri Levi, Alen Filkenrot, Paskal Brikner i dr.) koji su predsednika Žaka Širaka optuživali da podržava „poslednji komunistički i fašistički režim u Evropi”. Štaviše, deo francuskih istoričara u to vreme se uključujući u istorijski revizionizam koji je izazvao građanski rat u Jugoslaviji s tezom da je „Francuska u Prvom svetskom ratu na Balkanu odabrala pogrešnog saveznika”, Srbiju, i da je taj savez oslabio francusku diplomatiju na Sredozemlju zbog sukoba Kraljevine SHS/ Jugoslavije sa Italijom.⁵ Odnos prema Srbiji devedesetih godina u Francuskoj postao je linija podele između pristalica „stare” i „nove Evrope”, odnosno, između onih koji su verovali da Francuska mora ostati privržena svojim istorijskim savezništvima i onih koji su smatrali da Francuska mora prihvatiti nove realnosti i svrstati se uz SAD i svoje saveznike na Zapadu.

Sredinom devedesetih godina, Fransoa Miterana na dužnosti predsednika Francuske, nasledio je Žak Širak koji se na samom početku svog mandata suočio s krizom talaca u Bosni i Hercegovini kada su snage Republike Srpske zarobile veći broj pripadnika UNPROFOR u pokušaju da spreče napad NATO. Pred prizorima francuskih vojnika u sastavu mirovnih snaga UN koji su bili vezani za vojne objekte u BiH Žak Širak je žestoko reagovao: „Ja to neću prihvatiti!”, rekao je svojim saradnicima, „Možete ubiti francuske vojnike! Možete ih raniti! Francuska to neće prihvatiti! Mi ćemo promeniti pravila igre!”⁶ „Širak je izdao nova naređenja francuskim generalima koji su bili u Bosni – naređenja koja su prevazilazila komandni sistem UN”.⁷ Nepunih mesec dana pošto je preuzeo dužnost predsednika Francuske, Širak je odleteo na sastanak G-7 u Halifaxu gde se sastao sa Klintonom i kongresnim vođama Bobom Dolom i Njutom Gingričem i dogovorio se o akciji NATO. „Širakova odluka da se suprotstavi Srbima iz osnova je promenila pravila igre u Bosni”, zaključio je Dejvid Halberstam.⁸ O kontroverzama koje je u francuskoj politici izazvao rat u Bosni i Hercegovini govori i epizoda oslobađanja dvojice francuskih pilota koje je oborila i zarobila vojska Republike Srpske čija je posledica bilo i hapšenje i dugogodišnja zatvorska kazna za jednog od vodećih francuskih agenata u to vreme u Bosni i Hercegovini.

Novi izazov donela je kriza, a potom i oružani sukobi na Kosovu i Metohiji kada je Francuska još jednom pokušala da posreduje i spreči već donetu američku odluku da upotrebom vojne sile spreči njenu eskalaciju i potvrdi dominantnu vojnu ulogu NATO. Na sastanku Međunarodne kontaktne grupe u Londonu krajem januara, 1999. godine, Francuska i Rusija su zajednički predložile održavanje konferencije koja je trebalo da u „minut do dvanaest” zaustavi vojnu akciju NATO i na određeni način, potvrdi sposobnost EU da reši krizu na Balkanu.⁹ Konferencija je održana tokom marta i aprila u

---

⁵ Primer ove vrste je doktorska disertacija francuskog vojnog istoričara Grimela Žakinjona. Šire o tome videti u: Mile Bjelajac, navedeni rad.

⁶ Dejvid Halberstam, *Rat u doba mira: Buš, Klinton i generali*, BMG, Beograd 2003, str. 388–389.

⁷ Isto.

⁸ Isto, str. 392.

⁹ Šire o tome videti u: Predrag Simić, *Put u Rambuje – Kosovska kriza 1995–2000*, Nea, Beograd 2000.

Rambujeu ali nije urodila plodom i Francuska se ponovo svrstala uz svoje zapadne saveznike u vojnoj akciji protiv tadašnje SR Jugoslavije. Prema rečima Žaka Širaka jedini potez koji je tokom ove vojne intervencije Francuska preduzela protivno volji SAD bio je zahtev da NATO odustane od bombardovanja beogradskih mostova. Poslednji put kada je Francuska preduzela inicijativu u korist SRJ bila je odluka da se posle pada s vlasti Slobodana Miloševića, novoizabrani predsednik SRJ, Vojislav Koštunica, pozove na samit EU u Bijaricu krajem 2000. godine, čime je dat međunarodni legitimitet novim vlastima u Beogradu što je i potvrdila posetom Žaka Širaka Jugoslaviji u proleće naredne godine.

Iako je u prvim godinama novih vlasti Francuska pokazala spremnost da ekonomski pomogne konsolidaciji demokratije u Srbiji i SRJ niz događaja će je osujetiti u toj nameri. Namera francuskih firmi da pronađu svoje mesto u Srbiji sudarila se s haotičnim kretanjima u SRJ u postmiloševićevskom razdoblju o čemu svedoči niz afera poput privatizacije „Knjaza Miloša“ (kada je francuski „Danone“ diskvalifikovan), tendera za izgradnju auto-puta Horgoš-Požega (kada su otpali francuski „Vansi“ i „Buig“) ili privatizacije zrenjaninskog „Šinvoza“ (kada je odbijena ponuda francuske firme „Lor“ za privatizaciju ove fabrike). Iako su u prvom talasu privatizacije u Srbiju ušle neke francuske firme (na primer, „Mišlen“, „Lafarž“ i „Tarket“) i banke („Sosijete Ženeral“, „Kredi agrikol“ i „BNP“) ove su afere učinile da francuski preduzetnici izgube interes za Srbiju. Najveći uticaj imalo je, međutim, ubistvo srpskog predsednika Zoran Đinđića 2003. godine, koje je u francuskoj javnosti shvaćeno kao upozorenje da je budućnost demokratije, pa i sama budućnost Državne Zajednice Srbija i Crna Gora u pitanju. Iako prvobitno nije podržavala raspad Državne zajednice Srbija i Crna Gora, Francuska je u proleće napustila ovakav stav i pridružila se većini zapadnih zemalja koje su to prihvatale.

Na interes Francuske za Srbiju i Balkan kao i na njene međunarodne odnose velikog uticaja je imao neuspeh referenduma o projektu evropskog ustava koji je zadao fatalni udarac politici Žaka Širaka i usmerio francusku javnost i političku elitu ka njegovom glavnom rivalu Nikoli Sarkoziju. Sarkozy je već u to vreme preuzeo vodeću ulogu u bloku „mondijalista“, i nedvosmisleno pokazao nameru da se približi SAD i Velikoj Britaniji i stavi tačku na „francuski izuzetak“, odnosno, da napusti glavna uporišta degolizma. Spretno manevrišući na francuskoj političkoj sceni i uz snažnu podršku desnice uspeo je da odbije optužbe za učešće u aferi „Klerstrim“¹⁰ i njenu oštricu usmeri ka svom protivniku, Širakovom favoritu Dominiku de Vilpenu, i u januaru, 2007. godine, dobije nominaciju vladajućeg UMP na predstojećim predsedničkim izborima. Već tokom proleća on je dobio podršku SAD i Velike Britanije i trijumfovao najpre na predsedničkim izborima održanim u maju, a potom i na parlamentarnim izborima održanim u junu iste godine.

Novi pravac u francuskoj politici osetio se već u drugoj polovini iste godine, a prilikom zvanične posete Sjedinjenim Državama Sarkozy je svojim govorom izazvao ovacije u američkom Kongresu. Glavne Sarkozijeve poruke glasile su da se „Francuska mora

---

¹⁰ Aferu „Klerstrim“ izazvala je prodaja francuskih fregata Tajvanu kada je, navodno, jednom broju francuskih političara isplaćena provizija preko luksemburške banke „Klerstrim“ po kojoj je i dobila ime. Žak Širak i Dominik de Vilpen su, navodno, pokušali da u nju upletu i Nikolu Sarkozija ali je on s pozicija ministra unutrašnjih poslova uspešno odbio ove optužbe i svoje protivnike optužio za klevetu.

vratiti u zapadnu politiku vrednosti" i prihvatiti realnost globalizacije, politiku neo-liberalizma i američkog vođstva u savremenom svetu. Pod parolom da je „onaj ko je odsutan uvek kriv" i da „Francuska mora dobiti pravo glasa u operacijama čije troškove snosi" on je napustio jednu od glavnih tekovina degolizma i vratio Francusku u okrilje NATO. Posledica novog kursa bila je i promena politike prema Srbiji, odnosno, prema problemu Kosova i Metohije i Francuska će u februaru, 2008. godine, biti druga država u Evropi (posle Velike Britanije) i treća u svetu (prvi je bio Avganistan) koja će priznati samoproglašenu nezavisnost ove srpske pokrajine.¹¹ Nova etapa u odnosima Pariza i Beograda, koja je počela sredinom 2007. godine, vratila je srpsko-francuske odnose na sam početak ostavljajući po strani istoriju savezništva dve zemlje koja ih je obeležavala duže od jednog veka.

Za Srbiju ova činjenica predstavlja veliki izazov budući da će na svom putu ka članstvu u Evropskoj uniji verovatno morati da stekne podršku od njenih vodećih članica. Očekivanje da bi to mogla biti i Francuska suočava se, međutim, s novim realnostima odnosa dve zemlje koji su u savremenim okolnostima uslovljeni politikom vodeće države Zapada, Sjedinjenih Država, ali i činjenicom da su bilateralni odnosi dve zemlje na novom početku i da će Srbija morati da pronađe nove temelje svojih odnosa sa Francuskom, pre svega u pogledu privrednih, kulturnih i političkih veza, koje su događaji iz nedavne prošlosti narušili. Za planere srpske spoljne politike u narednim godinama to će, verovatno, predstavljati krupan izazov.

---

¹¹ Depeše američkog ambasadora u Francuskoj, Grega Stepltona, iz jeseni, 2007. godine, koji su objavljeni na veb-stranici „Vikiliks" potvrđuju ove teze i donose nove detalje o američko-francuskim odnosima tokom 2007. godine.

DUNAV I POKRAJINE

Ognjen Pribičević

Već dugi niz godina SR Nemačka je jedan od najvažnijih ekonomskih i političkih partnera Srbije. Prema mišljenju nekih analitičara ona je i najznačajniji partner Srbije posebno imajući u vidu obim privredne saradnje kao i značaj i uticaj Nemačke u okvirima EU.

Na početku ovog rada biće više reči o nekim najvažnijim karakteristikama nemačke spoljne politike. U drugom delu ovog rada govorićemo o stavu Nemačke u vezi proširenja EU i odnosima sa Srbijom, a na kraju rada pokušaćemo da odgovorimo na pitanje kakve su perspektive odnosa između ove dve zemlje?

Osnovne ciljeve svoje spoljne politike SR Nemačka definiše sa svojim partnerima iz EU i NATO, a njeni glavni prioriteti su da osigura svoje ekonomske, energetske, bezbednosne i kulturno-jezičke interese.

Osnovna dva pokretača njene spoljne politike su: 1) ekonomski, energetski i bezbednosni interesi i 2) zalaganje za očuvanje sistema vrednosti koji čini temelj EU – zaštita ljudskih prava, demokratija, manjinska prava itd.

SR Nemačka se u svojoj spoljnoj politici zalaže za efikasno delovanje međunarodnih organizacija, održivi razvoj, poštovanje međunarodnog prava, jačanje multilateralizma u svetu, borbu protiv terorizma, očuvanje životne sredine. Takođe je uključena u brojne mirovne misije širom sveta u kojima učestvuje preko 6.000 njenih vojnika. U antipiratskoj misiji nalazi se njenih 1400 vojnika, a na KiM preko 2000. Shodno tome jedan od važnih spoljno-političkih ciljeva Berlina je i reforma UN koja će ovu organizaciju učiniti efikasnijom, ali i dobijanje stalnog mesta u Savetu bezbednosti UN. S obzirom da SR Nemačka nije dobila podršku od svojih najvažnijih partnera za dobijanje mesta stalnog člana Saveta bezbednosti UN ova inicijativa je stavljena po strani iako Berlin ne odustaje od ideje da u doglednoj budućnosti ponovo pokrene ovo pitanje.

I pored povremenih ambicija za većom spoljno-političkom samostalnošću koja se posebno ispoljila tokom rata u Iraku, Nemačka posebnu važnost pridaje odnosima sa SAD. Za Nemačku su ovi odnosi strateški opredeljujući, pre svega zbog tri razloga. Prvo, zbog poznatih istorijskih razloga iz vremena Drugog svetskog rata i ključnog učešća SAD u posleratnoj privrednoj i političkoj obnovi Nemačke, drugo, zbog sistema zajedničkih vrednosti koje povezuju dve zemlje i treće, zbog velike ekonomske međuzavisnosti. Naime, trgovinska razmena između dve zemlje iznosi preko 150 milijardi dolara, a na teritoriji SR Nemačke i dalje se nalazi nekoliko desetina hiljada američkih vojnika.

Sa Rusijom SR Nemačku pored istorijskih razloga povezuju energetski interesi i preko 60 milijardi dolara trgovinske razmene. Takođe, Rusija je veliko tržište za nemačku robu i tehnologije, a SR Nemačka je najveći strani investitor u Rusiji.

Ipak, i pored značaja koji SR Nemačka pridaje odnosima sa SAD njen glavni spolj-nopolitički prioritet, a moglo bi se reći i politički prioritet je projekat EU. Zbog istorijskih razloga Berlin smatra projekat EU najboljim modelom za realizaciju svojih najvažnijih političkih i ekonomskih ciljeva i prioriteta. Jačajući kroz EU Nemačka izbegava mnoga podozrenja vezana za prošlost, dok je s druge strane snažna ekonomska povezanost sa drugim evropskim državama, prirodno upućuje na politiku jačanja EU. Nemačka je, takođe, veliki pobornik jačanja evropske spoljne i bezbednosne politike. Naravno, u okviru EU ključni politički i ekonomski partner je Francuska.

Za Srbiju čiji glavni prioritet predstavljaju evropske integracije najvažniji je stav Nemačke u vezi proširenja EU. Generalno govoreći Nemačka se zalaže za dalje proširenje EU odnosno ostvarenje evropske perspektive zemalja Zapadnog Balkana. U vezi prijema novih članica stav zvaničnog Berlina je da je najvažnije prvo rešiti unutrašnje probleme unutar EU izazvane, pre svega, velikim proširenjem iz 2004. godine, i po mnogo čemu preuranjenim prijemom Bugarske i Rumunije. Tek nakon rešenja tih pitanja moguće je razmatrati prijem novih članica, stav je zvaničnog Berlina. Tu se misli, pre svega, na zemlje Jugoistočne Evrope sa izuzetkom Hrvatske. Tursku, sadašnja vladajuća većina na čelu sa CDU kancelarkom Merkel ne vidi u članstvu EU, već joj nudi tzv. privilegovano partnerstvo što Turska ne prihvata. Drugo, poučeni iskustvom Bugarske i Rumunije, nemački političari su mišljenja da prijem novih zemalja ne treba vezivati za određene datume i treće, SR Nemačka smatra da nove članice moraju u potpunosti ispuniti Kopenhaške kriterijume.

U okviru ovog generalnog stava Nemačke prema daljem proširenju EU treba sagledati perspektivu odnosa Srbije i Nemačke. U prethodnoj deceniji odnosi dve zemlje su prošli kroz nekoliko faza. Prvu fazu obeležio je premijer Zoran Đinđić koji je, kao nemački đak, imao izuzetne, pa moglo bi se reći čak i privilegovane odnose sa nemačkom političkom elitom. Ovi izvarendni politički odnosi nisu bili, na žalost, praćeni i odgovarajućom ekonomskom saradnjom. Ipak, za ovu prvu fazu koja je trajala od 2000. do 2003. godine, i ubistva premijera Đinđića može se reći da je to bila faza pomirenja i ponovnog uspostavljanja bliskih političkih odnosa dve zemlje.

Druga faza je trajala od 2004. do 2008. godine. Ovu fazu je obeležila stabilizacija odnosa dve zemlje i dalje unapređenje ekonomske, političke i kulturne saradnje. Tokom te faze ostvarena je i prva velika nemačka investicija u Srbiji u iznosu od 500 miliona evra nastala kupovinom Hemofarma od strane Stada. Srbija i Crna Gora su imale svoju uspešnu prezentaciju u okviru Dana kulture Srbije i Crne Gore u SR Nemačkoj 2005. godine.

Kraj ove faze obeležilo je zaoštavanje odnosa dve zemlje izazvano različitim odnosom prema pitanju nezavisnosti Kosova i Metohije. Na početku pregovora o budućem statusu KiM Nemačka je imala izvesne rezerve u pogledu nezavisnosti KiM, koje su se pre svega ticale njenog utemeljenja u međunarodnom pravu, ali i bojazni da bi ovo pitanje moglo da dovede do podela unutar EU. Otuda je kancelarka Merkel više puta u svojim izjavama oko KiM isticala da rešenje ovog problema mora dovesti do toga da ne bude ni dobitnika ali ni gubitnika. Ipak, polazeći od svojih interesa Berlin je odlučio da sledi svoje najvažnije partnere iz NATO. Posle samoproglašenja nezavisnosti KiM zvaničan stav Berlina je bio da je nezavisnost KiM jedino moguće i izvodljivo iako ne i najbolje rešenje. Nakon samoproglašenja nezavisnosti KiM,

Nemačka je među prvim državama EU priznala tu nezavisnost, a kao odgovor Srbija je, krajem februara, 2008. godine, povukla svog ambasadora na konsultacije na period od šest meseci.

Ipak, dve zemlje su uspele da i pored ove krize očuvaju diplomatske i političke odnose i da nastave da ih razvijaju u punom kapacitetu nakon povratka ambasadora avgusta, 2008. godine, nakon čega je započela treća faza u odnosima dveju država. Dodatni podsticaj odnosima dve zemlje dala je pobeda koalicije za Evropsku Srbiju na izborima 2008. godine. Te godine Srbija je, nakon srpsko – bavarske komisije, čiji je cilj bio da unapredi saradnju Srbije i Bavorske u privredi, kulturi, trgovini, nauci i drugim oblastima, formirane još 1970. godine, formirala sličnu komisiju i sa pokrajinom Baden Wirtenberg čiji je cilj ukupno unapređenje odnosa, ove druge po razvijenosti nemačke pokrajine i Srbije.

Pored različitog viđenja problema KiM dve zemlje nemaju otvorenih bilateralnih pitanja.¹ U domenu delovanja pojedinih nemačkih kompanija u Srbiji postojali su određeni problemi, ali su oni ili prevaziđeni ili na dobrom putu da budu prevaziđeni u narednom periodu. Generalan stav nemačkih kompanija koje deluju u Srbiji jeste da su u osnovi one zadovoljne svojim dosadašnjim radom i da bi čak 87% njih ponovo investiralo u Srbiju.²

Uprkos značajnim promenama koje su ostvarene u Srbiji nakon rušenja diktatorskog režima Slobodana Miloševića Srbija i danas ima problem sa svojim imidžom u SR Nemačkoj koji se i dalje preterano vezuje za ratove iz devedesetih godina, hapšenje generala Mladića i Kosovo i Metohiju. Do izvesnih promena je došlo sredinom prošle decenije zahvaljujući nešto aktivnijoj ekonomskoj saradnji, pobedi predsednika Tadića i njegove koalicije, intenzivnijoj kulturnoj saradnji kao i pobedama naših sportista, pre svega, tenisera i teniserki ali je, nažalost, kriza oko KiM ponovo imidž Srbije vratila nekoliko godina unazad.

Otopljanje odnosa krajem 2008. godine, nije donelo očekivane ekonomske rezultate, pre svega, zbog globalne ekonomske krize koja je dovela do izvesnog zatvaranja nemačkih investitora prema prema svetu, pa i prema Srbiji. Ipak, česte posete predsednika Tadića i posebno dobijanje jedne od najprestižnijih nemačkih nagrada „Kvadrige“ ponovo su Srbiju predstavile u jednom boljem i lepšem svetlu.

Nažalost, kao ni početkom 2000. godine, tako ni krajem ove decenije dobre političke odnose nije sledila odgovarajuća privredna saradnja. Tgovinska razmena već više godina iznosi negde oko 2 milijarde eura što je apsolutno nedovoljno ako se imaju u vidu tradicija i potencijali za saradnju, ali i činjenica da zemlje koje imaju sličan ili nešto manji broj stanovnika nego Srbija ostvaruju znatno bolje rezultate. Tako na primer, Hrvatska ima više od 4, a Češka gotovo 20 milijardi eura trgovinske razmene sa Nemačkom. Glavni problem u ovoj razmeni jeste veliki deficit na našoj strani i mali izvozni kapaciteti srpske privrede. U našem izvozu i dalje preovlađuju voće, poluperađeni prehrambeni

---

¹ Prilikom susreta sa predsednikom Tadićem 16. novembra, 2009. godine, nemačka kancelarka Merkel je istakla da nemačka snažno podržava evropske integracije Srbije i da je „Kosovo jedina tačka neslaganja“. Večernje novosti 17. novembar, 2009. godine.

² Ernst Bode, Predsednik nemačkog privrednog udruženja u Srbiji, RTS, 21.4. 2010.

proizvodi i pojedini proizvodi nižeg ili srednjeg stepena prerade. S druge strane, Nemačka je pravi „šampion“ u izvozu robe i tehnologije. Ona je već godinama prvi ili drugi svetski izvoznik, a svako treće radno mesto je direktno ili indirektno povezano sa spoljnom trgovinom.

U narednom periodu Srbija bi trebalo da nastavi započetu saradnju sa nemačkim firmama u oblasti automobilske industrije i snabdevačima auto industrije, energetike, saobraćaja i železnice, ali i da uspostavi saradnju sa firmama koje su već ponudile obuku naših kadrova u elektronici, mašinstvu i programu korišćenja solarne energije.

Nemačka je istovremeno i najveći evropski donator u Srbiji. Tokom protekle decenije oko pola milijarde eura pomoći Srbiji je došlo iz Nemačke.

Na žalost, uprkos svojoj privrednoj snazi nemačka preduzeća nisu više investirala u Srbiji. Osim farmaceutske kompanije Stada, u Srbiji je prisutno još nekoliko značajnijih nemačkih firmi ali sa znatno manjim projektima od Stade, poput velikog trgovinskog lanca Metroa, Nordcukera (proizvodnja šećera), Meser gasa (tehnički gas), Simensa, Tisena, Leonija (auto delovi). Treba, međutim, imati u vidu da je nemački kapital indirektno angažovan u privredi Srbije i kroz investicije određenih multinacionalnih kompanija, a jednim delom i kroz austrijske firme. Tako, na primer, Henkel iz Nemačke je prisutan u Srbiji preko svoje austrijske firme koja je kupila Merimu iz Kruševca. Za sada, ni jedna nemačka banka nije učestvovala u procesu privatizacije domaćih banaka. Sve to govori da ostaje širok prostor za saradnju u budućnosti pri čemu je na strani Srbije da učini svoj privredni ambijent mnogo privlačnijim za nemačke firme nego što je on to bio do sada.

Ukupno gledano za Srbiju je najvažnije da se njeni spoljno politički ciljevi gotovo u potpunosti poklapaju sa ciljevima spoljne politike SR Nemačke prema regionu Zapadnog Balkana. Naime, i jednoj i drugoj državi glavni cilj je ostvarenje mira i bezbednosti u regionu. Za Nemačku je to posebno važno s obzirom na veliki broj njihovih preduzeća koja posluju u regionu kao i nekoliko hiljada vojnika na KiM. Drugo, za Srbiju je posebno važno da SR Nemačka nastavi da snažno podržava proces njenih EU integracija. Ta podrška je jasno izražena i tokom posete nemačkog ministra G. Vestervelea Srbiji tokom septembra, 2010. godine, a posebno nakon odluke Vlade Srbije da napusti ideju o samostalnom izlasku pred skupštinu UN sa svojom rezolucijom oko KiM i da zajedno sa EU formuliše kompromisnu rezoluciju koja je tokom septembra i usvojena na skupštini UN. Nakon usvajanja zajedničke rezolucije Srbije i EU, Nemačka je snažno podržala inicijativu da Srbija što pre dobije status kandidata za EU. Stav zvanične Nemačke je da pored opštih uslova Srbija mora da ispuni još jedan, a to je puna saradnja sa Haškim tribunalom, odnosno da isporuči optuženog generala Mladića sudu u Hagu.

U vezi KiM Nemačka ne očekuje da Srbija prizna tu nezavisnost, ali traži da pre ulaska u EU reši svoje odnose sa Prištinom, pod čim se pre svega misli na normalizaciju odnosa Beograda i Prištine i početak rešavanja nekih životnih pitanja ljudi koji žive na KiM. Tako na primer, predstavnik nemačkog ministarstva spoljnih poslova Nikolaus Lambsdorf je rekao: „Nemačka je uvek podržavala i podržava perspektivu Zapadnog Balkana za članstvo u EU, ali Unija neće uvoziti konflikte sa Balkana”.³ Tokom pregovora

---

³ Politika, 9. oktobar, 2010. godine.

oko KiM Nemačka je više puta predlagala Srbiji da prouči model odnosa dve nemačke države u periodu hladnog rata. Tu se pre svega mislilo na normalizaciju njihovih odnosa bez međusobnog priznanja. Ova inicijativa nije bila prihvaćena u Beogradu.

Ipak, imajući u vidu krizu u samoj EU kao i tešku ekonomsku krizu unutar EU i probleme sa prilagođavanjem imigranata u čitavoj Uniji realno je očekivati da dođe do izvesnog zastoja kada je u pitanju prijem novih članova, pa tako i Srbije.

Kakve su perspektive odnosa dve zemlje? Mislim da to pre svega zavisi od našeg razumevanja položaja i mesta Srbije u današnjem svetu. Srbija mora konačno da napusti razna megalomanska shvatanja svog položaja i značaja i da pođe od realnosti da je reč o jednoj maloj i siromašnoj zemlji, a ne o nekakvom lideru u regionu, što se na žalost, potpuno bez osnova, potencira kod dela naše političke elite. Za razumevanje ove stvarnosti dobro može poslužiti i podatak da je promet najmanje dvadesetak najvećih nemačkih firmi (poput Mercedes, Folksvagen, Alianc osiguranja, Nemačke banke, Simensa, Tisena, Eona, BMWa, Rewe, Metroa, BSFa, Nemačkog telekoma) veći od našeg ukupnog društvenog proizvoda, a da je promet nekoliko najvećih kompanija poput Mercedes i Folksvagen veći i od svih zemalja bivše Jugoslavije plus Albanije uzete zajedno.

U tom kontekstu mislim da bi za Srbiju posebno bilo važno da se usmeri na saradnju sa nemačkim pokrajinama tamo gde taj interes za saradnju postoji. Inače, Nemačka je izuzetno decentralizovana zemlja gde je savezna država veliki deo svojih kompetencija prepustila pokrajinama, posebno u domenu ekonomije, nauke, kulture. Neke od ovih pokrajina imaju izuzetno veliku privrednu snagu i samim tim snažan uticaj i u Berlinu i u Briselu. Taj put prema EU su veoma uspešno koristile i Hrvatska i Bugarska. Koliko su te pokrajine jake dovoljno govori i podatak da se u desetak najjačih evropskih regiona svrstava najmanje četiri, a možda i svih pet nemačkih pokrajina – pre svih Bavarska, Baden Virmtenberg, Severna Rajna Westfalija i Hes. Mišljenja sam da je bliža saradnja Srbije sa Bavarskom ili Baden Wirtembergom, tim više što u ovim pokrajinama živi i nekoliko stotina hiljada naših gstarbajtera pravi put za približavanje Srbije i Berlinu i Briselu. U narednom periodu trebalo bi raditi na tome da se komisije za saradnju formiraju i sa pokrajinama Hesnom i Severnom Rajnom Westfalijom. Naime, zbog svojih malih ekonomskih kapaciteta Srbija prirodno ne može biti preterano vidljiva u Berlinu ali zato može itekako biti vidljiva u Minhenu, Štutgartu ili Diseldorfu. Ipak i za ovako nešto nedostaje jača izvozna privreda Srbije koja bi bila u stanju da ponudi nešto nemačkom tržištu po čemu bi mogla biti prepoznatljiva.

U okviru saradnje Srbije sa ovim nemačkim pokrajinama trebalo bi podsticati i izgradnju partnerskih odnosa između odgovarajućih gradova.

Značajan potencijal za saradnju predstavlja i reka Dunav koja povezuje dve države i čiji se značaj i potencijal tek od skora shvata u političkoj eliti Srbije.

U domenu kulturne saradnje treba istaći da je dobijanje statusa zemlje – partnera na prestižnom Sajmu knjiga 2011. godine, u Lajpcigu izvanredna šansa za sveukupnu promociju Srbije u SR Nemačkoj. Ovaj status, pored ostalog, otvara mogućnost za korišćenje medijskog prostora u SR Nemačkoj za promociju naših ekonomskih, turističkih i kulturnih interesa u ovoj zemlji. Takođe, uzimajući u obzir činjenicu da Berlin sve više postaje jedna od glavnih kulturnih prestonica u Evropi bilo bi zanimljivo razmotriti i mogućnost za otvaranje našeg kulturnog centra u ovom gradu.

I na kraju treba reći, da za razliku od nekih drugih svetskih i evropskih prestonica, u Berlinu i Nemačkoj postoji značajan interes za region Zapadnog Balkana i Srbije. Taj interes nije samo ekonomski, nego i kulturni, naučni i politički. To nije zanemarljivo, štaviše to je značajna pretpostavka da se odnosi dalje razvijaju i produbljuju na dobrobit obe zemlje i regiona u celini.

ČIST RAČUN

Žarko Petrović

Srbija, za razliku od mnogih zemalja Istočne Evrope, ima malo negativnih iskustava sa Rusijom. Rusija nije samo zemlja sa kojom Srbija ima tradicionalno dobre odnose, već i jedan od najznačajnijih trgovinskih partnera, solidan investitor, matica kulturno i duhovno bliskih većinskih naroda i dom velikog broja naših zemljaka. Rusija je, takođe, i bezbednosni faktor na Zapadnom Balkanu i zemlja sa kojom nas vezuje članstvo u svim najznačajnijim međunarodnim organizacijama.

Ova situacija i nasleđe oslobođeno istorijskih problema, sazdaje plodno tlo za dugotrajne i održivo dobre odnose. Samim tim, formiranju odnosa sa Rusijom treba pristupiti na odgovoran način: Na način koji sprečava da kratkotrajna politička konjuktura „baca“ odnose u jednu ili drugu krajnost.

Razvoj dobrih odnosa između Srbije i Rusije ne bi trebalo da zavisi od statusa Kosova. Približavanje Rusije i Srbije oko Kosova pospešilo je u Srbiji očekivanja da će Rusija, svojom snagom i uticajem pomoći oko Kosova. Nasuprot, Rusija je očekivala preferencijalni tretman njenog kapitala i podršku najvažnijim ruskim spoljno-političkim prioritetima: pre svih zaključenju novog Ugovora o bezbednosti u Evropi.

U Rusiji postoji razočarenje zbog odluke srpskog rukovodstva da postigne kompromis sa EU oko statusa Kosova. Razočarenje je posledica toga što u Rusiji dominira geopolitički pogled na međunarodne odnose. Geopolitika i realizam su već dugo za Srbiju samo sećanje. Mnogi u Srbiji, nažalost, nostalgični za geopolitikom, tj. vremenom kada je SFRJ „balansirala između Istoka i Zapada“, žele da se vežu za Rusiju, u pokušaju da Srbiji daju veći geopolitički značaj. Pogrešno se, međutim, smatra da nostalgičari vezivanje za Rusiju zagovaraju zarad očuvanja Kosova. Mnogo je tačnija, bojim se, ona pretpostavka koja kao cilj nostalgičara vidi zatvaranje Srbije i njenu izolaciju. Nema pogodnije sredine za procvat osrednjosti od one koja je zatvorena za konkurenciju.

Međutim, Rusija niti može niti želi takvu politiku u Srbiji. Rusija ne nudi Srbiji „zamenu za EU!“ Objavljeni „nezvanični“ dokument o ruskoj spoljnoj politici (11. maja) jasno govori da su za Rusiju prioriteti na Balkanu u sferi energetike i ekonomije, a da u Srbiji treba da stremi ostvarenju konkretnih ekonomskih koristi, usled trajne političke podrške koju joj pruža. Istina, u Rusiji postoji ekspanzivna ideja u koju se Srbija može uklopiti. Kako je autoru ovih redova rekao jedan dobar poznavalac prilika u Rusiji: „Ideja, koja je posle proglašenja nezavisnosti Kosova počela da dobija na snazi u Rusiji je bila da se Srbija iščupa iz šapa EU“. Od 1999. godine, međutim, jasno je da je to posve nerealna želja, koju neki u Rusiji maštom pokušavaju da pretvore u stvarnost.

Iako ove snage i u Srbiji i u Rusiji nisu nikako zanemarljive, one ne predstavljaju, još uvek, ozbiljnu političku opciju. Srećom, jer imajući istoriju u vidu, bilo bi pogrešno i štetno po Srbiju zanemariti njihovu snagu, kao ni kapacitet Rusije da ih u Srbiji podrži – ukoliko to bude smatrala za oportuno.

U Srbiji su mnogo veći problem one snage koje su želele, koje i dalje žele, da upotrebe Rusiju. Ta upotreba je trebalo da spreči priznavanje nezavisnosti Kosova od strane međunarodnih tela i natera međunarodnu zajednicu da napravi kompromis sa Srbijom. Ova postavka je pogrešna iz dva razloga: U Kremlju i na Smolenskom trgu (*Ministarstvo spoljnih poslova Rusije*) sede vrlo ozbiljni ljudi i nije bilo realno očekivati da će dozvoliti da ih iko iz Srbije iskoristi. Rusija nikada, od početka rešenja kosovskog pitanja nije odstupila od svoje pozicije „*Rusi ne mogu da budu veći Srbi od samih Srba*“. Drugim rečima, srpska spoljna politika je ta koja vodi, a ruska sledi i posmatra. Rusija nikada nije pokrenula pitanje Kosova ni na jednom Samitu sa EU ili sa NATO. Analogično pitanje Gruzije je redovno tema ovih foruma. Ipak, mnogo važniji razlog zašto je ova postavka pogrešna je taj da niko nikada nije u Briselu ili Vašingtonu razmišljao da faktički prizna poraz na Kosovu usled pritiska Moskve. Nema straha od ruske podrške Srbiji oko Kosova, jer je jasno da je ključ Kosova u sigurnim rukama. Posle odluke Međunarodnog suda pravde očevidno je da su oni koji su hteli da upotrebe Rusiju u defanzivi. Ne samo zbog poraza pred Sudom, već i zbog sazrele svesti o neodrživosti takve politike.

Upotreba Rusije dala je, prema tome, samo polovičan rezultat: s jedne strane, Kosovo nije ušlo u međunarodne organizacije, a sa druge strane, Srbija nije napredovala značajnije na evropskom putu, niti je oko Kosova postigla išta što nije bila dobra volja njenih zapadnih partnera. Lično se bojim da bi rezultat bio identičan čak i da je Međunarodni sud pravde rekao da nezavisnost Kosova nije u skladu sa međunarodnim pravom.

Odnosi između Rusije i Srbije nisu komplikovani. Komplikovana je srpska percepcija Rusije, njenih interesa i prioriteta u svetu. Srbija ne figurira visoko na toj listi. Ona ne figurira visoko ni u ruskim medijima, osim kada se desi nešto što bliže vezuje Srbiju za Zapad. Kada se, dakle nostalglična geopolitika i politika upotrebe Rusije potru iz jedne načine, šta ostaje?

Ostaje mnogo više nego što bi nostalgličari i želeli – barem **osam** stvari:

1. Ruska politika „*prvo prestonice EU zemalja – pa onda Brisel*“ ne posustaje. Realno je očekivati da će se ona produžiti i kada Srbija bude u EU i da će Srbija tada razgovarati sa Rusijom o svom glasu unutar EU povodom politike EU prema Rusiji. Ovo ne treba da navede nekoga na pomisao da će tada Srbija za Rusiju biti bog zna kako važna, ali će svakako biti važnija nego danas. Ulaskom Srbije u EU Rusija će prevazići trenutno razočarenje politikom kompromisa sa Briselom.
2. Povodom nove bezbednosne arhitekture u Evropi, Srbija bi trebalo da sledi evropsku liniju, pre svih onu Francuske i Nemačke. Kao zemlja koja teži integraciji u EU, a ne u NATO to bi bio logičan potez. To je potez koji Srbija može sebi da priušti, a Rusija zna da ne može više da očekuje. Bilo kakvi „izleti“ u rusku ili američku stranu povodom ovog pitanja bi Srbiju bespotrebno izlagao vetrometrini koja joj u ovom trenutku ne obećava bilo kakvu konkretnu korist.

3. Svi ekonomski pokazatelji govore u prilog tome da je razvojna šansa Srbije ekonomija koja je orijentisana na izvoz. Potrebno bi bilo naći način da se postojeći trgovinski sporazum sa Rusijom proširi i na zemlje članice Carinske Unije, Rusije, Belorusije i Kazahstana. Neki koraci u tom pravcu su već napravljeni. Dok Srbija ne uđe u EU, ovo je za nju od velikog značaja.
4. Kao što je nedavni remont letelica u Rusiji pokazao, Srbija i dalje zavisi od Rusije usled činjenice da je većina njenog oružja sovjetske tj. ruske proizvodnje. Rusija je naravno zainteresovana da se ova situacija nastavi i produži isto onako kao što je Srbija zainteresovana da ima mogućnost izbora. U pomenutom „nezvaničnom“ dokumentu od 11. maja, govori se da je sa Srbijom prioritarna i vojno-tehnička saradnja.
5. Ukoliko se Južni tok izgradi, energetika će svakako biti osnova saradnje između Rusije i Srbije. Ovaj za Srbiju vrlo korisni projekat, značajno će poboljšati energetska bezbednost zemlje. Takođe, Rusija u Srbiji ima kontrolni paket akcija ovog projekta, što njene kompanije stavlja u povoljniji položaj nego u bilo kojoj drugoj zemlji u susedstvu. Logično bi bilo očekivati da će Rusija dalje investicije usmeriti ka Srbiji. Osim toga, Rusija neće imati problem sa EU pravilima u Srbiji još jedan dobar niz godina, dok Srbija ne uđe u EU, što Srbiju čini za Rusiju prilično privlačnom.
6. Srpske vlasti moraju da budu fleksibilne sa ruskim investitorima. Preslikavanje načina poslovanja zapadnih i ruskih kompanija vodi neminovnom izolovanju ruskih kompanija. Naravno, ne mogu se stvarati posebna pravila za ruske kompanije, ali se mogu intenzivirati saradnje Privredne komore Srbije i raznih komisija i tela za saradnju koje bi olakšale posao ruskim kompanijama.
7. Dobro bi bilo intenzivirati saradnju sa raznim administracijama oblasti, krajeva i republika u Rusiji. Intenzifikacija odnosa sa regionalnim liderima u Rusiji bi svakako privukla investicije u Srbiju. Srpski bankarski sektor nije u lošem stanju i nije nerealno očekivati da bi regionalni ruski lideri ovaj naš sektor našli interesantnim. Jezička i kulturna bliskost ovde bi igrali pozitivnu ulogu u razvoju ekonomskih odnosa.
8. Potrebno je istaći pozitivne korake koji su napravljeni u saradnji sa Rusijom. Ukoliko Centar za vanredne situacije u Nišu zaživi, to će svakako doprineti ljudskoj bezbednosti na ovim prostorima. Ovo ne bi trebalo da bude usamljeni primer.

Moguće je reći da je ovaj spisak želja nešto što odgovara Srbiji. To je verovatno tačno. Srbija i treba sama da formuliše svoje interese i prioritete u odnosima sa Rusijom, u okviru pretpostavljene realnosti. Rusiji će Srbija koja je van NATO i dalje biti interesantna. Srbija je ta koja bi trebalo da izađe iz kosovskog okvira odnosa sa Rusijom i formuliše dugoročno održive bilateralne odnose, koji su u skladu sa prioritetima njenih evropskih integracija.

UKLANJANJE PREDRASUDA

Dragana Mitrović

Projekat formulisanja spoljno-političke strategije Republike Srbije je od dugoročnog značaja, a njegova najuspešnija realizacija moguća je upravo u saradnji između Ministarstva spoljnih poslova i naučnih institucija, te nevladinih organizacija poput Forum za međunarodne odnose, koji nudi ekspertizu, zasnovanu i na iskustvu i na praksi sprovođenja spoljne politike.

Razvoj i produblivanje svih oblika saradnje sa susedima je suštinski način za učvršćivanje mira i stabilnosti u regionu. Mir i stabilnost u regionu su preduslovi za ekonomski razvoj, podizanje nivoa životnog standarda, smanjivanja razlika nivoa razvijenosti između Srbije i susednih zemalja sa jedne, i EU, sa druge strane. Uspeh ovog projekta najdirektnije zavisi od toga da li ćemo realizovati prilike za stvaranje funkcionalnog ekonomskog sistema, ostvarivanje održivog ekonomskog razvoja, počev od eliminisanja kulture nepoštovanja zakona i korupcije, partitokratije i ostalih suštinskih slabosti našeg društvenog sistema. U tom smeru je približavanje ili članstvo u Evropskoj uniji izuzetno dobar motiv, okvir i mehanizam za postizanje ovih ciljeva. Ekonomska upućenost Srbije na zemlje regiona i EU je prirodna, treba je koristiti i razvijati uz maksimiziranje prednosti i povlastica i izbegavanje štetnih posledica po razvojne strateške interese. Poboljšavanje odnosa sa jedinom super silom, SAD, u postojećim nepovoljnim globalnim okolnostima i okvirima dodatno je otežano niskim nivoom kvaliteta i sadržaja međusobnih odnosa. Uprkos nerazumevanju naše pozicije po pitanju Kosova i Metohije, relativno trajno suprotnih interesa SAD i Srbije po ovom pitanju, nužno za realizovanje naših osnovnih državnih interesa je neprekidno jačati sve moduse uticaja i veze sa faktorima odlučivanja u ovoj zemlji. Ekonomska i politička saradnja sa Rusijom, kao sa velikom silom i stalnom članicom SB UN, je izuzetno važna. Potrebno je, i moguće razviti saradnju u oblasti investicija, naročito u energetici i poljoprivredi, te trgovini.

Iako Srbija ne treba i ne može da vodi globalnu spoljnu politiku, potrebno je i korisno osvežiti mrežu odnosa sa zemljama u razvoju na osnovu dobre tradicije i nasleđa SFRJ. Odnosi sa zemljama Istočne Azije, a naročito Japanom i NR Kinom, te zemljama južne i jugoistočne Azije, poput Indije i Indonezije imaju veliki i politički, ali potencijalno i ekonomski značaj, budući da se radi o najdinamičnijim svetskim privredama i najnastanjenijem delu sveta.

Odnosi Srbije i NR Kine

Politički odnosi su tradicionalno dobri i stabilni, što je od izuzetnog značaja za nas. Kina je stalna članica SB UN, atomska sila, regionalna sila u usponu, globalna trgovinska velesila, globalna finansijska sila, i tradicionalni prijatelj naše države. Naše

prijateljstvo je staro i potvrđeno probom vremena i brojnih iskušenja. U novoj kineskoj bezbednosnoj koncepciji i temeljnim principima njene spoljne politike ugrađeno je stanovište da je međusobno poštovanje suverenosti država politička osnova za mir u svetu. Ona odbacuje teoriju prevaziđenosti suvereniteta i teritorijalnog integriteta država u korist ljudskih prava i praksu na njima baziranu, smatra da se države razlikuju po veličini, istoriji, društvenim sistemima, kulturi, ideologijama, religijama, putevima razvoja, a da opet sve imaju pravo da uživaju opšta dobra kao što su mir i nacionalna bezbednost. Zbog toga Kina tretira sve zemlje kao ravne sebi i zalaže se za saradnju po principu jednakosti, obostrane koristi i nemešanja u unutrašnje poslove drugih država. Kina insistira na značaju odlučivanja o svetski značajnim pitanjima u okviru UN i Savetu bezbednosti UN.

Kao odgovorni činilac međunarodnih odnosa ona je i garant poštovanja Rezolucije SB UN 1244. Odnosi sa Kinom iz ovih, ali i iz drugih razloga treba da budu na vrhu naših prioriteta prilikom koncipiranja i realizacije naše spoljne politike. Kina je izuzetno zaslužna za donošenje Rezolucije 1244, i za onaj deo njenog sadržaja na koji se pozivamo u nastojanju da sačuvamo privremeno i nasilno izgubljeni deo teritorije. Iz svojih unutrašnjih razloga i suočavanja sa neophodnošću borbe protiv separatizma i terorizma na svojoj teritoriji, kao i istorijskog iskustva gubljenja i vraćanja dela teritorije pod svoj suverenitet, Kina je dala nemerljiv doprinos našem nastojanju da oslanjajući se na principe međunarodnog prava na kojima počiva postojeći međunarodni poredak ostanemo u aktivnoj i izglednoj poziciji, koja će se razrešiti u daljoj budućnosti. Sa svoje strane, možemo biti ponosni na principijelno postavljanje i forsiranje politike „jedne Kine“ od strane naše države. Nema razloga da ne verujemo da će se naši budući bilateralni odnosi, a i saradnja u širem međunarodnom kontekstu, uspešno razvijati, pogotovo s obzirom na iniciranje novog kvaliteta okvira odnosa, što strateško partnerstvo jeste.

Međutim, iako su politički odnosi tradicionalno dobri, do poseta od strane kineskog vrha nije dolazilo, od decembarske posete 2000. godine kineskog ministra inostranih poslova (prvog stranog ministra inostranih poslova posle petooktobarskih promena) do jula, 2010. kada smo ugostili drugu ličnost u kineskoj nomenklaturi, predsedavajućeg Stalnog komiteta Svekineskog narodnog kongresa, Vu Bangua (Wu Banguo). Do velike pauze u posetama na najvišem nivou dolazi dobrim delom iz razloga loših poruka koje smo konstantno slali i šaljemo o sebi kao o državi, uključujući i ponašanje i međusobne odnose nosilaca najviših političkih funkcija, koji bi morali da deluju kao državnici, a ne nosioci ličnih političkih ambicija, kao i zbog atmosfere kontinuirane nestabilnosti oko kvazi strateških dilema.

Predsednik NR Kine, juna, 2009. godine, dolazi u posetu Hrvatskoj, kao prvog državi u regionu, iako smo još do juče u kineskim stavovima označavani kao „ključna“ država u regionu. To je sa druge strane, odlična vest za region, ali i poruka našim „kasnovidovšim“ vršiocima dužnosti u državnim organima. Ovo je bila dobra prilika da „premotamo“ film i podsetimo se izjava i nastupa naših ministara i drugih zvaničnika u odnosu na suvereni dug prema Kini i uopšte postavljanje prema ovoj sili, da pogledamo zapisnike i izveštaje sa prethodnih poseta na visokim nivoima i proverimo šta je od toga realizovano, da vidimo ko je radio i radi u našoj ambasadi i generalnom konzulatu u Šangaju, MSP i drugim ministarstvima i telima koja se direktno bave bilateralnim

odnosom sa Kinom. Videćemo da je odgovarajuće postupanje i kadriranje više izuzetak nego pravilo, kao i da ljudi koji kreiraju spoljnu politiku i spoljnu ekonomsku politiku i nameću strateške orijentire uglavnom ne poznaju, ne razumeju i shodno tome, neodgovarajuće vrednuju Kinu i naše odnose. No, nije kasno da krenemo da radimo na ovome, iz dana u dan, i da naši odnosi postanu naša politička i ekonomska svakodnevnica, vidljiva golim okom i prisutna u životima i naših i kineskih građana, a da posete političara budu samo okvir ovih sadržaja, a ne i gotovo jedini sadržaj odnosa. Političko podgrevanje „novog početka“ prilikom posete predsednika Tadića Kini 2009. godine, i zaključivanja ugovora o strateškom partnerstvu moglo bi i trebalo da urodi plodom, kako bi osim veoma dobrih političkih odnosa počeli da koristimo i realne mogućnosti da izgradimo i solidne i značajne ekonomske odnose saradnje.

Kao i ogromna većina država sveta i mi imamo ogroman deficit u trgovini sa Kinom, (koji nakon jačanja protekcionističkih mera sa naše strane daje kao rezultat drastični pad robne razmene), što je realno s obzirom na urušavanje naše industrije kroz sankcije, loše upravljanje, propadanje izvoznih firmi i mreže spoljne trgovine, nasilnu i neodgovornu privatizaciju i liberalizaciju naše spoljne trgovine i poziciju Kine kao svetske industrijske radionice i trgovinske super sile. To nije pozicija koju možemo suštinski da promenimo, no, sa druge strane, ima prostora za izvoz naše konditorske industrije, ali i primenjenog znanja: naročito u oblasti poljoprivrede, poput čuvenih hibridnih sorti kukuruza i suncokreta, kozmetike, farmaceutske industrije, brendova domaće tekstilne industrije, namenske industrije, ali i usluga: turizma – od sportskog, istorijskih tura, do zdravstvenog, obrazovanja kineskih studenata, zajedničkih nastupa u građevinarstvu i hidrogradnji na trećim tržištima, itd. Međutim, uslovi za razvoj dugoročne i obostrano korisne trgovinske i opšte ekonomske saradnje postoje i treba da budu ugrađeni u strateški osmišljen razvoj odnosa saradnje sa Kinom. U tom smislu, smatramo da izmeštanje sektora ekonomskih odnosa iz Ministarstva spoljnih poslova i brzopotezno uvođenje kursista, tzv. ekonomskih diplomata, nisu korak u dobrom pravcu, već još jedna kozmetička i neefikasna mera.

U finansijskom domenu imamo bilateralno iskustvo, mada ne i respektabilan bilans našeg učešća. Sa jedne strane ima mnogo prostora i realnih mogućnosti za dobijanje bilateralnih zajmova po povoljnim uslovima, (poput dogovorenog od 1,2 milijarde US\$), ali i naše nespremnosti da se ponude konkretni projekti, kao i odsustvo kontinuiranog lobiranja za dobijanje povlašćenih, ali ograničenih sredstava namenjenih zemljama Trećeg sveta.

Zarad produbljivanja, konkretizovanja i uravnoteženja ekonomske, investicione, a pogotovo trgovinske saradnje, potrebno je usredsrediti se na bratske provincije Republike Srbije i Autonomne Pokrajine Vojvodine, a to su kineske provincije Hejlundang (Heilongjiang) i Ćilin (Jilin). Kinesko tržište je ogromno, ali ono ne funkcioniše kao jedinstveno, već kao mnoštvo lokalnih tržišta. Postoji snažan interes i prateća politika Centralne vlade Kine da se ekonomski revitalizuje čitavo severoistočno područje zemlje, u koje spadaju i naše dve bratske provincije, a u sklopu njega da se intenziviraju odnosi saradnje ovih oblasti sa bratskim administrativnim jedinicama u inostranstvu. U tom smislu, u ovoj saradnji možemo računati i na podršku centralne vlade, ali i na agilnost provincijskih, oblasnih i gradskih vlasti. Postoji i dodatna osnova za ovakvu saradnju - na nivou bratskih gradova, glavnih gradova Harbin-Beograd i Čančun (Chan-

gchun) - Novi Sad. Kineske vlasti iz oblasti Đilin su pokazale inicijativu da se pobratime sa nekim drugim gradovima u Vojvodini – što otvara i dodatni prostor za ostvarivanje saradnje na lokalnim nivoima, koja je s obzirom na kapacitet naših privrednih jedinica i najpoželjniji okvir.

Korisno bi bilo da nekoliko domaćih firmi, zainteresovanih za nastup na kineskom tržištu, oforme zajedničko preduzeće u Kini, da koriste postojanje Komercijalno-tehničkog biroa pri Ambasadi i naše privredne komore prodube saradnju sa kineskim partnerskim organizacijama. Naravno, građenje i uspostavljanje odnosa je proces, a ne jednokratni cilj, što znaju retki predstavnici naše privrede koji godinama uspešno posluju na ovom tržištu. Legitimno je i poželjno forsirati pristup koji koristi „dobre usluge“ politike, jer je to realnost koja nam ide u prilog, a taj pristup primenjuju i najmoćnije države sveta kada žele da podupru nastojanje svojih firmi na kineskom tržištu. Značajan doprinos realizaciji ovog strateškog projekta ima i partijska diplomatija, jer su predstavnici gotovo svih naših stranaka uspostavili solidne odnose saradnje sa KP Kine. Zarad jačanja bilateralnih odnosa veoma je bitno negovati i sve lične odnose saradnje i poverenja koje naši profesori, diplomate, sportisti, političari, studenti i drugi građani imaju sa kineskim partnerima.

Kineski poslovni ljudi su u Srbiji bili ograničeni zakonskim propisima koji su ih ograničavali isključivo na otvaranje samostalnih trgovinskih firmi, ali i drastičnih viznih ograničenja, čak i za one kineske građane koji godinama žive i rade kod nas. Međutim, kako je pokazao rumunski primer, kineske firme u našoj državi su najbolja veza sa Kinom. Međutim, u tom smislu, moramo prvo stvoriti uslove, uključujući i smanjenje korupcije, a onda intenzivno i kontinuirano raditi na privlačenju krupnih kineskih investitora, i privatnih i državnih. Kineski trgovinski suficit sa čitavim svetom je 2009. godine, iznosio 196,1 milijardi US\$ (uprkos padu izvoza u toj godini od gotovo 14%), dok su njene devizne rezerve u toj godini iznosile 2,13 biliona US\$ (bez Hong Koga i Tajvana). Pored toga, dva kineska suverena investiciona fonda *China Investment Corporation* i *Social Security Fund* sa kapitalom od oko 300 milijardi US\$ veoma su aktivni širom sveta, u potrazi za atraktivnim, diversifikovanim i sigurnim investicijama. Potrebno je privući kineske investitore, što nije nemoguće, ali naročito one iz pomenutih provincija. Sa kineske strane postoji spremnost – uostalom, oni su u poslednjih desetak godina uložili u oko 5.000 projekata u 174 zemlje sveta, vrednih 94 milijarde US\$. Naše tržište, uz zakup Pirejske luke i ozbiljna ulaganja u njenu infrastrukturu, ali i poljoprivredu i saobraćaj i brodogradnju, ozbiljno kinesko poslovno prisustvo u Mađarskoj i Rumuniji, i sve veće u Bugarskoj i drugim državama jugoistočne Evrope, takođe je veoma atraktivno za kineske investitore i trgovce okrenute ka Evropi u celini. Kineski investitori i firme su potencijalno zainteresovani za ulaganja i zajedničko učešće u infrastrukturnim poslovima u mostogradnji, regulaciji rečnih tokova i izgradnji lučke infrastrukture, obnovljivoj energiji, auto-industriji, naročito proizvodnji teških građevinskih mašina, hotelijerstvu, elektronskoj industriji, građevinarstvu, telekomunikacijama i saobraćajnoj infrastrukturi: izgradnji metroa, mostogradnji, izgradnji i revitalizaciji hidrocen-trala, izgradnji gasovoda. Primarne oblasti saradnje sa nespornom zainteresovanošću kineske strane su i poljoprivreda (proizvodnja kukuruza, pšenice, soje, šećerne repe, prehrambena industrija), istraživanje nafte i gasa, petrohemija, farmaceutska industrija, trgovina, obrazovanje, kultura i sport.

Da bi se ovo realizovalo, sa naše strane treba eliminisati predrasude prema Aziji i Kini, pasivnost i neprofesionalnost. Takođe, na svim nivoima vlasti i poslovnog organizovanja potreban je kontinuirani angažman, od lokalnih samouprava do državnog nivoa, kao rezultat dugoročnog planiranja saradnje. Nije dovoljno napraviti jednom poslovni forum sa učesnicima iz obe zemlje, već - kao što reče kineski premijer Ven u susretu sa predsednikom Tadićem - potrebno je intenzivirati razmenu informacija i poslovnih ljudi, koje će onda kroz proces upoznavanja i sticanja poverenja dovesti do konkretnih poslova, te ohrabriti finansijske institucije da podupru ove, a naročito krupne infrastrukturne projekte. U ovome leže ogromne mogućnosti, koje ne bi valjalo da opet propustimo. Ovakvim realnim i bitnim sadržajima naša bi ekonomska saradnja konačno postala drugo efikasno krilo naših ukupnih odnosa, te bi oni postali uravnoteženiji. Neophodno je uspostaviti i negovati kontakte, planirati ove manifestacije kao bilateralne „događaje godine“, kulturne manifestacije, mesece privrede Srbije i Vojvodine, uzajamno učešće na sajmovima, izložbe, biznis investicione forume, slične na dugi rok isplanirane aktivnosti kroz profesionalne institucije, kao što su agencije za investicije, privredne komore, Kineski savet za promociju međunarodne trgovine na svim administrativnim nivoima, uz svakodnevnu angažovanost nadležnih ministarstava, te uključivanje obrazovnih i kulturnih institucija.

Osim toga, potrebno je kadrovski, organizaciono i stručno ojačati potencijal nadležnog Odeljenja za Aziju, Australiju i Pacifik Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, i njegovog Odeljenja za Kinu, u saradnji sa obrazovnim i insitucijama državne uprave poput MPP, Centra za studije Azije i Dalekog istoka, Fakulteta političkih nauka. Od izuzetne koristi bi bilo uspostavljanje redovnih konsultacija, predavanja, dijaloga ovih obrazovnih i istraživačkih institucija i nadležnih odeljenja Ministarstva za ekonomiju, Ministarstva za kapitalne investicije i regionalnog razvoja, Ministarstva finansija, Narodne banke Srbije, Privredne komore Beograda i regionalnih, te PK Srbije, na trajnoj osnovi, a i po potrebi. Bilo bi značajno kadrovski i brojno ojačati Ambasadu u Pekingju i Generalni konzulat u Šangaju i osloboditi je dodatnih napora oko pokrivanja Demokratske Narodne Republike Koreje, Mongolije i Pakistana jer je opterećena praćenjem složenih i dinamičnih procesa u NR Kini i jednako zahtevne saradnje Kine sa svetom, uključujući i bilateralnu saradnju. Jednako je važno jačati vojnu, bezbednosnu i policijsku saradnju, kao i saradnju u oblasti nauke, obrazovanja i tehnologije, sporta, umetnosti i kulture.

RESETOVANJE SA SUSEDIMA

Dragan Đukanović

Jedan od spoljnopolitičkih prioriteta Republike Srbije, prema brojnim istupanjima njenih zvaničnika, predstavlja uspostavljanje što boljih bilateralnih odnosa sa državama Jugoistočne Evrope, ali i intenziviranje regionalne saradnje u okviru brojnih regionalnih inicijativa.¹ Tekuća, 2010. godina, obeležena je suštinskim „resetovanjem” odnosa Srbije sa susedima na Zapadnom Balkanu.² Treba, pri tome, imati na umu da je Srbija možda u najnepovoljnijoj poziciji u odnosu na druge države nastale od Jugoslavije. Ona, naime, i pored toga što nema jasno formulisane i definisane spoljnopolitičke prioritete³ mora da napravi prelaz iz jedne faze svojevrsnog regionalnog hegemonu, što je bilo uočljivo devedesetih godina prošlog veka, u konstruktivnog činioca regionalne saradnje.

Međutim, zvanična Srbija različito tretira svoje takozvane nove susede, odnosno države koje su nastale tokom disolucije nekadašnje jugoslovenske federacije. Sa jedne strane, Beograd nudi svojevrsno „strateško partnerstvo” Hrvatskoj, a pre svega, u vezi sa pristupanjem Evropskoj uniji. Uočljiva je i svojevrsna utrka oko leaderske pozicije na Zapadnom Balkanu između zvaničnog Beograda i Zagreba. Odnos Srbije prema Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Makedoniji je, sa druge strane, vezan za slanje dvostrukih, a neretko i protivurečnih signala.

Veoma je važno napomenuti da je Srbija u toku proteklih nekoliko godina očuvala tradicionalno dobre bilateralne odnose da svojim starim susednima, odnosno sa državama sa kojima se graničila bivša Jugoslavija – Bugarskom, Mađarskom, Grčkom, Italijom, Austrijom i Rumunijom, ali je ujedno i unapredila odnose sa Albanijom. Istovremeno, veoma su dobri bilateralni odnosi Srbije i sa Turskom. Međutim, odnosi Srbije sa navedenim zemljama, od kojih je većina priznala jednostrano proglašenu nezavisnost Kosova⁴ tokom 2008. godine, bili su samo privremeno ugroženi ovim aktima.

¹ Videti: Dragan Đukanović i Ivona Ladevac, „Prioriteti spoljnopolitičke strategije Republike Srbije”, *Međunarodni problemi*, godina LXI, broj 3, 2009, str. 343–364.

² Videti više u: Dragan Đukanović, „Spoljnopolitički prioriteti Republike Srbije u bilateralnim i multilateralnim odnosima sa susedima”, u: Edita Stojić-Karanović i Slobodan Janković (urs), *Elementi strategije spoljne politike Srbije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2008, str. 85–105.

³ Videti pregled spoljnopolitičkih dokumenata Savezne Republike Jugoslavije, državne zajednice Srbija i Crna Gora i Srbije nakon 2000. godine u: Nataša Dragojlović, Stanislav Sretenović, Dragan Đukanović, Dragan Živojinović (urs), *Spoljna politika Srbije: strategije i dokumenti*, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2010, str. 278–320.

⁴ Bosna i Hercegovina, Grčka, Moldavija i Rumunija nisu do sada priznale nezavisnost Kosova, koja je proglašena 17. februara, 2008. godine.

Odnosi Srbije sa državama nastalim od Jugoslavije – težnja za punom konsolidacijom

Nakon okončanja ratnih sukoba na tlu bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije u drugoj polovini protekle decenije je otpočelo postepeno konsolidovanje odnosa između država koje su nastale na njenom tlu.⁵ U ovom trenutku su veoma dobri bilateralni odnosi između Slovenije i Srbije i pored toga što su Srbi, kao najbrojnija etnička manjina u Sloveniji,⁶ nemaju adekvatno rešen ustavnopravni status.

Odnosi Srbije i Hrvatske su tokom ove godine umnogome poboljšani zahvaljujući saradnji njihovih predsednika – Borisa Tadića i dr Iva Josipovića. Ipak, treba imati na umu da je veoma bitno da dođe i do bolje saradnje vlada Srbije i Hrvatske. Nedavna poseta predsednika Srbije, Borisa Tadića Vukovaru i Paulin Dvoru, mestima na kojima su stradali pripadnici hrvatskog i srpskog naroda u Hrvatskoj, pokazala je da je moguć pokušaj da dođe do izvesnog rasterećenja u odnosima dveju zemalja, ali i da je realno očekivati ubrzanje procesa pomirenja u regionu Zapadnog Balkana.⁷ U ovom trenutku postoji svakako pet ključnih pitanja koji karakterišu odnose Srbije i Hrvatske. Na prvom mestu je eventualno povlačenje međusobnih tužbi pred Međunarodnim sudom pravde. S tim u vezi, treba napomenuti, da nema značajnijeg napretka i pored najava da će doći do obostranog povlačenja navedenih tužbi. Drugo što je opteretilo odnose Srbije i Hrvatske je hrvatsko priznanje nezavisnosti Kosova tokom 2008. godine. Jasno je, međutim, da to nije drastično ugrozilo bilateralne odnose ove dve zapadnobalkanske države. Položaj Srba, koji su napustili Hrvatsku 1995. godine, tokom akcija „Bljesak” i „Oluja”, takođe, utiče na kvalitet bilateralnih odnosa Beograda i Zagreba.⁸ Istovremeno, predstojeće međudržavno razgraničenje u Podunavlju neće biti lako rešeno i moguće je da će podleći međunarodnoj arbitraži.⁹ Na kraju, ništa manje bitan problem predstavljaju i prigovori srpskih biznismena, a u vezi sa statusom krupnog kapitala iz Srbije u Hrvatskoj, za koga smatraju da je u neravnopravnom položaju.

Odnos Srbije prema *Bosni i Hercegovini* u ovom trenutku karakterišu dva problema – nedefinisana granica u Srednjem i Gornjem Podrinju, kao i položaj predratne imovine preduzeća Bosne i Hercegovine i Srbije u dvema zemljama.¹⁰ Ono što može

---

⁵ Videti: Vatroslav Vekarić, *Foreign Policy in Transition: Serbia and Montenegro, Southeastern Europe and the Changing Nature of International Relations*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2005, pp. 313–320.

⁶ Srbi čine 1,98% populacije Slovenije. Videti: „Prebivalstvo po narodni pripadnosti – Popis 2002: Republika Slovenija,” Statistični urad Republike Slovenije, Internet, http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati_slovenija_prebivalstvo.htm, 17/10/2010.

⁷ Enis Zebić, „Tadić odao počast žrtvama na Ovčari”, *Radio Slobodna Evropa*, Program na bosanskom, crnogorskom, hrvatskom i srpskom jeziku, Prag, 4. novembar 2010, 16:40, http://www.slobodnaevropa.org/content/srbija_hr_vatska_vukovar_poseta/2210473.html, 12/11/2010.

⁸ Prema nekim procenama još uvek se na, pre svega, lokalnom nivou vlasti opstruira povratak Srba u Hrvatsku.

⁹ Kao što je slučaj prilikom konačnog utvrđivanja granice između Republike Slovenije i Republike Hrvatske.

¹⁰ Dragan Đukanović, „Bilateralni odnosi Republike Srbije s Crnom Gorom i Bosnom i Hercegovinom”, *Izazovi evropskih integracija*, vol. II, broj 10, Beograd, 2010, str. 63–70.

u perspektivi relaksirati odnose jeste implementacija Istanbulske deklaracije nakon Samita održanog krajem aprila, 2010. godine.¹¹ Bilateralni odnosi između Beograda i Sarajeva mogu biti poboljšani i u predstojećem periodu, a posebno imajući u vidu izbor novog člana bosansko-hercegovačkog Predsedništva iz reda bošnjačkog naroda, Bakira Izetbegovića i odlazak Harisa Silajdžića sa ove funkcije. To naravno ne mora da znači i zaobilaznje specijalnih i paralelnih odnosa Srbije sa Republikom Srpskom, koji su predviđeni Dejtonskim sporazumom.¹² Uбудuće je veoma bitna i konstruktivna uloga Srbije u toku predstojećih ustavnih promena u Bosni i Hercegovini, kako bi došlo do deblokade ovog procesa i uspešnog nastavka evroatlantskih integracija ove zemlje. Značajan doprinos uspostavljanju boljih bilateralnih odnosa zvaničnog Beograda i Sarajeva predstavlja i donošenje Deklaracije o osudi zločina u Srebrenici,¹³ koju je usvojio srpski Parlament krajem marta, 2010. godine.

Što se tiče odnosa Srbije i *Crne Gore*, na njih najviše utiče problem Kosova, odnosno priznanje njegove nezavisnosti od strane vlasti u Podgorici. Međutim, ne treba prenebregnuti i značaj problema vezanog za veoma duge pregovore o dvojnomo državljanstvu i za koje se ne može očekivati nikakav pozitivan uspeh u predstojećem vremenskom razdoblju.¹⁴ Naredni, problem koji opterećuje srpsko-crnogorske odnose jeste i status Srba u Crnoj Gori (zahtevi da Srbi budu „autohton” narod, korišćenje pojedinih kolektivnih prava, itd.), ali i crnogorske etničke zajednice u Srbiji (upotreba crnogorskog jezika i registracija Crnogorske pravoslavne crkve). U odnosu Srbije prema Crnoj Gori se primećuje da srpske političke elite, ne samo u vlasti, nego i opozicije, zapravo ne uviđaju da je proces crnogorske nezavisnosti ireverzibilan proces.

Odnosi *Makedonije* i Srbije su, takođe, u senci kosovskog pitanja, ali se na tom planu u ovoj bilateralnoj relaciji pojavljuje problem što Srbija šalje protivurečne signale u vezi sa onim što Makedonija smatra trenutno svojim najznačajnijim problemom, a to je rešavanje spora oko imena države sa susednom Grčkom.¹⁵ Dakle, zvanična Srbija nekada podržava jednu, a povremeno drugu stranu u sporu iako je priznala susednu državu pod imenom „Republika Makedonija”. Naravno, tu je i stalni problem odnosa između Srpske pravoslavne crkve i Makedonske pravoslavne crkve, koji će zasigurno ostati nerešen i tokom narednih nekoliko decenija. On, nesumnjivo, prevazilazi međucrkvene odnose i opterećuje bilateralne odnose između Beograda i Skoplja.

---

¹¹ „Istanbul Declaration”, Istanbul, 24 April 2010, Internet: <http://www.vijesti.ba/politika/10088-Tekst-Istanbulske-deklaracije.html>, 15/10/2010.

¹² „Tadić: Dodik je moj prijatelj i saradnik”, *Tanjug, Glas javnosti*, 16. novembar, 2010, Internet, <http://www.glas-javnosti.rs/clanak/politika/glas-javnosti-16-11-2010/tadic-dodik-je-moj-prijatelj-i-saradnik>, 15/10/2010.

¹³ „Deklaracija o osudi zločina u Srebrenici”, Narodna skupština Republike Srbije, 31. mart, 2010, Internet, http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/akta_detalji.asp?Id=477&t=O, 15/10/2010.

¹⁴ Dragan Đukanović, „Bilateralni odnosi Republike Srbije s Crnom Gorom i Bosnom i Hercegovinom”, *Izazovi evropskih integracija*, op. cit., str. 63–70

¹⁵ O navedenom sporu videti: Branko Pavlica, „Grčko-makedonski spor u vezi sa imenom Makedonije”, *Međunarodna politika*, god. LX, broj 1136, Beograd, oktobar–decembar 2009, str. 40–63.

Bilateralni odnosi Srbije sa „starim susedima” i Turskom

Nakon 2005. godine, evidentno je poboljšanje odnosa Srbije sa *Albanijom*,¹⁶ iako su oni bili prilično uzdrmani sukobima na Kosovu tokom 1999. godine, i priznavanjem nje-gove jednostrano proglašene nezavisnosti. U ovom trenutku tu ne postoje značajniji problemi na bilateralnoj ravni odnosa, isključujući nedovoljno regulisan status srpske etničke manjine u Albaniji. Međutim, s obzirom da broj pripadnika srpske zajednice u Albaniji nije veliki (procene se kreću oko deset hiljada), to ne može suštinski da deter-miniše odnose Beograda i Tirane.

Trenutno ne postoje nikakvi otvoreni problemi Srbije sa Mađarskom, Rumunijom, Bugarskom, ali i sa drugim starim susedima bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije – Grčkom, Austrijom i Italijom. Štaviše, sa *Mađarskom* su očuvani veoma dobri bilateralni odnosi i posle promene vlasti u Budimpešti i dolaska desničarske koalicije FIDES početkom aprila ove godine. Tokom protekle dve godine održan je veći broj sastanaka predsednika Srbije i Mađarske.¹⁷ Postoji dosta potencijala i da se razviju novi vidovi saradnje između dveju zemalja zahvaljujući Dunavskoj strategiji Evropske unije¹⁸ i predstojećem formiranju makroregije u slivu ove reke. I odnosi sa *Rumunijom* u ovom trenutku su veoma dobri i postoje brojne mogućnosti da se oni unaprede imajući u vidu kontekst intenziviranja procesa pristupanja Srbije Evropskoj uniji u narednom periodu, ali i podršku ove zemlje u vezi sa Kosovom. Međutim, po-stoji i problem na kome potencira Rumunija u vezi sa potpunim regulisanjem statusa Vlaha¹⁹ u Negotinskoj krajini, kao i pitanje regulisanja položaja Rumunske pravoslavne crkve u Banatu i Istočnoj Srbiji. Veoma su intenzivirani i ekonomski odnosi između dve zemlje. *Srpsko-bugarski bilateralni odnosi* u ovom trenutku su veoma kvalitetni i umnogome se unapređuju u brojnim sferama, a posebno na privrednom planu. Sa Bugarskom, Srbija trenutno nema bilateralnih problema, a intenzivirana je bilateralna saradnja u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala. Takođe, postoje značajni potencijali za razvoj saradnje u oblasti energetike povodom najavljene izgradnje gasovoda Južni tok.

Tradicionalno dobri odnosi Srbije sa *Grčkom* su zaista na zavidnom nivou i pored brojnih unutrašnjih problema sa kojima je suočena aktuelna vlada u Atini, a koja je prouzrokovana ekonomskom krizom. Treba napomenuti i da je Grčka jedna od zemalja koja najviše investira u privredu Srbije. Slično je i sa odnosima između Srbije i *Italije*

---

¹⁶ Igor Novaković, Dragan Đukanović, Žarko Petrović, *Srpsko-albanski odnosi: sadašnje stanje i perspektive*, ISAC fond, Beograd, 2010, str. 2–7.

¹⁷ „Dobra saradnja Srbije i Mađarske”, Radio televizija Srbije, 14. mart, 2010, Internet, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Srbija/564061/Dobra+saradnja+Srbije+i+Ma%C4%91arske.html>, 15/10/2010.

¹⁸ Videti: „EU Strategy for the Danube Region”, Internet, http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperation/danube/index_en.htm, 15/10/2010.

¹⁹ Vlasti Rumunije smatraju da su etnički Vlasi u Srbiji zapravo Rumuni, dok unutar ove zajednice postoji podela u vezi sa navedenim stavom. Prema popisu stanovništva Srbije iz 2002. godine u njoj živi 40.054 Vlahi. Videti: Lj. T., „Vlahe sada zovu da budu Rumuni”, *Večernje novosti*, Beograd, 9. mart, 2009, str. 7., Marko Alburović, „Medunacionalne tenzije”, *Politika*, 18. maj, 2009, str. sa. i Marko Alburović, „Vlasi Istočne Srbije – od asimilacije do rumunizacije”, *Politika*, 18. maj, 2009, str. sa.

gde je očigledna težnja ove zemlje da dođe do ubrzanja procesa pristupanja Srbije Evropskoj uniji.²⁰ U toku proteklih nekoliko godina povećan je i stepen finansijskih ulaganja privrednih subjekata iz Italije u Srbiju.

Turska je uistinu ponovo postala jedan od veoma bitnih činilaca stabilnosti na jugoistoku Evrope. Posebno su važne aktivnosti koje Turska preduzima u okviru trilateralnog foruma – Bosna i Hercegovina-Srbija-Turska. Na ovaj način je došlo do značajnog poboljšanja odnosa između Bosne i Hercegovine i Srbije. Istovremeno, Turska je najavila značajna ulaganja u Srbiju, kao i izgradnju autoputa koji bi prolazio kroz Sandžak.²¹ Vlasti u Ankari imaju zasigurno veoma veliki uticaj na političke i verske lidere Bošnjaka u srpskom delu Sandžaka i na taj način mogu da doprinesu da se prevaziđu postojeće tenzije i problemi u ovoj regiji. I u narednom periodu treba očekivati dalje jačanje odnosa Srbije i Turske. No, i pored ocena domaćih analitičara da je reč o neoosmanizmu,²² odnosno redefinisanoj imperijalističkoj politici Turske na Balkanu, treba imati u vidu da su konkretne aktivnosti, koje je preduzela ova zemlja prema državama regije uticale na smirivanje izvesnih tenzija, a pre svega između vlasti u Beogradu i Sarajevu.

Zaključci

Zajednička opredeljenost država Zapadnog Balkana za članstvo u Evropskoj uniji i jačanje regionalne saradnje može da doprinese da dođe do daljnje relaksacije bilateralnih odnosa između država regiona. Na bilateralnom planu Srbija u predstojećem razdoblju treba da ojača mrežu bilateralnih sporazuma u svim oblastima sa državama Jugoistočne Evrope, a sa ciljem pune stabilizacije prilika u regionu.

U tom smislu i ubuduće treba razvijati stalna ili *ad hoc* partnerstva između država regije u okviru univerzalnih i regionalnih međunarodnih organizacija. Tokom 2008. godine, Republika Hrvatska je postala nestalna članica Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, a istovremeno s tim u vezi Republika Srbija je odigrala prilično konstruktivnu ulogu podržavajući navedenu inicijativu.

Kada se govori o multilateralnoj ravni odnosa, važno je i neophodno prihvatanje pune odgovornosti država Zapadnog Balkana i Jugoistočne Evrope za regionalnu saradnju (implementacija načela *regional ownership*). U tom smislu Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi, Savet za regionalnu saradnju i aranžman CEFTA 2006, kao vodeće vidove multilateralne saradnje u regionu, ne treba shvatati kao nužnost u procesu pripreme za integraciju u Evropsku uniju, već i kao na buduću jugoistočnu dimenziju Zapadnim Balkanom proširene Unije.

Ne treba, ujedno, olako preći preko činjenice da svetska ekonomska kriza, kao i eventualni talas novog etno-nacionalizma na Balkanu mogu da vrte bilateralne odnose država Zapadnog Balkana i Jugoistočne Evrope unazad. Evidentne napetosti u

²⁰ „Predsednik Tadić: Srbija i Italija su ključni strateški partneri“, 12. novembar 2009, Internet, <http://www.predsednik.rs/mwc/default.asp?c=304500&g=20091112115915&lng=cir&hs1=0>, 16/11/2010.

²¹ „Turska gradi autoput kroz Sandžak“, RTV B92, 24. jul 2009, Internet, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=07&dd=24&nav_id=372946, 15/05/2010.

²² Videti monografiju dugogodišnjeg ambasadora SRJ/SCG/RS u Ankari, prof. dr Darka Tanaskovića – *Neoosmanizam: povratak Turske na Balkan*, JP „Službeni glasnik“, Beograd, 2010.

ovom trenutku postoje u Bosni i Hercegovini, na severu Kosova i u Makedoniji. Zato je zadatak političkih elita u svim državama regiona da i dalje utiču na postkonfliktno pomirenje između društava sa ciljem sprečavanja radikalnog etnonacionalizma i šovinizma.

REDOSLED REŠENJA

Branko Lukovac

Započinjući rad na izgradnji odnosa kao dvije, sada nezavisne države, Crna Gora i Srbija su, preko njihovih najviših predstavnika, postavile sebi cilj da izgrade najbolje odnose dva, po svemu, najbliža naroda. Da li smo to postigli, jesmo li na putu da to uskoro ostvarimo i, ako nijesmo, koji su razlozi ili prepreke i šta bi, u tom pravcu, valjalo raditi da se taj proces ubrza?

Predsjednik Srbije Boris Tadić je, prije neki dan u Podgorici, iznio ocjenu da se odnosi Srbije i Crne Gore povoljno razvijaju, da su u usponu. U pravu je. Po prvi put u ove četiri i po godine od kada te odnose gradimo kao nezavisne države, i po prvi put u poslednjih dvadeset godina, naši odnosi se, konačno, razvijaju u dobrom smjeru.

Iza nas su devedesete godine – najprije savezništva u rušenju zajedničke države, ratovanju i etničkom čišćenju. Pa potom, razlaza i konfrontacija. Zatim, ova post-Miloševićevska decenija - pomalo Koštuničine, a pomalo Briselske SRJ i SCG: prinudnog, ali neodrživog braka, tokom kojeg zvanična Srbija nije razumjela, ni podržala većinsku volju Crne Gore da, obnavljajući nezavisnost, i ona bude dio međunarodne zajednice i gradi odnose jednakih. Međutim, ipak je proces i ishod referendumu prihvatila i, mada oprezno, uzdržano i nevoljno, pristupila građenju novog poglavlja međusobnih odnosa koje je i dalje prožeto recidivima i refleksima starog, očekivanjem da će Crna Gora u nekim regionalnim kretanjima, voditi više računa o interesima Srbije, nego o vlastitim interesima. Taj put je ostavio traga na obje strane, i to je realnost i dio objašnjenja zašto je, u našim odnosima, prisutna znatna doza nepovjerenja, sumnje u namjere politike i zašto na stari način dolaze iskazane poruke iz sredina koje nijesu njeni glasnogovornici.

Iza nas su, ipak, najveća iskušenja, najteži dio pređenog zajedničkog puta. Okončanje blizu stoljetnjeg života u nekoj vrsti zajednice. Prvih i poslednjih gotovo 20 godina teških nesreća i trauma; u federalnoj zajednici ravnopravnih, izuzetnih dostignuća, kod kuće i u svijetu. Razlaz je bio težak, ali je najvažnije da je bio miran. Sa koliko razočaranja je doživljen u Srbiji, kod političkih elita i vlasti, kao i kod širokih sredina građana, vidjelo se po reagovanju nakon sto je Crna Gora priznala nezavisnost Kosova, polazeci kao i mnoge druge, susjedne i evropske države, od svojih ocjena i interesa. Inercija nepromijenjenog odnosa. No, i to je iza nas.

Dobro je da su rukovodstva dvije države pomogla da se uklone neki uzroci razumljivih strahova građana na obje strane: od prelaska granica, prepreka slobodnom kretanju ljudi, roba, usluga, kapitala; pristupa obrazovnim ili zdravstvenim institucijama; regulisanju imovinskih ili socijalnih prava. Dobro je što privrednici prednjače u poslovima trgovine, turizma, saobraćaja, građevinarstva, energetike, u turističkom prometu ili ulaganjima. Povoljno je što se odvija konzularna saradnja. Što su

potpisani sporazumi o saradnji ministarstava odbrane, unutrašnjih poslova i pravde. Slično se može kazati i za saradnju na planu kulture, nauke, sporta i nekih drugih oblasti.

Ova kratka prezentacija, ne pruža mogućnost da se detaljnije bavimo pitanjima ekonomskih odnosa. Oni se, uglavnom, dobro razvijaju, Srbija je na prvom mjestu uvoza, ali i izvoza, uz veliki trgovinski deficit na strani Crne Gore. Ali, to tako mora biti, imajući u vidu strukturu privrede. To se, zato, djelimično nadoknađuje turističkim prilivom, prevoznim, lučkim i drugim uslugama. Investicije iz Srbije su, takođe, u porastu. Prošlonedeljni susret privrednika dvije zemlje, uz učešće predsjednika država, pokazao je veliki i obostrani interes da se šire prostori, sadržaji i oblici saradnje. Ono što će, u narednom periodu, zauzimati središnu pažnju, biće dogovori i radovi na unapređivanju infrastrukturne povezanosti i saradnje, kako u oblasti željezničkog, drumskog, avio-saobraćaja, tako i u oblasti energetike, odnosno ulaganja i korišćenja resursa, posebno u oblasti obnovljivih izvora čiste energije, kao i zaštite i valorizacije prirodne i kulturne baštine. Pri tome treba na, za nas najbolji način, iskoristiti interes i spremnost Italije, njena, kao i sredstva Evropske Unije, da saobraćajni koridor ili energetske resurse koriste za svoje ili potrebe drugih članica Unije.

Nema potrebe niti da se šire govori ni o vojnoj, policijskoj i pravosudnoj saradnji, jer su one dobile novu šansu i dobre ocjene, potpisivanjem sporazuma o saradnji u tim oblastima i o izručenju osuđenih i optuženih za pojedine kategorije krivičnih djela. Oni pružaju dobre osnove za efikasniju borbu protiv posebno organizovanog kriminala u obje zemlje. Za nas u Crnoj Gori to je od posebnog značaja jer je stvoren imidž da je Crna Gora sigurna kuća za kriminal svake vrste. Zato se naše nadležne institucije i službe moraju najozbiljnije posvetiti efikasnom rješavanju problema povezanih sa organizovanim kriminalom, te otklanjanju nepovoljne slike o nama, ostvarujući, pri tom, najširu, svestranu i iskrenu saradnju sa susjedima i svim relevantnim međunarodnim službama.

Želim u vezi sa ovim, da istaknem dva dobrodošla stava i predloga predsjednika Srbije Borisa Tadića, koja je iznio prilikom prošlonedeljnog boravka u Crnoj Gori na susretu privrednika.

Prvi se odnosi na podršku procesu evropskih i evro-atlantskih integracija Crne Gore, kao nečemu što je značajno kako za Crnu Goru, tako i za region. Takav jasan stav će, bez sumnje, imati pozitivan uticaj na povjerenje dijela građana Crne Gore u opredjeljenje da Crna Gora postane članica ne samo EU, već i NATO saveza, onih koji su do sada vjerovali da to ne bi bilo u interesu Srbije i odnosa dvije zemlje. Istovremeno, to je važan elemenat od značaja i za buduće odnose Srbije i NATO saveza, kao i za ukupan regionalni sistem sigurnosti i stabilnosti.

Drugi predlog tiče se ideje, mogućnosti organizovanja zajedničkih diplomatsko-konzularnih predstavništava, vjerujem ne samo Crne Gore i Srbije, već i drugih država nastalih iz ranije zajedničke države, kada jedna nema dovoljno interesa ili resursa za svoje predstavništvo. Na sličan način kao što to rade neke druge države, nordijske, zemlje Beneluksa i sl. Potsjetio bih da su Crna Gora i Srbija potpisale i da već primjenjuju Sporazum o konzularnoj zaštiti i saradnji, prema kojem Srbija u nekim zemljama zastupa konzularne interese Crne Gore. Premda se taj predlog u ovom trenutku može činiti preuranjenim i nerealnim – on je, bez sumnje, pozitivan i okrenut budućnosti

boljih odnosa i većem stepenu međusobnog povjerenja i saradnje. Vremenom, kada utihnu strahovi od moguće kontrole, pokroviteljstva, subordinacije, hegemonije, jugo-nostalgije – i kada prevagnu istinski interesi racionalnosti, povjerenja i saradnje u kojoj niko ne gubi već svi dobijaju, duh evropskih vrijednosti i ponašanja, kada generacije poslušnih ustupe mjesto generacijama sposobnih – taj će se model koristiti kada god to bude bolje rješenje od pojedinačnih predstavništava.

Dobro je da dobre inicijative za unapređivanje stanja i odnosa, dolaze od najodgovornijih predstavnika naših država, jer oni mogu značajno uticati na atmosferu i cjelinu odnosa dvije zemlje. Takvo raspoloženje bi morali iskoristiti da uredimo sveukupne odnose, kako oni ne bi zavisili od nedovoljno promišljenih izjava ili poteza, dobre volje ili raspoloženja pojedinih više ili manje odgovornih učesnika. Slične inicijative bi dobrodošle za prevladavanje prepreka za usaglašavanje i potpisivanje Sporazuma o dvojnem državljanstvu. Tim prije što su potpisivanjem Sporazuma o izručenju osuđenih ili osumnjičenih za krivična djela, otklonjeni neki bitni razlozi za izbjegavanje ovog instituta važnog za veliki broj građana koje je raspad zajedničke države, bez njihove krivice, lišio mnogih prava šire zajednice kojoj su pripadali.

Ono što, po mom sudu, i dalje stoji na putu gradnje punog međusobnog poštovanja, razumijevanja i povjerenja, jesu pitanja povezana sa nacionalnim osobenostima, položajem pripadnika naroda, nacionalne zajednice ili manjine, kao i obilježja kulture, u jednoj ili drugoj državi te sa djelovanjem, u vezi sa tim, političkih i građanskih organizacija kao i Srpske i Crnogorske pravoslavne crkve.

Bilo bi neophodno da odgovorne političke snage i činioci dvije države, potpomognu zajednički angažman naučno-stručnih kao i političkih sredina koje bi, u dobroj vjeri, tražile i ponudile rješenja kojima bi se, u skladu sa najboljim svjetskim iskustvima i standardima, zaštitila, njegovala i promovisala prava i osobenosti kultura naših naroda i zajednica i olakšali međukulturni kontakti i prožimanja. Srbi u Crnoj Gori, jednako kao i Crnogorci u Srbiji, jesu, objektivno, važan elemenat naših država i naših odnosa. Zbog razumljive težnje da zadrže zajednički okvir, oni se, u jednom dijelu, prije Referenduma o nezavisnosti, nijesu afirmisali kao činilac razumijevanja, povjerenja i saradnje. No, to sada pripada prošlosti. I kao što i drugdje, takve zajednice objektivno predstavljaju značajnu sponu preko koje se upoznaju, razumiju, sarađuju narodi i države – istovjetan bi odnos trebalo da se potstiče i neguje i u naše dvije zemlje. Isto tako, građanske i političke organizacije koje su posvećene očuvanju i afirmaciji prava naroda i zajednica, treba da napuste raniji odnos i budu posvećene razvijanju međusobnog razumijevanja, povjerenja i saradnje naših država. Samo tako one se neće doživljavati kao politički činioci koji su okrenuti protiv države, koji zapravo otežavaju te procese.

U vezi sa ovim je i pitanje položaja i uloge koju imaju Srpska i Crnogorska pravoslavna crkva. Odnosi koji, već godinama, vladaju među njima su dijametralno suprotni deklarirani dobrim, čak najboljim odnosima koje nastoje da grade Crna Gora i Srbija. Realnost je, nepovratan i nezaustavljiv proces - da sve više građana Crne Gore hoće da ima svoju i samostalnu, Crnogorsku pravoslavnu crkvu, ta da, kao takvi, imaju nesmetan pristup bogomoljama. Na potrebu poštovanja tih opštepriznatih i ustavnih prava, ukazuje se i u izvještajima Evropske komisije, kao i američkog Stejt departmenta. Malo ko u Crnoj Gori vjeruje da je Srpska pravoslavna crkva, u svom odnosu spram Crne Gore i Crnogorske pravoslavne crkve, van bilo kakvog uticaja politike i društva u

Srbiji. Kako bilo, to ima za posljedicu uvjerenje da ona takvim svojim stavom odražava širi i dugoročniji politički interes pojedinih moćnih političkih centara Srbije prema crnogorskoj državi i naciji, a to negativno utiče na ukupne odnose dvije zemlje. I zato smatram da je nužan pozitivan angažman i uticaj političkih i društvenih činilaca, kako bi se, za početak, afirmisali, olakšali i omogućili tolerancija, međusobno uvažavanje i dijalog među dvije crkve, te neometan pristup svih vjernika crkvenim objektima. To bi moglo, kasnije, dovesti i do saradnje koja bi bila najbolje svjedočanstvo novih, evropskih odnosa i na ovom našem prostoru, u kojem jedni druge prihvatamo kao jednake, ravnopravne.

Konačno, polazeći od iznijetog, mišljenja sam da bi bilo korisno ako bi se sadašnji pozitivan trend u odnosima naše dvije zemlje i doprinos koji mu pružaju najodgovorniji predstavnici Srbije i Crne Gore, iskoristio kako bi se naši sveukupni odnosi uredili i postavili na čvrste temelje. Da to ne bude trenutno stanje koje zavisi od dobre volje i raspoloženja pojedinih učesnika, već dobro vođen, uređen, stabilan i dugoročan program, pretočen u svojevrsan Road map, Program, ili Deklaraciju o odnosima, koji će pripremiti, razmotriti i usvojiti sve značajne političke stranke i najviši državni organi. Takav dokument bi obuhvatio sve najvažnije oblasti. One gdje već sada postoje dogovori i jasan smjer rješavanja važnih pitanja, kao i one gdje je potrebno dogovoriti načela, pravce, prioritete i dinamiku uređivanja odnosa.

Drugim riječima, zalažem se da ljudi od znanja i dobre volje, ljudi iz nauke i struke, uz punu podršku najviših državnih organa naše dvije zemlje, sjednu za sto i sagledaju sve što je bitno za naše odnose, kako ono što se odvijaju bez većih problema, tako i ona „osjetljiva“, složena, poput pitanja nacionalne svijesti i opredeljenja, kulture, položaja pripadnika nacija ili manjina, uloge nacionalnih zajednica i nacionalnih partija, pitanja dvojnog državljanstva, imovine, sukcesije, položaja i odnosa pravoslavnih crkava i pristupa vjernika crkvenim objektima, i sl. Njihov zadatak bio bi da usaglasе načela, osnove, okvire, način i dinamiku razrješavanja sada otvorenih pitanja, kako ona ne bi opterećivala unutrašnje i međusobne odnose, te kako bi se otvarali najširi prostori za razvoj dobrih sveukupnih odnosa Crne Gore i Srbije. Ona bi bila prenijeta u dokument od strateškog značaja kojeg bi usaglasili i usvojili državni organi dvije zemlje i koji bi redovno pratili i podsticali da se načela i zadaci sadržani u njemu u potpunosti poštuju i ostvaruju.

PROPUŠTENE PRILIKE

Dušan Simenonović

Diplomatska aktivnost Srbije u prethodnom periodu, u kontekstu napora da se obezbedi potrebna podrška međunarodne zajednice srpskoj verziji Rezolucije Generalne Skupštine UN o KiM, dala je povoda jednom delu naših medija, ali i jednom segmentu političkog establišmenta, za stvaranje „dileme”: „da li se to Srbija vraća Pokretu nesvrstanosti”.

Pri tome, jasno su bile intonirane spekulacije da takav „angažman” navodno „vodi obnavljanju Titove diplomatije” i odvlači našu kapacitiranost i energiju, neophodnu za više puta naglašene prioritete naše spoljne politike, a to su evropske i evro-atlantske integracije.

Istovremeno, gotovo su zanemarivi bili pokazatelji koliko je učešće SFR Jugoslavije u Pokretu nesvrstanosti značilo za međunarodnu poziciju, a pre svega, za privredu te zemlje.

Tendenciozno ili ne, takođe je bilo očigledno izostavljanje argumentovanih i konkretnih razloga zbog kojih bi Srbiji, u političkom ili ekonomskom smislu, gubila zbog oživljavanja već dosta dugo zapostavljene političke i ekonomske saradnje sa zemljama u razvoju. Najmanje je jasna, a dosta forsirano plasirana, teza o političkoj šteti koju može da ima Srbija, izazivajući eventualne sumnje zapadnih partnera u iskrenost naše orijentacije ka pomenutim integracijama.

Prostor koji pokrivaju zemlje u razvoju, u najvećem broju okupljenih u Pokretu nesvrstanosti, predstavlja tržište koje čini više od milijardu stanovnika i, zbog ljudskog potencijala i prirodnih resursa, predstavlja i prostor od posebnog strateško-političkog i ekonomskog interesa upravo onih zemalja koje bi, prema pomenutim komentarima, trebalo da procenjuju iskrenost Srbije u njene proklamovane spoljnopolitičke prioritete. Raznolikost političkih sistema, stepena ekonomskog i društvenog razvoja, a po najmanje dostignuti nivo demokratije u zemljama u razvoju, ni u najmanjoj meri ne sprečava sve vodeće zemlje Zapada da razvijaju sve oblike, pre svega ekonomske saradnje, uz jačanje njihovog prisustva i uticaja u tom regionu. Zašto bi, u meri u kojoj je to moguće i potrebno, smetalo Srbiji da bude prisutna u ovom delu sveta, na tržištu na kome i u sadašnjem stanju naše privrede može konkurentno da nastupa?

Putovanja ministra Jeremića, iako prvenstveno usmerena na dobijanje podrške za srpsku verziju rezolucije o KiM, pokazala su da u ovim zemljama ne samo da još uvek nisu izbledela sećanja na državno prijateljstvo i ugled preduzeća iz Jugoslavije, među kojima je najveći broj bio onih iz Srbije, već i da kod ovih postoje realne mogućnosti i spremnost za oživljavanje svih, pre svega, ekonomskih odnosa sa Srbijom.

Ono sto skeptični komentatori „ponovnog otvaranja” prema Pokretu nesvrstanosti navode u pogledu ekonomskih odnosa je fakat da u trgovinskoj razmeni sa inostranstvom

na tržište zemalja u razvoju otpada samo 5% ukupnog izvoza Srbije. Ovde se, međutim, moraju uzeti u obzir objektivne teškoće naše privrede, odnosno ograničenost i asortiman roba koje možemo u sadašnjim okolnostima da ponudimo ovom tržištu. Ono gde postoje značajne i realne mogućnosti je transfer tehnologije, oblast gde daleko zaostajemo na tržištu kome težimo, a još uvek imamo značajne prednosti na tržištu koje smo zapostavili.

Zato, nije na odmet ukazati, makar i samo delimično, na aktuelno prisustvo naše privrede u pojedinim državama ovog regiona, kao na značajnu indikaciju za još ambicioznije pokušaje naših privrednih subjekata za veće prisustvo u tom delu sveta.

U podsaharskoj Africi, gde smo silom političkih i ekonomskih prilika bili prinuđeni da svojevremeno zatvorimo jedan broj ambasada, u fazi realizacije ili ugovorenih poslova je značajan broj infrastrukturnih projekata, gotovo nepoznatih našoj javnosti.

Tako, u Angoli investicioni radovi naših preduzeća (Planum, Ratko Mitrović, Arhitektura i urbanizam i dr.) iznose više stotina miliona USD. U Etiopiji je IMR potpisao sa domaćim partnerom dugoročni sporazum o isporuci polusklopljenih traktora (do kraja marta, 2011. godine, treba da bude isporučeno blizu 1.500 traktora), s perspektivom da se u narednih pet godina u toj zemlji zajednički proizvede još pet hiljada. U ovoj zemlji je, takođe, potpisan memorandum o saradnji u oblasti farmacije, vojne opreme i poljoprivrednih mašina.

U Demokratskoj Republici Kongo je sa vladom ove zemlje sklopljen ugovor o isporuci 400 vagona (vrednost preko 40 miliona EUR), s dugoročnom perspektivom za saradnju u ovoj infrastrukturnoj oblasti. Konkretno ponuđeni značajni poslovi od strane kongoanske vlade rezultirali su našom odlukom o ponovnom otvaranju naše ambasade u Kinšasi.

U Gabonu je preduzeće „Amiga“ dobilo posao izgradnje sportskog centra, a dogovorena je saradnja u oblasti zdravstva, farmacije i obrazovanja.

U Nigeriji, preduzeće Energoprojekt već tradicionalno radi na realizaciji značajnog broja infrastrukturnih projekata.

Konkretno ponude Vlade Gane za poslove našim preduzećima (oblast građevinarstva, poljoprivrede i energetike) su, takođe, dovele do priprema za ponovno otvaranje naše ambasade u Akri.

U Južnoafričkoj Republici, Maliju i Keniji izražen je interes za intenziviranjem privrednih odnosa, transferu tehnologije u oblasti poljoprivrede i farmacije, a posebno na polju vojno-ekonomske saradnje. Na tržištima Severne Afrike i Bliskog istoka srpska privreda prisutna je decenijama.

U Egiptu, dugoročna kooperacija „Zastave“ i IMR traje već 35 godina. U toku je formiranje novih *joint-venture* aranžmana u oblasti automobilske industrije, specijalne opreme i mašina, metalnih proizvoda i komponenti i dr. U poslednje vreme naročito je oživljena vojno-ekonomska saradnja, gde je SDPR postigao sporazume o saradnji u odbrambenoj industriji - zajedničkim istraživačko-razvojnim projektima, proizvodnji naoružanja i vojne opreme, modernizaciji vojnih fabrika i dr.

U Libiji su nedavno potpisani sporazumi sa tamošnjim Ministarstvom odbrane o izgradnji vojne bolnice i vojno-medicinske akademije, sve u vrednosti preko pola milijarde USD.

U Alžiru je Hidrotehnika takođe nedavno potpisala ugovor o izgradnji dve brane, dok isto preduzeće u Tunisu na takvim infra-strukturnim projektima radi već par decenija.

U Iraku je SDPR potpisao ugovore za izgradnju vojnih objekata u vrednosti blizu 400 miliona USD. (Generalno uzev, od aktuelnih aranžmana SDPR, vrednih cca 1,5 milijardu dolara, 95% otpada na tržište nesvrstanih zemalja).

Vojno-ekonomska saradnja oživljena je i sa Kuvajtom, a ova zemlja učestvovala u finansiranju stanice Prokop u vrednosti 40 miliona USD.

Uspešno poslovanje Energoprojekta u Kataru, u izgradnji većeg broja trafostanica (vrednosti cca 30 miliona USD) aktuelizovalo je potrebu otvaranja naše ambasade u Dohi, čije je finansiranje u prvom periodu preuzela katarska strana.

Već do sada izneto, bez evidentiranja privredne saradnje sa nesvrstanim zemljama Azije i Latinske Amerike, što svakako nije zanemarivo, dovoljno govori o opravdanosti jačanja odnosa sa ovim državama, s prevashodnim ciljem snaženja naše privrede i njenog međunarodnog nastupa.

Ovo, međutim, zahteva ne samo još veće angažovanje naših privrednih subjekata već, s obzirom na prirodu društveno-političkog ustrojstva najvećeg broja ovih država, dobre i kontinuirane političke odnose. Svi do sada obavljani kontakti potvrđuju i interes i spremnost naših partnera u prostoru nesvrstanih zemalja da se Srbiji olakša da obnovi stara prijateljstva i prisutnost svoje privrede u njima.

Obnova i jačanje političkih odnosa sa nesvrstanim zemljama nikako ne podrazumeva i institucionalno uključivanje Srbije u Pokret nesvrstanosti, što je isključeno već i samom čvrstom orijentacijom Srbije na ulazak u EU. Istovremeno, jačanje međunarodnog prisustva naše zemlje, pa i kroz forume PNZ, ne može da škodi njenom međunarodnom ugledu, a može, u pojedinim slučajevima, i da bude od značajne političke koristi. Koliko god u sadašnjoj situaciji može da izgleda irelevantna politička podrška nesvrstanih zemalja „srpskoj rezoluciji“, da je došlo do glasanja u Generalnoj skupštini UN, pouzdane indikacije o njihovom broju, značajno većem nego što se to na nekim stranama prognoziralo i želelo, govore o potrebi da se i političkim odnosima sa ovim državama ubuduće pokloni veća pažnja. Uostalom, proširenje međunarodnog prisustva može samo da ojača kredibilitet Srbije kao cenjenog partnera, nikako da škodi njenom ugledu.

Međutim, ne treba gubiti iz vida i to da generacija koja još uvek pamti i ranije prijateljske odnose i ugled naših preduzeća već nestaje sa političke scene ovih zemalja, pa je možda i krajnje vreme da se teško stečeni kapital iz ranijih vremena, ali sada na novim osnovama i kvalitetom, iskoristi. Ni jedna ozbiljna politika i diplomatija to ne bi propustila.

KRIVUDAV PUT

Pavle Jevremović

U svakom od dosadašnjih istupanja o odnosima Srbije sa pojedinim zemljama, ili grupom zemalja kao što je Evropska unija, prisutna je relevantna dimenzija za poziciju i aktivnost Srbije u Ujedinjenim nacijama. Posebno je relevantno i u dobroj meri upozoravajuće uvodno izlaganje Mirka Tepavca, nemilosrdna i tačna dijagnoza gde je Srbija u današnjem svetu, šta je propušteno i saglasno tome šta i kako bi trebalo dalje. Onaj na koga se to odnosi trebalo bi pažljivo da ga pročita „sa olovkom u ruci.“ Ništa manje nisu relevantna istupanja Tanje Mišćević o odnosima Srbije sa Evropskom unijom, ambasadora Ivana Vujačića sa SAD, Žarka Petrovića sa Ruskom Federacijom, Vladimira Pavićevića o međunarodnim dimenzijama pitanja Kosova, kao i drugih učesnika.

Multilateralna saradnja je specifičan vid diplomatije, rezultanta ukupne međunarodne aktivnosti jedne države. Njenu osnovu čine bilateralni odnosi. Bez razvijenih bilateralnih odnosa nema uspešne multilateralne aktivnosti, kao što ni retardirane odnose sa pojedinim zemljama ne može da nadoknadi nikakva multilateralna aktivnost.

Sa približavanjem najavljanog proglašenja nezavisnosti Kosova, koje je usledilo februara, 2008. godine, pitanje Kosova postaje dominantno za našu aktivnost u Ujedinjenim nacijama, kao i za ukupnu aktivnost Srbije u međunarodnim odnosima.

Oko kosovskog pitanja ispoljili su se svi navedeni, akumulirani nedostaci međunarodnog nastupa Srbije: odsustvo cilja, vizije, prepoznatljive strategije, a time i odgovarajuće taktike. Kosovo je istovremeno bilo i u velikoj meri i ostalo profitabilna tema za domaću upotrebu. To je veoma ograničilo i naš nastup u Ujedinjenim nacijama i isključilo nas iz mnogih aktivnosti i ključnih tokova u svetskoj organizaciji, umesto da je bilo obrnuto. Misija u Ujedinjenim nacijama postaje „single issue delegation.“

Spremnost uticajnih činilaca da se zemlje našeg regiona što više uključe u aktivnosti UN postojala je i postoji. Podsetimo na činjenicu da je koincidencijom u jednom trenutku predstavnik Makedonije predsedavao 62. zasedanjem Generalne skupštine UN, da je Hrvatska bila članica Saveta bezbednosti (koju je „nasledila“ Bosna i Hercegovina), a da je Slovenija predsedavala Evropskom unijom. Ne jedan od sagovornika, veterana diplomatije u sedištu svetske organizacije, pitao nas je „šta je sa vama?“ Naše domaće prilike, odnosi između stranaka u vladajućim strukturama, nisu nam omogućili da se u ove procese uključimo, kako bi objektivni politički potencijal Srbije mogao da dođe do izražaja.

U Savetu bezbednosti, kao što znamo, držimo se Rezolucije 1244 o Kosovu. Ako bi hteli da odredimo koji je ključni stav Srbije, koja je to „crvena linija“ od koje ne bi mogli da odstupimo kada je Kosovo u pitanju, to je članstvo Kosova u Ujedinjenim

nacijama. Da se ta odluka spreči ili odloži za nekakvu dalju budućnost, druga vremena i pod izmenjenim međunarodnim okolnostima, ključni je stav stalnih članica Saveta bezbednosti.

Kada smo kod stava SAD, njihov pristup je krajnje pragmatičan, „prizemno realističan.“ Polaze od činjenice da je na Kosovu bio žestok, nasilan konflikt na etničkoj osnovi i da sada imamo područje sa oko dva miliona stanovnika čija impresivna većina zahteva novi međunarodni aranžman i da kosovski Albanci posle svega što se dogodilo, u postojećoj međunarodnoj konstelaciji, traže rešenje na svoj način, ako treba i „preko kolena,“ pa posledice kakve budu.¹

Za SAD je bitna novostvorena situacija na terenu. Razumeju, ali ne uvažavaju kompleksne istorijske, pravne, moralne i druge argumente Srbije. U nastupu SAD prema Srbiji, naročito posle promena koje su nastupile posle 2000. godine, nije bilo naznaka da se u bilo kom vidu traži destrukcija Srbije ili ide na njenu diskreditaciju. Ali, razlike u pristupu kosovskom pitanju ostaju.

U Savetu bezbednosti SAD su u više navrata pokazivale spremnost da nam izađu u susret oko proceduralnih pitanja oko Kosova, ali ne više od toga.

Prilaz Ruske Federacije kosovskom pitanju u dosadašnjoj fazi je motivisan da, podržavajući Srbiju, bude prihvaćena kao uticajan i odgovoran partner SAD. Značajan je i uticaj političkih prilika i raspoloženja u samoj Risiji, gde se očekuje da na podršci Srbiji, Rusija sačuva uticaj i potvrdi tradicionalno prijateljstvo sa zemljom koja je za Rusiju u interesantnom strateškom području.

U odsustvu naše prepoznatljive strategije, ako se izuzme u svakoj prilici ponavljano da „Srbija nikada neće priznati Kosovo,“ i nedoslednosti u taktici, ruski odgovor je vrlo jednostavan: „Sve što Srbija traži od nas povodom Kosova, mi podržavamo.“ Tako da naše oscilacije i nekoherentnosti koje su često zbunjivale Ruse, nisu uticale na promenu ruskog držanja u Savetu bezbednosti. Ruska rampa za ulazak Kosova u članstvo UN ostaje spuštena.

U sadašnjem rasporedu glasova i odnosa članica Saveta bezbednosti prema Kosovu, Srbija ima podršku manjine, zbog čega je ruski veto od ključnog značaja. Ne sme se zaboraviti da je Ruska Federacija zemlja čiji je globalni politički, vojni i ekonomski uticaj u porastu u međunarodnom okruženju koje se brzo menja, što svaka razložna politika mora da uvažava.

U Savetu bezbednosti NR Kina iskazuje podršku i razumevanje za položaj Srbije. Prihvata našu argumentaciju o kosovskom pitanju, uz sugestiju da proširimo krug zemalja koje su spremne da nas podrže. Ni u jednom trenutku Kina se nije obavezala, niti je nagovestila da će upotrebiti pravo veta u naš prilog. Ovakav stav je u skladu sa tradicionalnom kineskom uzdržanošću kao stalnog člana Saveta bezbednosti.

Naše obraćanje Međunarodnom sudu pravde za savetodavno mišljenje o legitimnosti jednostranog proglašenja nezavisnosti Kosova nije iskorišćeno u skladu kako je početno zamišljeno, kao potreban predah i argument za smirivanje domaćih debata oko Kosova. Neutralisani bi bili radikalniji zahtevi za konfrontaciju sa protagonistima

---

¹ U vreme pregovora pod posredništvom M. Ahtisarija u jednoj prilici ruski predstavnik je prokomentarisao „Kosovo je veliki problem za NATO i Evropsku uniju. Raspoložu novcem i vojnom silom i ne znaju kako da ga reše, a vi – nemate nikakve šanse.“

kosovske nezavisnosti, a dobijeno vreme bi poslužilo da se odlučnije sprovodi tzv. evropska agenda. Poneseni uspehom sa kojim je Generalna skupština izglasala Rezoluciju sa našim zahtevom, zapostavili smo evropsku komponentu zamisli. Preneplašena i nerealna očekivanja su donela posledice koje znamo kakve su.

Posle Rezolucije Generalne skupštine o Kosovu koju je usvojilo tekuće zasedanje Generalne skupštine, težište problema Kosova se pomera ka našem dijalogu sa Briselom, što ima pozitivnu stranu u odnosu na „evropsku orijentaciju” Srbije, ali otvara i prostor da se pod određenim okolnostima otvori i pitanje produžavanja misije UNMIK. U tom slučaju se menja i uloga Saveta bezbednosti u rešavanju kosovskog problema. Nema potrebe ukazivati šta bi gašenje UNMIK značilo. Odlaskom misije UNMIK, uloga Saveta bezbednosti kao arbitra i garanta međunarodnog regionalnog i unutrašnjeg političkog balansa na Kosovu i oko Kosova bi prestala.

Preokupacija Kosovom, angažovala je inače skromne diplomatske kapacitete Srbije i sprečila njeno aktivnije učešće u ključnim aktivnostima Ujedinjenih nacija.

Značaj Ujedinjenih nacija danas je u porastu. To je jedina međunarodna organizacija univerzalnog karaktera za rešavanje globalnih pitanja i koja je jedini legitimni garant međunarodne bezbednosti. Uz sve opravdane kritike na račun nedostataka i očiglednih promašaja, Ujedinjene nacije su takve kakve su. Bolje organizacije nemamo i neće je ni biti. One su oduvek bile i ostale odraz stanja u svetu, daleko od savršenog i moralnog.

Za male države kao što je Srbija veoma je važan principijalan i dosledan stav po svim pitanjima koja su na dnevnom redu UN, uz oslonac na međunarodno pravo, principe Povelje UN i na međunarodni moral, koliko ga ima.

U oscilacijama spoljne politike Srbije, u odsustvu jasnih ciljeva i strategije, dolazilo je do nedopustivih kompromisa. Kao najočitiji primer, izdvaja se oblast ljudskih prava.

Ljudska prava u današnjim međunarodnim odnosima dobijaju centralnu ulogu. Moglo bi se reći, uz svu neadekvatnost termina, da čine okosnicu „nove ideologije” na osnovu koje se mere i vrednuju politički i društveni sistemi. Poštovanje elementarnih ljudskih prava, pojedinca i grupa, podrazumeva postojanje vladavine prava, pravičan ustavno-pravni i ekonomski poredak, šta god da to znači u datoj državnoj ili društvenoj zajednici. Ljudska prava su danas univerzalna kategorija. Njihova primena i varijacije čine ovu materiju veoma složenom. Male zemlje, koje nemaju vojnu, političku i ekonomsku moć, u koje se ubraja i Srbija, ne bi smele na ovim pitanjima da prave kompromise, jer od toga zavisi njihova unutrašnja stabilnost, na tome se zasniva legitimnost njihovog poretka i bezbedan međunarodni položaj.

Razume se da su prisutna i druga pitanja gde se očekuje angažovanje svake zemlje, članice UN, kao što su ekologija, klimatske promene, proizvodnja hrane itd. Kroz Ujedinjene nacije ostvaruje se sinteza, vrh ukupne aktivnosti svake zemlje po svakom pitanju, od političkih pitanja mira i bezbednosti, vladavine prava, zaštite ugroženih kategorija stanovništva, do poljoprivrede, zdravstva, obrazovanja, itd. Svaka zemlja članica kroz svoje ponašanje, angažovanje u Ujedinjenim nacijama, stiče prepoznatljiv profil. Ova dimenzija je u našem slučaju još uvek u stvaranju i u dobroj meri nedostaje.

Položaj Srbije u Ujedinjenim nacijama i izvan njih olakšava okolnost da ključnim međunarodnim činionicima do sada ni u jednoj situaciji nisu odgovarali konfrontacija ili neki značajniji politički debakl Srbije. Opreznošću drugih, uprkos propustima, nismo

pretrpeli veću političku štetu. Karakterističan je primer glasanja Srbije 2008. godine, protiv Rezolucije o kršenju ljudskih prava u Iranu, koju je uvela Kanada, a sponzorisale zemlje EU. Neformalno i prijateljski su nas neke od delegacija opominjale da se upuštamo u veoma opasne vode, jer je pitanje ljudskih prava ključno za Kosovo i opstanak srpske manjine na Kosovu.

Sa određenom „difuzijom“ kosovskog pitanja koje je pred nama otvara se veći prostor za aktivnije angažovanje u UN. Pretpostavka je da će u vremenu pred nama doći i do veće kompatibilnosti naše politike sa Evropskom unijom. Ta kompatibilnost je bila ostvarena neposredno posle 2000. godine. Izuzev u jednom slučaju uzdržavanja, tadašnja SRJ potom Državna zajednica Srbije i Crne Gore se redovno pridruživala stavovima i izjavama EU oko mnoštva međunarodnih pitanja.

Ukoliko smo dosledni svojim opredeljenjima, treba dobro da razmislimo kako što pre da se vratimo na taj kolosek.

KROZ LAVIRINT

Milan Karagaća

Odnos Srbije prema NATO je nesumnjivo značajno pitanje, važan segment i determinanta vizije spoljne politike i njenih ciljeva i prioriteta. Upravo zbog toga, ono ne sme i ne može da se svodi na kviz pitanja da li volimo NATO ili ne, da li hoćemo u članstvo ili ne, da li će doneti nekoliko izbornih poena ili ne, već zahteva sveobuhvatno razmatranje da li jeste i da li može biti okvir za najbolji bezbednosni koncept Srbije.

Čini se da je to racionalan pristup i vrednosni okvir za komparativnu analizu svih bezbednosnih opcija i koncepata, uključujući i prednosti i mane sadašnjeg i budućeg NATO i naših sadašnjih i budućih odnosa sa alijansom.

To je ujedno i vrlo ozbiljan razlog da svi oni koji se bave bezbednosnom, odbrambenom i spoljnom politikom bilo u državnim ili naučnim institucijama ili nevladinom sektoru pa i medijima, mnogo detaljnije izuče i poznaju šta je to NATO, kako funkcionise njegova politička i vojna struktura, šta je njegova bezbednosno-politička i vojno-politička suština, koja je sadašnja i buduća uloga u savremenom svetu i globalnoj bezbednosti i u kom pravcu ide proces transformacije i reformi alijanse. Evidentno je da ni zagovornici ni protivnici NATO nedovoljno poznaju njegovu suštinu. Dakle, istorijsko nasleđe, nedovoljno poznavanje i političko-stranačke i medijske manipulacije su tri ključne karakteristike našeg odnosa prema NATO i prepreke za ozbiljnije rasprave. Rezultat toga je i pogrešan pristup, pa se ovo prevashodno spoljno političko pitanje tretira pretežno kao unutrašnje političko, dominantno emotivno umesto racionalno i više vrednosno nego bezbednosno.

Odnosi Srbije i NATO prošli su kroz nekoliko faza, počev od međusobnog uvažavanja, konfrontacije i neprijateljstva, dijaloga i normalizacije do kooperacije. Trenutno su odnosi prilično ambivalentni, jer kao članica PZM zvanično se trudimo da unapređujemo saradnju do nivoa dobijanja statusa kandidata za članstvo, a s druge strane, veoma je prisutna anti-NATO kampanja koja se oslanja na percepciju NATO u mentalnom sklopu iz doba Hladnog rata i, naravno, oživljenu i medijski podgrejanu uvređenost zbog bombardovanja srpskih položaja u BiH i agresije na Srbiju 1999. godine.

Potencira se da zbog toga „narod ima psihološku barijeru i odbojnost prema ulasku u NATO” iako to jedno vreme nije bilo, čak i kada su sećanja bila mnogo svežija.

Samo 2 godine nakon bombardovanja, 2001. godine, uspešno smo sarađivali sa NATO u sprečavanju sukoba i rešavanju krize na jugu Srbije, a u martu, 2003. godine, u zaustavljanju pogroma i nasilja nad Srbima na Kosovu. Uporedo sa tim počeli smo sondiranje, izražavanje namere i traženje podrške da što pre idemo ka evro-atlantskim integracijama i NATO. Dakle, u kratkom periodu pređen je put od konfrontacije do dijaloga, a samo 3 godine nakon bombardovanja, krajem aprila, 2002. godine,

pokrenut je proces pristupanja programu Partnerstvo za mir. Već krajem 2003. godine, smo imali normalizovane odnose sa NATO i sa više od 20 država potpisane sporazume o bilateralnoj saradnji.

Do polovine 2004. godine, oko 800 vojnih i civilnih lica iz sistema odbrane je bilo obuhvaćeno raznim programima školovanja, kurseva, seminara, konferencija i drugih aktivnosti u inostranstvu, a preko 200 oficira je steklo znanje stranih jezika (engleskog, nemačkog, francuskog, italijanskog, grčkog) na nivou NATO standarda. Intenzivna saradnja na svim poljima rezultirala je i prijemom Srbije u PZM i bez pominjanja Mladića, što je do tada bila nepremostiva prepreka.

Nakon toga, tokom neuspešnih pregovora oko rešavanja pitanja Kosova, već 2007. godine, nastupa period tihe i sve glasnije konfrontacije sa NATO i EU. Neke stranke, političari, javne ličnosti i mediji odjednom ponovo otkrivaju da nas je NATO ipak bombardovao, medijski se oživljavaju sećanja na 1999. godinu, uz isticanje „da nam NATO otima Kosovo, da je tamo okupirao deo naše suverene teritorije, da sprovodi Ahtisati-jev plan i pravi „NATO državu“ na našoj teritoriji“, a evroatlantske integracije postaju nepoželjan pojam i čak se iz ranijih dokumenata briše. Sve se to koristi za izgovor protiv članstva u NATO, ali se zapravo radi o odnosu i prema EU.

Nešto ubedljivije je obrazloženje da je Srbija od 2000. godine, bila uključena u politički proces u pravcu integracija u NATO ali da je, nakon što su države –članice NATO priznale nezavisnost Kosova i učestvovala u formiranju kosovskih bezbednosnih snaga, nastupila nova politička realnost. Mada opet ostaje činjenica da sve države članice NATO nisu priznale Kosovo, i kako nam ne smeta da idemo u EU ako su sve osim pet članica priznale to isto nezavisno Kosovo.

Srbija je izložena najvećem broju globalnih, i svim regionalnim rizicima, pretnjama i izazovima, ali i nekim svojim specifičnim koje mnoge druge zemlje nemaju.

Kao balkanska, centralnoevropska, podunavska i evropska država Srbija najveći broj svojih strateških ciljeva i vitalnih nacionalnih interesa, uključujući i njene legitimne interese na Kosovu, realizuje u realnom okruženju u kome EU i NATO determinišu politički, ekonomski i bezbednosni okvir. To mora biti polazna osnova za svako ozbiljno i državno odgovorno razmatranje interesa Srbije u odnosima sa EU i NATO.

Zbog sopstvene bezbednosti interes Srbije za NATO je mnogo veći nego obrnuto, a interes Alijanse za odnose sa Srbijom proizilazi iz činjenice da je ona realni i nezaobilazni činilac na Balkanu, utoliko bolje ako je deo rešenja, a ne deo problema.

Srbija zato i mora vrlo pažljivo i odgovorno da formuliše viziju svoje bezbednosti za XXI vek i da dođe do strateškog koncepta kao dugoročnog i održivog projekta državne i nacionalne bezbednosti.

Savremeni izazovi, rizici i pretnje zahtevaju da taj koncept bude pouzdan, dugoročan, siguran, efikasan, interoperabilan, ali i racionalan i ekonomski optimalan. Ciljevi kojima se stalno mora težiti je bezbednija Srbija u jednom boljem regionu, bezbedniji region u jednoj boljoj Evropi i bezbednija Evropa u jednom boljem svetu, upravo kako je to i formulisala Evropska bezbednosna strategija.

Srbija kao mala zemlja može da bira između nekoliko poznatih strategijskih opcija: (1) neutralnost ili nesvrstani angažman; (2) bezbednosno partnerstvo i inicijative; (3) kolektivna bezbednost u okviru OUN; (4) kooperativna bezbednost u okviru OEBS; (5) Ad-hoc savezi; (6) solidarnost u okviru EU i (7) kolektivna odbrana u okviru NATO.

Fizionomija savremenih pretnji, rizika, izazova i mogućnosti da im se u uslovima okruženosti članicama NATO i EU uspešno parira jasno pokazuje da je za Srbiju vojna neutralnost neadekvatna, neefektivna i ekonomski iscrpljujuća opcija.

Naravno, NATO nije nužno sudbina ali jeste realnost Srbije, okruženje koje bitno utiče na njen ukupni bezbednosno-politički i međunarodni položaj, bez obzira na odsustvo Srbije kada se o tome razgovara.

Dakle da bi uopšte razmatrali NATO kao našu buduću bezbednosnu opciju valja prvo da budemo načisto šta hoćemo-da li se razmatra opcija saradnje i partnerstva ili opcija neprijateljstva.

Ako nismo i ne planiramo da budemo u neprijateljskim odnosima, pa i uz činjenicu da se na njih ljutimo, mogu se razmatrati prednosti i nedostaci eventualnog savezništva.

Vreme je da i Srbija shvati da NATO danas nije ono što je bio pre deset godina, tim pre ako su izvučene pouke iz Iraka, Avganistana, Haitija, Somalije, a za deset godina neće biti ono što je danas, kao i to, da ni Srbija nije ono što je bila pre deset godina i da želi i radi na tome da za deset godina bude drukčija i bolja nego danas.

To bi bio odgovoran pristup prema budućnosti i polazište sa kojeg treba svestrano sagledati sve argumente za i protiv ulaska u NATO, a ključni argumenti su da li bi ulaskom naša bezbednost bila veća i čvršće garantovana, po koju ekonomsku i, eventualno, političku cenu, i ostale pozitivne aspekte i moguće negativne posledice.

U tom smislu moguće je već sada dati odgovore na nekoliko dilema.

Ulaskom Srbije u savez njena bezbednost se povećava samim time što isključuje neprijateljstvo sa NATO, a pogotovo što bi ušla u sistem kolektivne odbrane i postala deo jedne moćne partnerske političko-bezbednosne organizacije i sistema, ravnopravni partner sa njima i našim susjedima.

Odluke donete u NATO utiču na globalnu, evropsku, regionalnu bezbednost Srbije, bila Srbija njena članica ili ne. Međutim, ako je članica, NATO ne bi mogao da donosi odluke koje imaju, posredno ili neposredno, negativne posledice po bezbednost Srbije, jer se odluke donose jednoglasno i zato je bolje da bude prisutna nego odsutna.

Ulaskom u Alijansu Srbija bi ojačala svoj međunarodni položaj jer bi poluge njene spoljne i bezbednosne politike bile jače, a bila bi i privlačnija za strane investicije i time bi bio omogućen njen brži ekonomski razvoj. (U godini priključenja NATO savezu došlo je do rasta priliva SDI, i to u Bugarskoj za 47,5%, u Rumuniji za čak 166,29%, a u Sloveniji je zabeležen rast od 27,59 odsto u odnosu na prethodnu godinu).

Otvora se i mogućnost ne samo za modernizaciju i konverziju vojne industrije, već i proizvodnju i prodaju robe široke potrošnje tržištu koje obuhvata preko 900 miliona stanovnika, čiji je vojska veliki potrošač. Modernizacija i opremanje sopstvenih oružanih snaga je ekonomski podnošljivije od neutralnosti koje je daleko skuplje, a pruža manje sigurnosti.

Ako Srbija ostane van NATO sve navedene prednosti otpadaju, a bila bi okružena članicama Saveza, u inferiornom položaju u svakom pogledu, jer su sredstva Srbije za očuvanje bezbednosti daleko ograničenija od sredstava koja bi imala u Savezu.

Pošto je Kosovo uvek emotivni izgovor treba postaviti pitanje kako to neko misli da ćemo biti sigurniji i lakše rešavati i pitanje Kosova, efikasnije ga „odbraniti i vratiti pod puni suverenitet Srbije“, ako smo zbog neutralnosti u neutralnim i zategnutim, a ne

normalnim i prijateljskim odnosima sa okruženjem. Zapravo, koliko je štetno da svoje zalaganje za neutralnost dokazujemo neprijateljstvom prema NATO, a snage KFOR i EULEX se nalaze na Kosovu .

Bojazan da bi Rusija postala neprijatelj Srbije je neosnovana jer Rusija nije u neprijateljskim odnosima sa NATO savezom, niti sa pojedinačnim zemljama članicama, a najnovije približavanja Rusije i NATO će uticati i na pozitivniju percepciju NATO kod nas.

Medvedev i Obama su decidno rekli da je „Hladni rat“ definitivno prošlost i tako raspršili iluzije nekih naših stranaka, analitičara i političara koji su najavlјivali i priželjkivali da će Rusija i SAD obnoviti konfrontacije iz tog perioda.

Neosnovane su takođe i tvrdnje da bi Srbija ulaskom u NATO nanela štetu strateškim interesima Rusije, i time dovela u pitanje političke (KiM) i ekonomske (snabdevanje energijom) interese koji zavise od podrške Rusije. Veoma je diskutabilno da li Rusija smatra da joj je Srbiju toliko strateški značajna. Rusija isporučuje energente članicama NATO, a što se Kosova tiče ono će se svakako rešavati i uz rusku podršku dijalogu.

Spekulisanje da bi Srbija teoretski mogla da uđe u EU, a ostane van NATO kao što su to učinile zemlje poput Irske, Austrije, Finske, Švedske, Malte i Kipra, da je članstvo u EU solidna garancija bezbednosti jer EU ima autonomnu zajedničku bezbednosnu i odbrambenu politiku, je u osnovi na mestu ako zanemarimo da Srbija ni u geografskom, a pogotovo bilo kom drugom smislu nije ni Austrija ni Finska.

Već sada je deplasirano pitanje da li bi ulaskom u NATO Srbija indirektno priznala legitimitet vojne intervencije protiv SRJ 1999. godine, i svim eventualnim odlukama o konačnom statusu Kosova koje se kose sa njenim interesima.

Priča, da ćemo morati da šalјemo naše vojnike da ginu u Avganistanu je preterivanje jer već od 2011. godine, mi nećemo imati regrute već profesionalce, a svako upućivanje u misije mora da odobri Narodna skupština.

Opasnost da će Srbija biti izložena većem rizicima i novim transnacionalnim i asimetričnim pretnjama kao što su međunarodni terorizam i islamski fundamentalizam je takođe samo jedan od izgovora. Opasnosti inače postoje, a Srbija nema aspiracije ni da u okviru NATO šalјe bilo gde intervencionističke kontigente. Kako stvari izgledaju ni NATO to više neće činiti u toj formi jer je svima jasno da se mir ne donosi ratom već njegovim sprečavanjem.

Iako se na prvi pogled vidi da je NATO najpouzdaniji koncept, a neutralnost samo fikcija i politička floskula, to ne znači da treba „srlјati“ u NATO i opstruisati konstruktivnu raspravu već svaku opciju svestrano razmotriti i ništa unapred ne odbacivati ni blanko forsirati. U procesu izučavanja, procenjivanja, sagledavanja i formulisanja vizije i najboljeg bezbednosnog koncepta Srbije moraju da budu angažovane sve relevantne državne institucije, pre svega ministarstva odbrane i spolјnih poslova, ali i naučne institucije. Posebno mesto ima civilno društvo i nevladin sektor, koji sa svojim ukupnim stručnim i intelektualnim kapacitetima mogu dati ogroman doprinos, **prvo**, da se dođe do najoptimalnijih, najefikasnijih, najekonomičnijih, najodrživijih i najpouzdanijih rešenja, i **drugo**, da se animira najšira javnost da bude aktivan učesnik u postizanju najšireg konsenzusa oko odabranog koncepta, njegovog promovisanja i implementacije.

U argumentovanoj i korektnoj raspravi o fizionomiji eventualnih sukoba i suprostavljanja izazovima u uslovima okruženosti članicama NATO i EU neće biti teško dokazati da je punopravno članstvo u NATO najbolji okvir za Srbiju, a vojna neutralnost neadekvatna i za Srbiju ekonomski iscrpljujuća opciju.

Inače, „Strategija nacionalne bezbednosti” utvrđuje da su ciljevi bezbednosne i odbrambene politike Srbije integracija u evropske i druge međunarodne bezbednosne strukture i izvršavanje obaveza u skladu sa standardima i obavezama koje proizilaze iz okvira Evropske bezbednosne i odbrambene politike, a vojna neutralnost se ne pominje.

Sada, nakon usvajanja zajedničke rezolucije i normalizovanja nepotrebno zatezanih odnosa sa EU, čini se da se menja i percepcija našeg bezbednosnog koncepta pre svega u najavi približavanja Evropskoj bezbednosnoj i odbrambenoj politici i konačnim uspostavljanjem naše misije pri NATO, a termin „evroatlantski” se ponovo vraća u politički rečnik.

Odbacivanje NATO saveza pozivanjem na „patriotizam” nije ništa drugo do maskiranje otpora prema evropskom putu modernizaciji Srbije. S druge strane, nekritičko zalaganje nekih NVO za ulazak Srbije u NATO, koje pri tome bezrezervno opravdavaju bombardovanje SRJ, predstavlja zapravo najbolju anti-NATO kampanju.

Uporedo sa otvaranjem dijaloga sa Kosovom i deblokiranjem procesa pridruživanja EU, čini se da se stvaraju uslovi da se konačno, bez ostrašćenosti, započne ozbiljna i argumentovana rasprava o odnosima Srbije i NATO. Da smo u NATO savezu verovatno bi i format pregovora oko Kosova bio drugačiji.

Zato, imajući u vidu odnos javnog mnjenja prema NATO upravo zbog Kosova, čini se da ne bi bilo pametno forsirati članstvo dok se postizanjem dogovora ili barem pozitivnim trendom u pregovorima ne relaksiraju otpori. U slučaju neuspeha razgovora i prekidanja dijaloga treba se ponašati u skladu sa realnošću i ne srljati u sukobe sa NATO.

O prošlosti i sadašnjosti svako ima svoju istinu, a o budućnosti svako svoju viziju. Prava vizija bezbednosti je ona koja buduće generacije rasterećuje balasta prošlosti i ponavljanja promašaja.

U tom smislu, patriotizam se ne dokazuje ponavljanjem da nas je NATO bombardovao već iznalaženjem okvira i koncepta koji će Srbiji i njenim građanima omogućiti najbezbedniji i najsigurniji život, pa makar to bio i savez sa NATO. Pri tome, odnosi NATO-Rusija nas uopšte ne sputavaju da izaberemo NATO, naprotiv.

U svakom slučaju spoljno politički i bezbednosni interes Republike Srbije je da po pitanjima nacionalne, regionalne i globalne bezbednosti bude u partnerskim odnosima sa NATO.

KOBNA INERCIJA

Vojin Dimitrijević

Sve su češći prigovori na mali značaj koji poštovanje ljudskih prava ima prilikom zauzimanja stava zvanične Srbije prema ostalim članicama međunarodne zajednice. Stiče se utisak da je pri spoljnopolitičkom odlučivanju izvršnih organa Srbije i ljudi koji rade u njoj mera u kojoj strane vlade poštuju prava svojih građana ima sporedno mesto. Predstavnici zemlje u međunarodnim organizacijama i oni koji u ime Srbije istupaju na međunarodnim skupovima kao da ne kriju izvesnu meru cinizma prema pitanjima ljudskih prava i kao da smatraju da je reputacija u oblasti zaštite ljudskih prava koju imaju određeni spoljnopolitički partneri naše države sporedna.

Drugim rečima, kada se podrška borcima za ljudska prava ili žrtvama kršenja ljudskih prava u inostranstvu sukobi s percepcijom nacionalnog interesa, makar i minimalnog, tema ljudskih prava gubi na značaju jer se ona navodno nalazi u „duhovnoj“ sferi i ne može se kvantifikovati kao što se mogu izmeriti stvarne, „materijalne“ prednosti koje se dobijaju podrškom nekom režimu čiji je ugled u oblasti ljudskih prava nizak ili problematičan, ali se misli da je u mogućnosti da isporuči konkretne i opipljive protiv-usluge.

Da se ne bismo oslanjali samo na utiske, potražimo pokazatelje u jednoj oblasti koja pruža dovoljno primera i sasvim je aktuelna. Reč je o tome da je na samitu Evropska unija – Zapadni Balkan, održanom 2003. godine, u Solunu, odlučeno da se zemlje pomenutog regiona što češće pridružuju deklaracijama i stavovima Evropske unije iz oblasti zajedničke spoljne politike i politike bezbednosti. Ovu je političku obavezu prihvatila tadašnja državna zajednica Srbija i Crna Gora i ona se posle nestanka te tvorevine nesumnjivo prenela na Srbiju, čiji kontinuitet u odnosu na državnu zajednicu nije ni pod kakvom sumnjom.

Srbiji je u tom svojstvu od 2004. godine, redovno nuđeno da se pridruži stotinama deklaracija EU koje su se ticale ljudskih prava. Ispočetka je postotak onih kojima se Srbija nije htela pridružiti bio srazmerno nizak, ali se od 2008. godine, može zapaziti da je spremnost Srbije da podrži deklaracije koje se odnose na pitanja ljudskih prava upadljivo i naglo smanjena. Kada se pogledaju podaci, dolazi se do zanimljivih i čudnih zaključaka. Između ostalog, izvršni organi države Srbije, pretpostavlja se u prvom redu njena vlada i Ministarstvo spoljnih poslova, nisu hteli da se pridruže osudi teških kršenja ljudskih prava, kao što je situacija u sudanskoj provinciji Darfur, gde su masovna kršenja ljudskih prava šokirala ceo svet i dovela dotle da se protiv predsednika Sudana povede postupak pred Međunarodnim krivičnim sudom, u čijem je osnivanju Savezna Republika Jugoslavija učestvovala. Teška situacija u Darfuru još traje ali traje i ravnoдушnost Srbije tako da su posle odbijanja prve inicijative krajem marta, 2008. godine, bila bar još tri primera gde Srbija nije htela da se pridruži izrazima zabrinutosti drugih

evropskih država. Druga država koja je čest predmet kritika zbog nepoštovanja ljudskih prava je Belarusija, ali je Srbija bar dva puta odbijala da im se pridruži. Takođe izgleda da su predstavnici Srbije naročito odlučni da štite reputaciju Islamske Republike Iran u oblasti ljudskih prava (bar 13 odbijenih inicijativa!). Pri tom treba imati u vidu da se pozivi upućeni iranskim vlastima uglavnom odnose na izvršavanje smrtne kazne, ali da se ne svode na osudu same kazne lišavanja života (koja je na žalost međunarodnim pravom još uvek dopuštena) već na načine izvršenja te kazne, koji su, kao npr. kamenovanje, apsolutno zabranjeni jer se svode na torturu, na nanošenje užasnih muka.

U istom periodu Srbija odbija da se pridruži inicijativama za zaštitu ljudskih prava u Zimbabveu (4 puta), Mijanmaru (4 puta), Nigeru (3 puta), Siriji (3 puta), Sri Lanki (2 puta), Mauritaniji (2 puta), Jemenu (2 puta), Iraku (2 puta), Filipinima, Eritreji, Kamerunu, Fidžiju, Severnoj Koreji, Nigeriji, Tajlandu, Etiopiji, NR Kongu, pa čak i da reaguje na izvršenje smrtnih kazni u dalekom Svetom Kitsu i Nevisu.

Prvo što je mnogima palo na pamet kada su se suočili s ovakvim bilansom i imali u vidu vremensko razdoblje koje on pokriva jeste da je razlog za ovako štedru podršku vlastima koje tolerišu kršenje ljudskih prava zasnovano na traženju što šire široke podrške u međunarodnoj zajednici za kampanju za sprečavanje priznanja državnosti Kosova i Metohije. Primetiće se da ni jedna od pomenutih država nije priznala Kosovo, a da su skoro sve one glasale za predlog da se Međunarodni sud pravde izjasni o legalnosti i legitimnosti proglašenja kosovske nezavisnosti.

Ovakav zaključak je, naravno, blizu pameti, ali se čovek ipak mora zapitati zašto zvanična Srbija s tolikom lakoćom odvrća oči od teških kršenja ljudskih prava, koja su postojala bar u nekim gore navedenim primerima, i nije li cena za eventualno nepriznavanje Kosova za Srbiju prevelika - u moralnom, pa i u praktičnom, smislu. Moja je pak pretpostavka šira: nije reč samo o prolaznoj ofanzivi za nepriznavanje Kosova već o sistematskoj inhibiciji. Ovakav se stav zapravo lako prihvata zato što se u tradiciji jugoslovenske i srpske diplomatije, koja se proteže i na vreme postojanja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije nikada nije dobro razumelo da je poštovanje ljudskih prava postalo bitan deo ugleda jedne države i da su ljudska prava univerzalna vrednost koju se niko ne usuđuje da osporava. Prestiž jedne države je, kao što se posle Drugog svetskog rata sve češće ispostavljalalo, deo njene moći i uticaja u međunarodnim odnosima, naročito onda kada su materijalni elementi te moći, njena ekonomija i oružana sila, smanjeni, što naročito važi za male države, u koje sada definitivno spada i Srbija.

Umesto toga, prema pitanjima ljudskih prava ispoljavao se nekakav „realistički“ cinizam. Ova tema ostala je „ženska“ priča, vrsta sentimentalnosti prikladna ženskom rodu i nevladinim organizacijama. S tim u vezi ne treba praviti detaljne spiskove poteza koji su SFRJ, SRJ i Srbiju doveli u neugodnu situaciju, ali je dovoljno podsetiti na upornu podršku koja se davala raznim diktatorskim režimima u Africi, Aziji i Istočnoj Evropi; ona je nekada išla dotle da se cela koncepcija ljudskih prava menjala od zaštite ljudske individue ka tzv. „pravima naroda,“ čiji nosioci nisu stvarno bili narodi nego vlastodršci koji su ta prava navodno tumačili. Pristajalo se i na kulturni relativizam, prema kojima su ljudska prava nešto što nameću pripadnici bele rase i hrišćani, ili na gvozdenu „suverenost“ realnog socijalizma, gde je klasa, tj. njeni predvodnici, važnija od pojedinačne sudbine stanovnika i gde država najbolje zna šta je dobro za njene podanike.

Mora se priznati da je u tom pogledu u najnovije vreme postignut izvestan napredak: nekada je katalog ljudskih prava koji je u samoj zemlji bio ustavno i zakonski zaštićen bio sasvim skroman pa se nelagoda vlasti odnosila kako na unutrašnje tako i na spoljnopolitičke aspekte ove teme. Danas se stav prema sopstvenim građanima promenio na mnogo bolje ali je ostao paradoks koji su može čuti u izjavama zvaničnika koji odbijaju kritiku zbog odsustva podrške borcima za ljudska prava i žrtvama njihovog kršenja uverenjima da se ova prava u Srbiji ne krše i da je vlada opredeljena na zaštitu prava svojih građana!

Mogu se postaviti i druga pitanja, pa recimo priznati da bi ponekad podrška disidentima i žrtvama ozbiljno mogla da dovede do protivmera i da ugrozi neke važne ekonomske interese. U tom pogledu nema države koja nije podložna kritici i nema vlade kojoj za vratom ne dahću moćni privrednici čije je shvatanje ljudskih prava u poređenju s materijalnim dobitima isto tako cinično kao ono mnogih diktatora. Pa i onda se mora ispitati je li to uvek tako i da li su ustupci Srbije opravdani i s ovog nesentimentalnog realističkog stanovišta. Isplati li se, recimo, Srbiji podrška Narodnoj Demokratskoj Republici Koreji („Severnoj”), tj. jedinom preostalom staljinističkom režimu koji ima bizarnu formu komunističke nasledne monarhije, samo radi jednog glasa u Generalnoj skupštini UN, a da se pritom naruši ugled zemlje u Japanu, od koga je Srbija dobijala ozbiljnu pomoć, a čija je vlada vrlo osetljiva na pitanja u vezi sa Severnom Korejom zbog sudbine mnogih japanskih državljana koji su bili žrtve kršenja ljudskih prava od strane severnokorejskih vlasti. Da ne pominjem DR („Južnu”) Koreju, ozbiljnu ekonomsku silu. Šta to, sem jednog glasa u Ujedinjenim nacijama, Srbiji za uzvrat može da pruži zimbabveanski diktator Robert Mugabe, koji je odavno prestao da bude uticajan državnik u Pokretu nestvrstanosti i koji je svoj narod doveo do prosjačkog štapa. I još: šta u očima građana država, prinuđenih da žive u diktatorskim režimima koji ne poštuju njihova prava, znači podrška Srbije tim istim režimima i šta će se desiti s ugledom Srbije kad se ti režimi neminovno uruše?

Pokazalo se da se kupovanjem glasova u međunarodnim organizacijama ne može efikasno sprečiti međunarodno priznanje Kosova, za koje nisu nadležne te organizacije nego svaka država ponaosob. Mislim da su to znali i oni koji su se ovim poslom bavili. Ostaje mi utisak da je i dalje na delu stara, nasledena, ukorenjena skepsa prema ideji ljudskih prava, kombinovana s antievropejstvom od koga je teško odvići se.

OTVORENE KARTE

Simeon Pobulić

Srbija zbog naglašene potrebe da bude otvorena prema svetu treba da formuliše svoju ekonomsku spoljnu politiku, usaglašenu sa potrebama vlastitog socijalno ekonomskog razvoja, koja bi uvažavala zahteve globalnih kretanja, delovanje Evropske unije i okolnosti u užem regionu. U takvoj formuli trebalo bi voditi računa o tome, da je Srbija zemlja u razvoju, da je u procesu tranzicionih reformi i da je nepovratno uključena u proces priključenja Evropskoj uniji. Rešenja koja se prihvate po logici uspostavljanja blagostanja morala bi imati za cilj: povećanje zaposlenosti, smanjenje siromaštva, podizanje nivoa obrazovanja, unapređenu zaštitu eko sistema, re-industrijalizaciju na savremenim tehnološkim rešenjima, uravnotežen budžet i platni bilans, smanjenje energetskeg deficita povećanjem proizvodnje „zelene“ energije i proširenje transportne infrastrukture.

Da bi se to postiglo moraju se na racionalan način iskoristi potencijali zemlje, odnosno komparativne prednosti koje se ogledaju u njenom geografskom položaju, klimi, tlu, prirodnim izvorima, stečenim znanjem, obučenosti radne snage i postojećim proizvodnim kapacitetima. Akcioni smisao svih tih odrednica trebalo bi da sadrži dugoročna *strategija socijalno ekonomskog razvoja*. Takav dokument ne bi smeo da bude samo ekspertske savet onih koji poznaju materiju već i usmerenje/podsticaj koji bi imao zakonsko pokriće. Za sada postoje neke sektorske strategije čiji status primene nije jasan. U vezi s tim u Srbiji postoji široka saglasnost, a koja je potvrđena u Modelu post-kriznog rasta i razvoja Srbije od 2011. do 2020. godine, (autori su grupa istaknutih ekonomista), da oslonac treba da bude povećanje investicija, podrška privredi, posebno onom delu za izvoz, kao i ulaganja u infrastrukturu. Iz ovoga proizilazi da bi ekonomska spoljna politika bila s jedne strane usredsređena na unapređenje izvoza roba i usluga, a s druge na privlačenje stranih investicija. Oba zadatka bi se uklopila u okvirne dogovore o tome šta izvoziti, odnosno gde usredsrediti napore za privlačenje stranih direktnih investicija. Odgovori na ta pitanja u dobroj meri već postoje u do sada uspostavljenim odnosima. Preko 50% izvoza iz Srbije odlazi u Evropsku uniju, a nešto manje od 30% u zemlje užeg regiona odnosno u CEFTA sistem slobodne trgovine.

Odnosi sa Evropskom unijom u oblasti izvoza su uređeni Sporazumom o pridruživanju i stabilizaciji, pa neka posebna ugovaranja nisu potrebna. Srbija je 2008. godine, ratifikovala taj Sporazum i jednostrano ga primenjuje kao Prelazni trgovinski sporazum. Završetak ratifikacija u zemljama članicama EU očekuje se do sredine 2011. godine. Na osnovu tih instrumenata ne postoje prepreke za izvoz Srbije u zemlje EU. Međutim, u ekonomskim odnosima sa Unijom postoji široko polje prilagođavanja pravilima i standardima koje se posebno tiče izvoznčkih firmi. Ovo prilagođavanje uz sve teškoće nije namet kako bi se platila ulaznica u EU već koristan način da se postignu visoki

standardi u robnoj razmeni koji su kompatibilni sa pravilima STO i uopšte sa visokim nivoom poslovne prakse u svetskim ekonomskim odnosima. U energetske materiji od naročito značaja je pristupanje Energetskoj zajednici EU, što zapravo znači sektorsko integrisanje u energetske tržište. Srbija na osnovu iskustava kao bivša jugoslovenska republika relativno dobro poznaje tržišta u Evropi, ipak neprekidne promene u evropskoj potražnji traže pronalaženje u oblastima gde postoje najveće šanse, a naročiti otkrivanja niša u kojima domaća privreda ne bi bila pod udarom preterane konkurencije.

S obzirom na energetske zavisnost Srbije od Rusije i Sporazum o slobodnoj trgovini izvoz srpskih proizvoda u tu zemlju je olakšan izvoz, pa unapređenje ekonomskih odnosa sa tom zemljom ima svoje puno opravdanje. Takođe i sa Belorusijom postoji Sporazum o slobodnoj trgovini. Sa Kinom čiji izvoz u Srbiju daleko nadmašuje izvoz Srbije u tu zemlju, mogućnosti da se ekonomski odnosi prošire postoje u investicionom sektoru i industrijskoj kooperaciji. Pošto postoji Sporazum o slobodnoj trgovini sa Turskom, ni tu zemlju ne treba izostaviti kako u pogledu robne razmene i usluga tako i proizvodnih investicija. Spoljno trgovinska razmena sa SAD velikim delom se odvija na osnovu Opšteg sistema preferencijala koji je odobren Srbiji 2005. godine. Verovatno bi moglo i sa tim velikim tržištem da se uspostave dobri izvozni poslovi, koristeći iskustva iz bivše Jugoslavije. Sa zemljama EFTA (Island, Lihtenštajn, Švajcarska i Norveška) postoji i Ugovor o slobodnoj trgovini koji Norveška i Island još nisu ratifikovali. Pored ovih zemalja, postoje zemlje sa kojima bi se mogla obaviti značajna robna razmena, kao na primer Kazahstan i druge centralno azijske republike, uključujući Azerbejdžan. U sklopu napora na povećanju izvoza i građevinskih usluga ne bi trebalo zanemariti ekonomske odnose sa članicama Pokreta nesvrstanih zemalja sa kojima na račun plodne saradnje za vreme Jugoslavije postoji politička naklonost i prihvatljivost za široku lepezu naših proizvoda, kako iz sačuvanih, starih, tako i iz novih kapaciteta. U tom sklopu su i naponi da se što pre pristupi Svetskoj trgovinskoj organizaciji (STO).

U privlačenju stranih investicija kao ciljne zemlje domaćih napora a na osnovu već postignutog trebalo bi da budu članice EU, zatim dolaze SAD, Rusija, Kina, Japan, Indija, Brazil i arapske zemlje izvoznice nafte. Što se tiče pravnog uređivanja stranog investiranja ta oblast u svetu nije naročito razvijena, što ne znači da se sva pitanja ne mogu uspešno rešiti u bilateralnoj diplomatskoj komunikaciji. U investicionim poslovima između razvijenih i zemalja u razvoju nekako postaje uobičajeno da se traži učešće vlasti zemlje prijema kao neka vrsta garanta. Srbija je u sličnom položaju i zbog toga se moraju razvijati kapaciteti nacionalne ekonomske diplomatije uz saradnju kako državnih institucija tako i privrednih udruženja.

U stvaranju ambijenta privlačnog za strane investitore od velikog značaj jeste da se ovi u neposrednom kontaktu otvoreno i što potpunije upoznaju sa poslovnim prednostima, stanjem putne, energetske i komunikacione infrastrukture i važećom regulacijom. Ako na zahtev stranih partnera treba izvršiti neka razložna prilagođavanja u unutrašnjem sistemu ograničenog karaktera onda to treba učiniti. U slučaju da se vrše izmene i dopune zakone onda se treba pridržavati rešenja koja postoje u EU u kojima postoji ravnoteža savremenog tipa između monopolskog nastupa stranaca i zaštite domaćih interesa. U uskoj vezi sa regulacijom je efikasan rad sudstva i poštovanje ugovornih obaveza. Ulazak stranih investicija u Srbiju trebalo bi da obuhvati i transfer savremenih tehnologija što donekle postupak privlačenja čini složenijim, ali i svrsishodnijim.

Privlačenje stranih investicija nije posao koji je po prirodi materije ograničen samo na državne organe i operativnu diplomatiju već se moraju udružiti sve relevantne domaće institucije zaokupljene istom potrebom. Formiranje interesa u ovoj oblasti je po pravilu vrlo osetljivo pitanje jer interesi domaćih subjekata ne moraju biti istovetni. Najvažniji partner u promociji bi trebalo da bude Privredna komora Srbije koja raspolaže sa svojom ekspertskim timovima i institucionalno je dobar tumač ekonomskih interesa i pouzdan izvor informacija. Domaća privredna društva, dodajmo i lokalne zajednice, ne samo da su legitiman subjekt već i organizacije bez kojih se ne može.

Valja napomenuti i to da nije od sporednog značaja kakav kapital će se privući i u koje grane proizvodnje. Svakako ne bi odgovarao kapital kriminalnog porekla ili kapital korporacija i investicionih fondova koji nisu sposobni da izvedu dogovoreno. Donekle slično je i sa investicionim poduhvatima koji bi bili u suprotnosti sa strategijom razvoja. Procene o tome šta je dobro uključuju poslovni ugled investitora, kvalitet organizacije i upravljanja, raspoloživo znanje i svrishodnost projekta. Vrednost stranih direktnih investicija stiče na domaćem terenu svoju punu vrednost tek kada pruži dobre rezultate u zapošljavanju, podizanju životnog standarda i jačanju celokupne privredne strukture. Štetne su one strane investicije koje imaju za cilj da uspostave neki monopol na domaćem tržištu. Od domaćeg monopola je samo gori monopol multinacionalnih korporacija. U tom „filtriranju“ od velike koristi mogu biti diplomatska predstavništva Srbije koja bi na vreme upozorile na rizike i opasnosti.

U domen investiranja ulazi saradnja sa Međunarodnim monetarnim fondom (MMF), Svetskom Bankom i investicionim sistemom Evropske unije. Podrška i investicije koje odatle potiču finansijski su veoma značajne, ali su i jedan od načina za unapređenje ekonomskog rangiranja zemlje. Nadzor MMF je svojevrsna garancija da je zemlja pogodna za ulaganja. Za takvu podršku zemljama u razvoju skoro da ne postoji zamena. Investicije iz sistema EU imaju posebno vrednu ulogu u restrukturiranju srpske privrede u smislu što bolje usklađenosti sa tržištem kontinenta i povećanjem opšte i specifične konkurentnosti. Na prvom mestu, partneri Srbije će verovatno ostati i dalje Nemačka, a slediće je Italija, Austrija, Grčka i Francuska. Pri svemu tome ne treba zaboraviti na zemlju van Unije – Norvešku, koja već ima velike investicije u Srbiji.

Privlačenje stranog kapitala nije jedina finansijska poluga u razvoju Srbije. To mogu da budu i investicije srpskih kompanija u inostranstvu povezanih sa prodajom naših proizvoda i industrijskom kooperacijom. U vezi sa investicijama iz Srbije je i izvoz znanja. I pored skromnih mogućnosti u toj oblasti, Srbija ima šta da ponudi, oslanjajući se na talenat svojih ljudi. Pri tome ne treba zaboraviti ni zaštitu intelektualne svojine i brendova prema međunarodnim standardima. Najzanimljivije su investicije u zemlje neposrednog okruženja, što zahteva i političke napore da bi se to ostvarilo. U tom pogledu postoje početna iskustva koja nisu dovoljna kao uputstvo za neke veće poduhvate. Zbog toga treba naći načine da se ova delatnost unapredi, što opet kao saradnike uključuje diplomatska predstavništva.

Ekonomski odnosi sa zemljama članicama regionalnog Sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA) su od posebnog značaja jer se na tom prostoru najlakše sklapaju izvozničko-uvoznički poslovi, industrijska kooperacija i nastup na trećim tržištima. Funkcije CEFTA: harmonizacija trgovinskih odnosa, mehanizmi za rešavanje sporova, dijagonalna kumulacija porekla robe, smanjenje carina i količinsko ograničavanje

izvoza svakako predstavlja veliki napredak u jačanju trgovinskih odnosa u regionu. Nikada pre u regionu tako nešto nije postojalo. Pored toga, taj sporazum u svoj daljoj primeni pomoći će i liberalizaciju trgovine uslugama, poslovima investiranja, uključivanje javnih nabavki i transfer intelektualne svojine. Posebna vrednost ove saradnje pored čisto ekonomskih prednosti jeste podsticaj regionalnoj stabilnosti, razumevanju među građanima, njihovoj cirkulaciji preko granica, kulturnoj i obrazovnoj razmeni i uzajamnoj zaštiti ekosistema. S obzirom na očiglednu korist treba istaći saradnju sa susedima u obezbeđivanju i proizvodnji električne energije, transportu i preradi naftnih derivata i gasa, građevinskim poduhvatima u trećim zemljama i unapređenju turizma.

Potrebe Srbije u ekonomskim međunarodnim odnosima i suočavanje sa promenljivim veličinama na svetskom tržištu zahtevaju u tom sektoru visoke ekspertize stalnu pažnju državnih institucija. Pri tome, mora se imati u vidu da izvoz roba i usluga umnogome zavisi od namera, sposobnosti i obaveštenosti privrednih subjekata. Ograničiti im slobodu ili autonomnost na bilo koji način, ne samo da bi bilo protiv logike slobodnog tržišta i privatne inicijative nego bi bilo i protiv logike prilagođavanja u suočavanju sa mnogobrojnim faktorima u svetskom obrascu proizvodnje i potrošnje. Preduzeća za razliku od državnih institucija po prirodi svojih ciljeva i organizacije su pogodnija za prilagođavanja. Njihove odluke ne ulaze u sistem subordinacije državne hijerarhije i odnose političkih partija što njihovo odlučivanje proceduralno čini neuporedivo jednostavnijim. Osim toga, profitna logika u poslovanju je uvek u prednosti nad političkim razlozima. Profit u izvozu po pravilu najviše donose dugoročne izvozne linije proizvoda visoke obrade sa postojanim finansiranjem. Zbog toga, u prvom redu kapitalne slabosti privrednih subjekata, za takav izvoz neophodna je državna podrška. Otuda je važna funkcija Agencije za strana ulaganja i promociju izvoza Srbije (SIEPA). Pošto se podrška izvozu ne sadrži samo u finansiranju već i široj promociji u zemlji prijema treba istaći ulogu spoljne mreže državnih ekonomskih predstavnika (Ministarstvo spoljnih poslova i Ministarstvo za ekonomiju). Verovatno će to po obimu biti i najveći posao tih predstavnika.

U utvrđivanju i sprovođenju svoje spoljne ekonomske politike Srbija bi morala bi da vodi računa o tome šta se događa u globalnim ekonomskim odnosima. Istina jeste da Srbija na njih ne može da utiče, ali je izvodljivo da se jačanjem sposobnosti u suočavanju sa rastućim problemima do izvesne mere zaštiti od nepovoljnih posledica. Da se ovakvo ponašanje ne zasniva ne teorijskoj pretpostavci već na gruboj stvarnosti govori ocena koja je data u razmatranjima na sastanku Grupe 20 u Seulu (novembra, 2010.) Tamo je rečeno da je zbog ekonomske krize današnja globalna privreda izložena ozbiljnim rizicima. I što je možda još važnije, da svet i pored svega što se preduzima nije zaštićeniji od ekonomskih kriza. Oporavak se pokrenuo, ali je veoma spor. Na tom sastanku ukazano je da svetsku privredu treba zaštititi od carinskih barijera, da se finansijska tržišta i dalje vladaju prema svojim ćudljivim zakonima, da vodeće valute prekomerno fluktuiraju, da su sirovine skupe i da buja zabrinjavajući protekcionizam. Zbog toga bi trebalo pristupiti uravnoteženju globalnog rasta, krenuti ka fleksibilnom kursu valuta, sprečiti inflaciju ili nagli porast vrednosti akcija. Vrlo je neizvesno kako i kada će se to dogoditi. Koristeći svoju ulogu emisionera dominantne valute u svetu SAD su radije pristupile unapređenju svoje konkurentne pozicije putem manipulacija

sa vrednostima dolara, nego da se usredsrede na stabilnost globalnog finansijskog sistema, premda su se ranije žestoko usprotivile takvom ponašanju Kine. Istovremeno, Sporazum o slobodnoj trgovini nije postignut.

Jedna od nepoznanica na globalnom planu je i ta kakve će posledice na zemlju imati kretanje ka multipolarizmu, to jest svetu sa više centara, što će neminovno uticati na rekonstrukciju globalnog finansijskog i trgovinskog sistema. Jačanje izrastajućih ekonomskih sila i njihova integracija u svetski poredak ne samo da menja odnose snaga, već će postaviti i neka nova pravila u upravljanju globalnom ekonomijom. Kako će se u takvim okolnostima finansijska tržišta ponovo spojiti sa realnom ekonomijom, odnosno cena kapitala sa otvaranjem tržišta za izvoz, tek treba da se vidi.

Nesumnjiva je činjenica da u ovakvim previranjima oslonac Srbije na Evropsku uniju od velike koristi u utvrđivanju orijentacija i sticanja pogodne finansijske podrške. Međutim, i Evropska unija povodom svetske ekonomske krize traži rešenja za unapređenje svojih upravljačkih kapaciteta koji bi odgovorili zahtevima promena. U globalnom prostoru Unija je jedan od učesnika sa znatnim kapacitetima, ali ne i svemogućim koji bi je oslobodili svih strahovanja. To znači da je i Unija izložena teško podnošljivim udarima, kao na primer finansijska kriza prvo u Grčkoj, pa onda u Irskoj i Portugalu, a možda i u Španiji i Italiji. Visok stepen zaduženosti većine članica Unije je takođe očigledno loš faktor u naporima za oporavak. Neophodno smanjivanje budžeta u državama članicama, to jest budžetskog deficita koji traži poresku reformu, a time i reformu sistema socijalne zaštite. Sve to zajedno pretpostavlja jačanje političkih funkcija Unije, što je verovatno prihvatljivo za većinu ali ne i za njeno prerastanje u političku uniju. S tim u vezi je i pitanje finansijske održivosti evro zone koje nameće upravljačke reforme. Ipak, sve skupa to ne vodi ka zaključku da će Unija prestati da postoji ili da će se evro zona raspasti. Ni za jednu evropsku ekonomiju zamena za Uniju ne postoji. Pored toga napuštanje evro zone bilo bi skupo, pretilo bi da izazove velike poremećaje u poslovanju banaka i što bi to na kraju dovelo do poskupljenja izvoza bogatijih zemalja.

Ako saberemo unutrašnje tegobe i osetljivost na spoljne negativne efekte, ekonomska spoljna politika trebalo bi da bude realistična, prilagodljiva ali i preduzumljiva. Orijentacija na izvoz i privlačenje stranih investicija je i u takvim okolnostima razuman zaključak pod uslovom da se iskoriste sve prednosti, bile male bile velike. Izvodljivo je izvoziti i u teškim vremenima pod uslovom da je cena konkurentna, isporuke stabilne i kvalitet visok i nepromenljiv. Očigledna prednost na strani Srbije je niska cena rada. Na svetskom tržištu uprkos svetskoj ekonomskoj krizi postoji novac za investiranje u profitabilne projekte. Treba samo na jasan način obznaniti privlačne pogodnosti i spremnost na prihvatanje obaveza. Preduslov je unutrašnja društvena i politička kohezija koja pretpostavlja socijalnu ravnotežu učesnika u proizvodnji i potrošnji.

NEDOVRŠENA SLIKA

Momčilo Pantelić

Posle svega ovde rečenog, čini mi se najpodesnijim da se u okviru poverene mi teme nadovežem sa dve napomene: 1) da kompetentna analiza spoljne politike treba da dobije više prostora u medijima i 2) da je položaj Srbije u svetu nedovršen i da mnogima još nije dovoljno jasan, pa da mu neizbežno sledi i razjašnjavanje i dovršavanje, čemu bi svakako mogli da doprinesu i novinari.

U proteklom periodu, mediji su, kao i država, u našim međunarodnim odnosima najčešće bili takoreći, ni na nebu ni na zemlji, između principa međunarodnog prava i realnosti koja je išla svojim tokom. Izašavši iz ratova i blokade, gotovo celu deceniju smo, kao niko, veze sa svetom prevashodno koncentrisali na traženje odgovora za dva pitanja - Kosovo i Haški tribunal - od kojih i dalje zavisi kompletiranje statusa naše države.

Na tako suženim prioritetima povećane obaveznosti, donekle se, na žalost, deformisala naša predstava o širim, spoljnim kretanjima. Primetno se razvila umišljenost da smo neka vrsta alternativnog centra sveta, da se mi drugih tičemo mnogo više nego oni nas, iako smo se sve više za podršku obraćali međunarodnim institucijama kao što su UN, Evropska unija, MMF, Svetska banka.

Povremeno smo se takvim postupcima uklapali u krilaticu Henrija Kisindžera po kojoj neki „spoljnu politiku poimaju kao podvrstu psihijatrije“. Iskazivali smo sklonost, kako u diplomatiji tako i u medijima, da sebe precenjujemo, a druge potcenjujemo. Da se poredimo s nama nedostižnima, a izbegavamo da priznamo da nas sustižu ili da su nas pretekli oni koji su za nama, do nedavno, daleko zaostajali. Da podršku tražimo na jednoj strani, a da težimo da se uvrstimo u redove druge strane.

U oživljenom metodu „daj žmigavac levo, a idi desno“ teško da bi se snašli i bar-dovi novinarstva koji su nekada bili okupljeni u spoljropolitičkoj rubrici „Politike“ čiji su znalački i vešto sročeni natpisi bili bitni za svojevremeno uobličavanje predstava građana, pa i vlasti, o svetu, i njegovim poukama za nas. Uz to, ekonomska posrtanja drastično su smanjila broj stalnih dopisnika i specijalnih izveštača sa aktuelnih spoljnih zbivanja, što je manjkavost koju samo donekle nadomešćuju vanredne pogodnosti internetske veze.

Stvari se, poslednjih dana, popravljaju. Jasnija je i spoljna politika (uprkos mestimičnim „zabunama“) i izveštaji o njoj. Učlanjenje u EU i usklađivanje s njenim standardima postalo je ubedljivi prioritet. O tome je postignuta, za nas netipična, visokoprocenatna doza saglasnosti: s većinom među anketiranim građanima, kao i među gatarbajterima, stručnim i studijskim specijalizantima, strankama, medijskim pristupima...

Odnos između diplomatije i štampe ostaje, naravno, delikatan, jer se prva često zasniva na tajni, a druga na obelodanjivanju tajni. Ta razlika je postojana, ali mogu da se izbegnu nepotrebni nesporazumi koji, još često, javnost dovode u zabunu o tome šta se zaista dešava-i povodom nas i mimo nas.

Zabuna bi bilo znatno manje, čini mi se, ako bismo se, u našem specifičnom slučaju, pridržavali sledećih osam stavki:

1. da neprestano imamo u vidu realno mesto nas u svetu i sveta u nama;
2. da se spoljna politika i u medijima, tretira kao delatnost koja neposredno utiče na naše živote;
3. da se unapređuju i javna diplomatija i istraživačko novinarstvo;
4. da profesionalnost bude ključni kriterijum u obe delatnosti;
5. da slojevitije i bez predrasuda sagledavamo stremljenja suseda;
6. da jasno predočavamo da ulazak u EU nećemo ostvariti bez rešenja za Kosovo i kompletiranja saradnje sa Haškim tribunalom;
7. da nadležni više poštuju Zakon o dostupnosti informacija;
8. da naše ambasade budu otvorenije za kontakte sa dopisnicima.

Takvi potezi bi doprineli, i iznutra i spolja, boljem razumevanju. A ono je glavna svrha i medija i diplomatije.

PODELA ULOGA

Jova Ilić

Utvrđivanje spoljne politike predstavlja značajnu, vrlo osetljivu društvenu funkciju, proces koji neminovno odražava unutrašnje i spoljnopoličke uslove u kojima se odvija. Promene na širem međunarodnom planu (prestanak Hladnog rata, stanje mira, stabilnosti, okretanje ka ekonomskim pitanjima) reflektuju se na spoljnu politiku zemlje zahtevajući, u slučaju zemalja u tranziciji, njihovo realno sagledavanje i nužno prilagođavanje i da sledi dinamiku promena u neposrednom i širem okruženju, a kod nas, i na unutrašnjem planu, što podrazumeva utvrđivanje strategije spoljne politike i liste nacionalnih prioriteta

1.

Forum za međunarodne odnose Evropskog pokreta u Srbiji je od osnivanja, 1995. godine, pratio i kritički analizirao katastrofalne posledice ratoborne, politike nasilja i pretnje susedima i zagovornicima dijaloga, a na unutrašnjem planu, govora mržnje i huškanja javnog mnjenja protiv „izdajnika i kapitulanta“ koji su zagovarali dijalog i sporazumevanje, ukazujući na nepopravljive posledice takve politike na društvo i državu. Iako očigledne, pogubne posledice voluntarističke, kalkulantske politike SPS je gotovo permanentno držala predsednika Miloševića u sukobu sa međunarodnom zajednicom ali i, paradoksalno, održavala na vlasti. U odsustvu demokratskih mehanizama i bez javnosti, demokratska opozicija nije imala prostor za delovanje koji su, tada, popunjavali pripadnici civilnog društva, naš Forum i druge NVO.

Početakom 1997. godine, Forum je izneo alternativni pogled na stanje u kome se nalazila naša zemlja i, javnosti i vlastima, ponudio na razmišljanje *Platformu za alternativnu spoljnu politiku* sa predlogom za realno sagledavanje međunarodnog položaja zemlje i nužnih promena u unutrašnjoj i spoljnoj politici, za izlazak iz dugotrajne (samo)izolacije i krize društva i institucija. Članovi Foruma, ugledne javne ličnosti, izneli su, u dvadesetak svezaka serije Svedočanstva, kritičke poglede na tadašnju situaciju i nudili rešenja za prestanak sukobljavanja, a za dijalog i mirno rešavanje spornih pitanja.

2.

Posle demokratskih promena, cilj postpetooktobarske Srbije (u okviru SRJ) bio je da postane sastavni deo demokratskog preobražaja i promena na međunarodnom planu, da otvori perspektivu normalnog života u zemlji i odnosa sa svetom. Promene u rasporedu i odnosu snaga na širem planu, odmakli integracioni procesi, novo shvatanje suvereniteta i teritorijanlog integriteta nametali su nam, u tom procesu, uz diskontinuitet sa prethodnom politikom, osudu zločina i nasilja, za prava na slobodu,

ravnopravnost i toleranciju, te demokratsko ponašanje u zemlji i u odnosima sa inostranim partnerima i otvorenost za saradnju, kao elemente nedefinisane i nejedinstvene spoljne politike SR Jugoslavije.

Najpreči posao reformske vlade premijera Đinđića na međunarodnom planu bio je izlazak iz izolacije, afirmacija nove demokratski opredeljene Srbije, odlučne da raskrsti sa prošlošću, normalizovanje odnosa sa susedima, povratak u međunarodne i regionalne organizacije, obnova svih vidova bilateralne saradnje i obezbeđenje nužne pomoći za obnovu razrušene ekonomije, što je izraženo u *Ekspozeu o spoljnoj politici* koju je Saveznoj skupštini, uz značajan doprinos Foruma, predstavio tadašnji ministar spoljnih poslova Goran Svilanović.

U tadašnjem Saveznom ministarstvu za inostrane poslove, u okviru reorganizacije sproveden je jedan vid lustracije ali, zbog pri tom, počinjenih grešaka, ono nije osposobljeno za izvršenje brojnih i teških zadataka zemlje u tranziciji. Od tada, spoljna politika Srbije prati promene vlada, statusa države Srbije, (izdvajanje Crne Gore, proglašenje nezavisnog Kosova) i u okruženju, uz povlačenje iznuđenih, ponekad protivrečnih poteza čime nije jačala ugled i poverenje kod saveznika. Opredeljenje za evrointegracije i na talasu simpatija i podrške Zapada i EU, očekivanje, nerealno brzog, priključenja Uniji utvrđeno je kao najviši, svim drugim, pretpostavljen prioritet.

3.

Početne, visoke ocene učinka oktobarskih promena i rezultata tranzicione vlade dr Zorana Đinđića, počele su da se tope posle njegovog umorstva i, naročito, posle izbora 2003. godine. Došlo je do zastoja privatizacije, reformi institucija i rasta negativnih pokazatelja tranzicije. Nisu dovoljno, ili uopšte, valorizovane dobra volja i brojne inicijative (pretežno) zapadnih partnera kao podrška reformama što je, zbog podrške EU nezavisnosti Kosova, usporilo sveukupan razvoj zemlje, uz usporavanje procesa evrointegracija.

Iako primljeni u Savet Evrope, preuzete obaveze smo izvršavali selektivno, a odmah po prijemu u Partnerstvo za mir pokrenuta je široka kampanja protiv NATO pakta. To, kao i negativan odnos prema Haškom tribunalu, predstavljali su nas kao nepouzdanog partnera na koga se ne može sa sigurnošću računati. Zastoj u izgradnji demokratije, pobuna JSO, demonstracije neonacista i ambivalentan odnos vlade premijera Koštunice, nisu doprinosili ugledu naše zemlje, udaljujući Srbiju od civilizovanog evropskog društva.

Nismo mogli računati na razumevanje sve manje prijatelja i saveznika, a nevoljna podrška koju su nam pružale neke prijateljski naklonjene zemlje više su bile izraz njihovih sopstvenih interesa. Na unutrašnjem planu, nasuprot ubedljivo većinskom raspoloženju javnosti za pridruživanju EU, opozicione stranke su sistematski, koristeći ekstremno desne organizacije, podsticale neraspoloženje dela javnosti prema evroatlantskim integracijama, a Evropskoj uniji su postavljeni uslovi (izbor između nas i priznanja Kosova i dr.) Međutim, zahvaljujući proevropskom delu vlade i delovanju demokratske opozicije, na inicijativu i uz učešće Foruma, u Skupštini je usvojena (2004. godine) Rezolucija o evropskim integracijama, a Vlada je usvojila Nacionalnu strategiju za pridruživanje SCG Evropskoj uniji (2005.)

Posle izvesnog odugovlačenja, a pod pritiskom većinskog raspoloženja javnosti i kao izraz podrške proevropskom delu vlade na predstojećim izborima, s Evropskom

unijom je parafiran (2007.god.), a potom (2008.god.) potpisan i odmah suspendovan Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju i uskoro aktiviran Prelazni trgovinski sporazum.

Ratobornost i napadanje koalicione vlade DSS na sve koji misle drugačije i, naročito, one koji su priznali jednostrano proglašenu nezavisnost Kosova, opet su nas doveli u sukob sa svetom. Razmatrani su oblici odmazde do pretnji podnošenjem tužbi protiv svih koji su to učinili, što je, kao i odredbom iz preambule kompromisnog Ustava zacementiran problem Kosova, ostavljeno u nasleđe novoj vladi ZES.

4.

Vlada koalicije Za evropsku Srbiju našla se pred zadatkom formulisanja i doslednog sprovođenja proevropske spoljne politike, a pre svega, otklanjanje štete korekcijom nekih poteza prethodne vlade i stvaranje uslova za ubrzano pridruživanje EU, unapređenje ekonomske i finansijske saradnje sa svetom radi podsticanja ekonomskog i socijalnog razvoja zemlje i uspešniju odbranu naših interesa prema i na Kosovu i Metohiji. Proglašenje da „EU nema alternativu“ podstaklo je aktivniji odnos prijateljskih zemalja EU prema Srbiji uz, ne uvek usklađene stavove i obećanja o finansijskoj podršci reformama i pomoći na putu Srbije ka Evropskoj uniji.

Nastavljena je saradnja sa Haškim sudom, uhapšen je i izručen Radovan Karadžić, a Srbija je, posle pozitivne ocene tužioca Bramerca, stavljena na Belu šengensku listu. Decembra, 2009. godine, predata je kandidatura za EU, a oktobra ove godine i prosleđena radi razmatranja Komisiji EU sa dobrim izgledima da iduće godine bude i prihvaćena.

U skladu s opredeljenjem za izgradnju evropskog društva, u miru sa sobom i susedima, u Skupštini je usvojena Deklaracija o Srebrenici što je, kao i izvinjenje predsednika Republike građanima Hrvatske i Bosne i Hercegovine, uglavnom dobro primljeno, kao ponuda ruke pomirenja i poziv za okretanje ka zajedničkoj budućnosti. Međutim posle njihovog priznanja nezavisnosti Kosova mi smo ih, nerazumno, selektivno, „kaznjavali“ suspenzijom odnosa što je, zaustavilo proces pomirenja.

Normalizovani su odnosi i saradnja sa Crnom Gorom, a sa Hrvatskom je otvoren proces „pomirenja, razumevanja, saradnje i suživota“. Pokrenut je pozitivan trend u odnosima sa Bosnom i Hercegovinom uz (bez vidljivog razloga) stagnaciju odnosa sa Makedonijom. U Sloveniji, članici EU, uz neka nerešena pitanja, imamo podršku našem približavanju Uniji i partnera u vrlo razvijenoj ekonomskoj saradnji. Razvijena je regionalna saradnja u oblasti energetike, infrastrukture, bezbednosti, razmeni iskustava i pomoći u pripremama za pristupanje EU.

II

1.

Demokratska Vlada ZES, jedinstvena u opredeljenju za evrointegracije, ima administrativni kapacitet, dovoljan pravni okvir i, ako je verovati najavljenom proevropskom opredeljenju SNS, većinu u Skupštini uz visok nivo pozitivnog raspoloženja javnosti prema EU. Unapređenje saradnje sa Haškim sudom i Rezolucijom GS

UN usaglašen pristup problemu Kosova s Evropskom unijom, uz našu spremnost za saradnju bez priznanja nezavisnosti, predstavljaju solidnu osnovu za dalje unapređenje i proširenje saradnje sa Briselom pod pretpostavkom da se to neće preispitivati sa promenama vlada. To znači obavezu lojalne saradnje s Unijom, bez prava na odstupanje, kao što je učinjeno odlukom Vlade da ne podrži izlazak Srba na kosovske izbore.

Vrlo je značajno da Vlada u demokratskoj proceduri uz učešće javnosti, što pre formuliše i Skupštini podnese na usvajanje predlog spoljnopolitičke strategije zemlje, sredstva i instrumente za njeno sprovođenje kako bi se izbeglo dosadašnje kolebanje i nedoslednost, računajući na saradnju Foruma. To će Vladi, MSP i drugim učesnicima u sprovođenju spoljne politike omogućiti da u okviru svojih nadležnosti, promišljeno, sistematski i ofanzivno rade na njihovoj realizaciji, kotinunuiranim angažovanjem prema EU, jačanjem pozicija u regionu, razvojem svestrane saradnje sa SAD i Rusijom, većim osloncem na Kinu, Indiju, i druge zemlje trećeg sveta u kojima još uvek imamo prijatelja. Ne manji značaj ima i aktivno angažovanje u OUN, drugim međunarodnim i regionalnim organizacijama od interesa za našu zemlju, u oblasti očuvanja mira, bezbednosti, ravnopravne međunarodne saradnje, privrede, finansija te zaštite životne sredine.

Kao posledica ne uvek promišljene politike i poteza saveznika, a bez strategije i utvrđenih prioriteta i u trci s vremenom, povlašćeni su ishitreni potezi koje kasniji razvoj nije potvrđivao, gubeći tako zamah i dragoceno vreme. Posle produžene, neproduktivne kampanje za obezbeđenje (inače razočaravajućeg) mišljenja MSP u Hagu, i lobiranja po zemljama nesvrstanog sveta, vlada je, podnoseći zajedničku rezoluciju „28 evropskih zemalja“ s Evropskom unijom, učinila hrabar zaokret, iskorak bez prava na povlačenje a sa obećavajućom budućnosti, obezbedila poverenje i status kooperativnog partnera EU.

2.

Pored utvrđivanja spoljne politike očekuje se da Vlada prati i njen učinak u postizanju utvrđenih ciljeva, kao i kako se to odražava na položaj i ugled Srbije u svetu, da to koristi u planiranju politike, imajući u vidu i da se svaki potez na unutrašnjepolitičkom planu odražava na spoljnopolitičku poziciju zemlje. Da Vlada pomno prati i u godišnjim izveštajima ocenjuje sopstveni položaj, uvek sa predlozima za njegovo poboljšanje i planiranje novih akcija. Ako to nije slučaj treba stvoriti uslove za formiranje i/ili osposobljavanje specijalizovane službe, za ovaj zahtevan posao kao i dobru organizaciju Ministarstva spoljnih poslova sa stabilnim, profesionalnim diplomatskim kadrom, izabranom po visokom kriterijumu stručnosti i ličnog integriteta, posvećenom poslu, zaštićenom od uticaja sa strane.

3.

U skladu sa Ustavom, spoljnu politiku Srbije utvrđuje Vlada, a sprovodi Ministarstvo spoljnih poslova sa mrežom diplomatsko konzularnih predstavništava, i kao koordinator međunarodne aktivnosti drugih resora, a njeno uspešno sprovođenje zavisi od pune saglasnosti i saradnje članova koalicione Vlade, međusobno i sa predsednikom Republike u okviru njegovih ustavnih ovlašćenja, i Skupštine, što u toku dve zadnje godine, nije funkcionisalo u najboljem interesu zemlje. Dok je MSP među zemljama

Latinske Amerike lobirao za „našu“ rezoluciju, u Beogradu se radilo na usaglašavanju nove, suprotne rezolucije s EU, što ukazuje na odsustvo koordinacije i doslednosti toliko potrebnih u sprovođenju spoljne politike.

Adekvatna organizacija i usmerenje MSP, odgovarajuće ali neveliko jačanje i proširenje diplomatske mreže u zemljama AA, LA, uz dobro razrađen nastup koji neće ostavljati mesta sumnji, nedoumici ili iritirati partnere, najmanje je što se može očekivati od reformisanog i zašto ne, ambicioznog MSP. Od ne manjeg značaja je i dnevni kontakt sa našom i inostranom javnošću preko službe portparola i slobodnijeg istupanja u javnosti njegovih funkcionera, kao element javnosti i demokratičnosti spoljne politike. Iskustvo pokazuje da je bolje ići u susret događajima nego naknadno reagovati, ali i tada to treba činiti brže, fleksibilnije i adekvatnije u odnosu na promene u okruženju.

Skupština Srbije ima nezaobilaznu, značajnu ulogu u kreiranju i sprovođenju spoljne politike zemlje. Pored donošenja dokumenata o relevantnim međunarodnim pitanjima i ratifikacije međunarodnih sporazuma, učestvuje u radu Interparlamentarne unije, Saveta Evrope, OEBS i dr. Poslanici kroz grupe prijatelja sa pojedinim zemljama, bilateralne susrete i ličnim kontaktima doprinose boljem razumevanju, poboljšanju položaja zemlje i unapređenju bilateralnih odnosa između parlamenata i zemalja.

Korisnu ulogu u kreiranju i sprovođenju spoljne politike Srbije imaju političke partije, međusobno i u okviru njihovih međunarodnih asocijacija, zauzimajući se za stvaranje povoljnije atmosfere za rešenje za nas značajnih pitanja.

U kreiranju i sprovođenju spoljne politike uopšte i pojedinih značajnih pitanja posebno, MSP se slanja na pomoć kompetentnog i od državnih institucija nezavisnog Saveta za spoljnu politiku MSP, u koji se imenuju ugledne ličnosti s odgovarajućim stručnim iskustvom i ličnim integritetom koji neće samo potvrđivati ideje i stavove vlade odnosno MSP. U razmatranju određenih problema ili pripremi argumentacije za pojedine akcije, MSP se oslanja na usluge naučnih ustanova, među kojima je i Institut za Međunarodnu politiku i privredu, uz pretpostavku odgovarajuće finansijske i kadrovske podrške.

I nevladine organizacije, među njima i Forum za međunarodne odnose Evropskog pokreta osvojili su poverenje i prostor u kreiranju i sprovođenju spoljne politike. One su, a posebno Forum, zbog svog specifičnog statusa, uspostavile prve kontakte, najpre sa partnerskim NGO bivših jugoslovenskih republika, a kroz Igmansku inicijativu i sa njihovim institucijama i pripremile teren za susrete i razgovore najvišem nivou, koji su doprineli boljem razumevanju i uspostavljanju poverenja neophodnog za dijalog i normalizaciju odnosa.

Kulturni radnici, umetnici, sportisti i omladina najlakše uspostavljaju neposredne kontakte i u sredinama gde institucije nemaju pristupa, i pripadaju akterima sprovođenja spoljne politike. Ozbiljna sredstva javnog informisanja i stručni časopisi imaju svoje značajno mesto u oblasti spoljne politike.

FOTO-DOKUMENT

Javna debata „Spoljna politika Srbije - bilateralni i multilateralni odnosi“ održana 24. novembra, 2010. godine u Beogradu, povodom petnaestogodišnjice Foruma za međunarodne odnose Evropskog pokreta u Srbiji.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327: : 911.3(497.11)(082)

SRBIJA i svet : zbornik radova / [urednik
Borivoj Erdeljan]. - Beograd : Evropski
pokret u Srbiji, 2010 (Loznica : Mladost
grup). - 94 str. : ilustr. ; 24 cm

Тираж 600. - Str. 5: Uvod Borivoj Erdeljan.
- Napomene i bibliografske reference uz
tekst.

ISBN 978-86-82391-57-9

а) Геополитика - Србија - Зборници
COBISS.SR-ID 181052684

